

Xavier Febrés

Les havaneres el cant d'un mar

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

3 GUIES

LES HAVANERES
el cant d'un mar
Xavier Febrés

5 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

**DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA d'ESTALVIS PROVINCIAL**

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 5

Sèrie: *Guies* (Núm. 3)

Primera edició en català: *Juny de 1986*

Tiratge: *2.000 exemplars*

Editen:

Diputació de Girona / Caixa d'Estalvis Provincial

Gerència editorial:

Xavier Carbó

Director de la col.lecció:

Jaume Fabre

Consell assessor:

*Ramon Alberch, Narcís-Jordi Aragó, Enric Bonmatí,
Josep Clara, Manuel Colomer, Miquel Gil, Ferran Juncà,
Jaume Marquès, Aurora Martín, Enric Mirambell, Joan Miró,
Joaquim Nadal, Gabriel Planella, Modest Prats,
Carles Sapena, Mariàngela Vilallonga.*

Disseny de la col.lecció i de la portada:

Pozo & Viñeta

Maquetació:

Enric Marquès

Correcció:

Segimon Sibina

Redacció i administració:

*Servei d'Estudis, Documentació i Informació de la Diputació
de Girona. Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon 20 57 00.
Apartat de Correus 11. 17080 Girona.*

Secretària: *Aurèlia Planas*. Subscripcions: *Nuri Sumsi*.

Distribució: *Marta Déu*. Arxiu: *Pilar Espuña*

Fotocomposició i Impressió:

Alzamora Artgràfica, S.A. Olot

ISBN: 84-86377-16-1

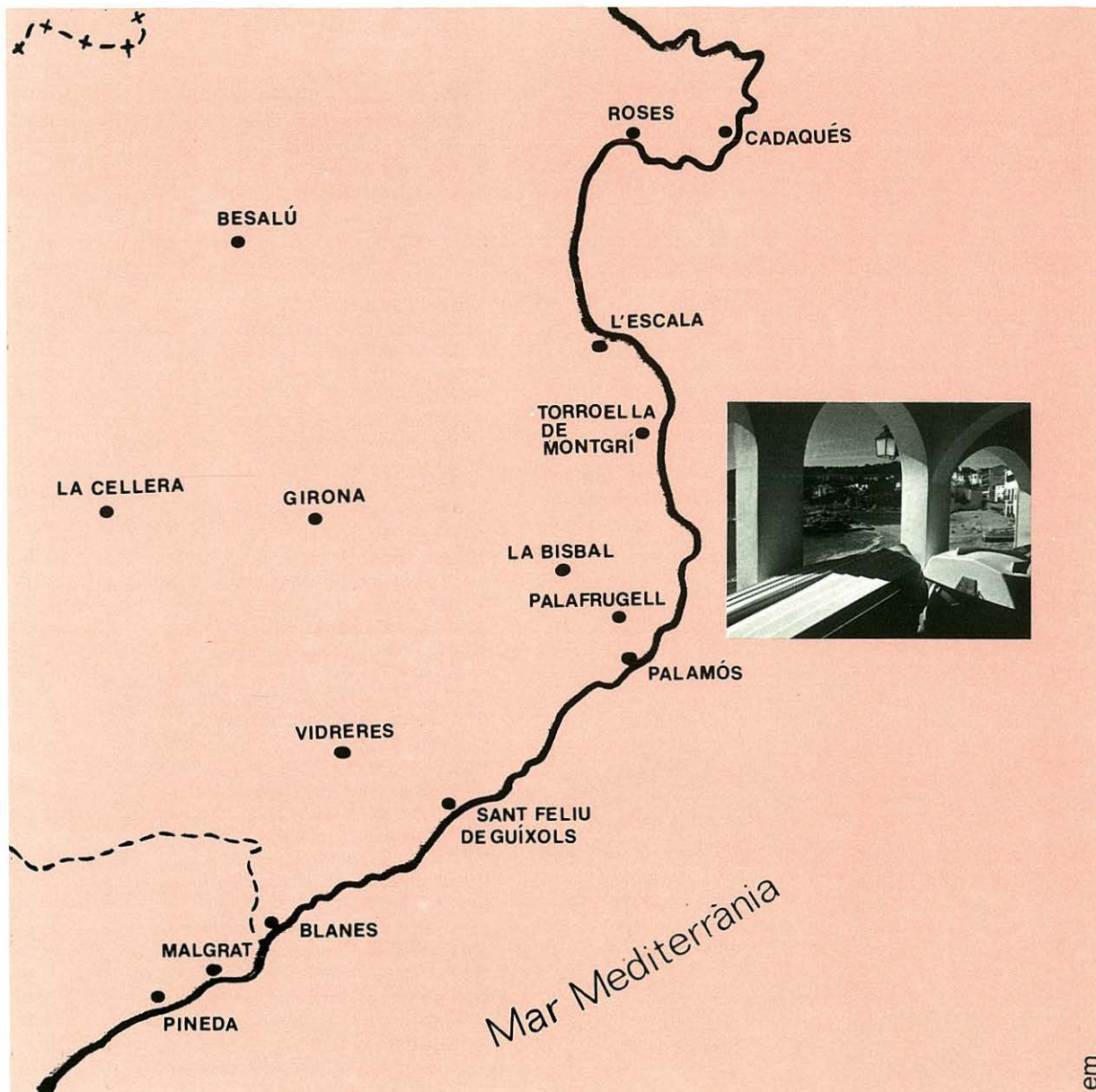
Dipòsit legal: GI-463/86.

LA NOSTRA PORTADA

Les cèlebres voltes arran de mar de Calella de Palafrugell són un dels escenaris naturals preferits de l'havanera. (Foto: Carles Mitjà)

Índex

— Situació	5
— Cronologia	6
1 - La naixença cubana	8
2 - Presència en la música clàssica	10
3 - La peculiaritat catalana	12
4 - Els tercetos històrics	14
5 - Les voltes de Calella	16
6 - Les males anyades	18
— Antologia	20
7 - Cadaqués	22
8 - L'Escala	24
9 - L'avi Xaxu	26
10 - Oreig de mar	28
11 - Els pescadors de l'Escala	30
— El primer llibre	32
12 - Begur	34
13 - Ricard Balil	36
— El meu avi	38
14 - Can Patxei, de Tamariu	40
15 - Abelardo Ninyo Hermós	42
— El segon llibre	44
16 - Els vells cantaires calellencs	46
17 - Pepet Gilet	48
18 - Can Batlle	50
19 - El bar Raquel i l'Alejandro	52
— Josep Pla	54
20 - Ramon Carreras i El llop de mar	56
21 - Peix fregit i Josep Bastons	58
— Sagarra i Gaziel	60
22 - El grup Port Bo, relleu de generacions	62
23 - L'estrop i el Branilla Group	64
— La bella Lola	66
24 - Les colles de Palafrugell i en Mèlio	68
25 - El Grup Alba de la Bisbal	70
26 - Terra endins	72
— Antologia	74
27 - Palamós i Ventijol	76
28 - Sant Feliu i la Colla Jacomet	78
29 - La cantada de Calella: origen	80
30 - Calella: El control de qualitat	82
31 - Calella: La primera cantada	84
32 - Calella: L'any del reis	86
33 - Calella: La continuïtat i el <i>boom</i>	88
34 - Calella: De la X cantada al XX aniversari	90
— Grups d'havaneres	92
— Bibliografia, agraïments i procedència de les fotografies i il·lustracions	94

Situació

El plànol que reproduïm a la plana del costat mostra les localitats de les comarques gironines on resideixen grups d'havaneres actualment existents.

La concentració més gran de grups és a les nostres comarques, però, a la resta de Catalunya, també n'hi ha a la ciutat de Barcelona, al Maresme (Mataró, Malgrat i Pineda), al Vallès Oriental i Occidental (Centelles, Granollers, Montcada, Sabadell i Terrassa), a l'Alt i Baix Penedès (Banyeres, El Vendrell i Vilafranca), a l'Alt Camp (Valls), i fins i tot a l'Urgell (La Fuliola), al Tarragonès (Roda de Berà) i a d'altres indrets.

Aquesta dispersió és fruit de la nova volada popular del gènere de l'havanera des que el 1967 van començar les cantades de Calella de Palafrugell, les quals van actuar de primera caixa de ressonància amb un abast impensable pocs anys abans.

La pràctica de l'havanera ha deixat de constituir únicament un lleure tavernari de pescadors costabravencs i s'ha convertit en un nou costum musical de nombroses localitats del litoral i també de l'interior, per part de grups organitzats. S'ha pogut calcular que el nombre de cantades d'havaneres organitzades anualment arreu de Catalunya oscila en l'actualitat entre les dues i tres mil.

Cronologia

Final del segle XIX Coincidint amb la pèrdua de les colònies, els autors de sarsueles hi comencen a incloure cançons amb ritme cubà d'havanera. A la rodalia de Palafrugell comença a popularitzar l'havanera el *terceto* format per Sebastià Morató, Mèlio Vigorós i Pacòmio. Altres *tercetos* van estenent el nou ritme per la costa catalana.

Primera meitat del segle XX Alhora que alguns grans compositors com Bizet, Ravel o Saint-Saëns incorporen havaneres a les seves obres, a la costa gironina l'havanera assoleix popularitat a les tavernes com Ca la Neus, de l'Escala; Ca la Rosària, de Begur; Can Patxei, de Tamariu; Can Batlle de Calella; Can Saura, de Sant Feliu o Ca la Caneja, de Palamós.

1946 Es constitueix a Cadaqués el grup Cap de Creus.

1948 "Álbum de habaneras", primer llibre sobre el tema.

1956 Disc de la *Coral de San Pedro Pescador, canciones marineras de la Costa Brava* (Colúmbia).

1956-66 El *boom* del turisme eclipsa el món tradicional dels pescadors i fa entrar el gènere de l'havanera en un període d'endormiscament.

1963 Es forma el grup *Oreig de mar*, a l'Escala.

1964 Primera actuació del *Grup Alba*, de la Bisbal. Es dissolgué el 1982.

1966 Presentació del llibre "Calella de Palafrugell i les havaneres". Es forma el grup *Port Bo*, de Palafrugell.

1967 Primera cantada d'havaneres a Calella de Palafrugell, el 2 de setembre. Disc de la *Coral Crevillentina de Educación y Descanso: La Habanera* (Philips).

1969 Disc de la *Coral Marinera Los Tiburones y Coral Oñati: Habaneras* (EMI).

1970 Disc de l'*Orfeón Murciano y Agrupación Vocal de Cámara de Valencia: Habaneras* (Columbia).

1973 Primer disc del *Grup Alba: Havaneres* (Edigsa).

1974 Es formen els grups *Peix Fregit*, de Palafrugell, *Terra Endins*, de la ciutat de Girona, i *Ventijol*, de Palamós.

1975 El *Grup del Porró* es transforma en la Colla Jacomet, de Sant Feliu.

1976 Disc del grup *Port Bo: Havaneres de Calella de Palafrugell* (Philips). Disc dels grups *Pescadors de Calella*, grup *Cap Roig* de Terrassa, *Terra Endins* de Girona i *Peix Fregit* de Palafrugell: *Calella de Palafrugell - Habaneras*. (Discophon). Disc d'*Els Pescadors de l'Escala: Cants de taverna* (Hispavox).

1977 Disc de *Els Pescadors de l'Escala* Cançons que tornen (Hispanavox) Primer Festival de Cançó Marinera, a Palamós.

1978 Disc del grup *Peix Fregit*: Havaneres i cançons de l'Empordà (Discophon). Cantades didàctiques d'havaneres al Pub Sausalito, de Barcelona. Disc del grup *Terra Endins*: Havaneres, (Odeon). Disc del grup *Ventijol*: Cançons marineres (Discophon). Disc del grup *Port Bo*: Allá en La Habana (Zafiro).

1979 Disc del grup *Oreig de Mar*: Havaneres i cançons de taverna (Auvi). Publicació del llibre "50 habaneras" (La gaya ciència). Disc de *Voces Marineras*: Habaneras (Belter). Un disc d'*Els Pescadors de l'Escala*: Cançons de l'avi (Hispavox), dos del *Grup Alba*: (Edigsa), un en català i l'altre en castellà.

1980 Disc de *Els Pescadors de l'Escala*: Suquet de Peix (Hispanvax). Ramon Carreras funda el grup Rems, a Barcelona. A Calella es forma el grup L'Estrop i a Begur el Branilla Group. Disc de *La barretina*: Cançons que tornen (Belter). Publicació de "Les havaneres", llibre escrit per Núria Basses. Disc del grup *Terra Endins*: Havaneres (Emi).

1980-81 Mostres de l'havanera antiga a Palamós.

1981 Dos discs del grup *Ventijol*: (Discophon), un en català i l'altre en castellà. També el grup *Oreig de Mar* (Auvi) enregistra dos discs: Havaneres a la Costa Brava i Habaneras y canciones marineras. Altres discos dels grups *Ventijol*: Habaneras (Discophon), *Peix Fregit*: Habaneras (Discophon) i *La barretina*: Llaç de germanor (Discophon).

1982 Primera mostra d'havanera catalana, a Palamós.

1983 Discos del grup *Port Bo*: Grup Port Bo i cantat (Zafiro) y habaneras (Zafiro). Publicació del "Quadern d'havaneres", a Figueres. Disc del grup *Oreig de Mar*: Oreig de Mar (Martana).

1984 Discos: Sortint a la mar. Havanera per mar endins (Foc Nou), i Grup Bergantí: Grup Bergantí (Promos).

1985 Discos: *Cavall Bernat*: Cavall Bernat (ECB Records), *La barretina*: La barretina canta (ECB Records) i *Cantaires del Montgrí*: Cançons de mar i de terra (Audiovisuals de Sarrià S.A.).

1986 Vintena edició de la cantada d'havaneres de Calella de Palafrugell.

LA NAIXENÇA CUBANA

1

8

La llegenda segons la qual l'havanera va ser portada pels emigrats catalans que retornaven de Cuba fa molt bonic i contribueix poderosament a la dimensió pintoresca que vulgui encolomar-se al gènere. Però no és exacta del tot, ni de bon tros. Encara seria més exagerat pretendre que l'havanera va ser creada per catalans empeltats de sons caribenys, com s'ha pogut creure.

El seu origen és estrictament cubà i de cubans. La singularitat, en tot cas, rau en el fet que a Cuba ha desaparegut de la vida musical corrent i aquí s'ha conservat, sota una forma particular, per raons diverses.

El ritme cubà del *son* i les seves derivacions era treballat i practicat a Cuba des del segle XVIII i possiblement des d'abans amb influències musicals espanyoles, però també franceses i angleses, a través dels dominis colonials a la regió de cadascuna d'aquestes potències.

Compositors cubans cultes de les dècades de l'últim traspàs de segle com Manuel Saumell, Ignacio Cervantes, Eduardo Sánchez de Fuentes i Ruiz Espadero, que havien efectuat estudis musicals a Europa, dinamitzen el *son* i la contradansa criolla. Llancen o rellancen el *danzón*, la *guajira* i un ritme de ball anomenat *habanera*, que en ocasions podia ser cantat. Encara no es parlava del merengue, del mambo, de la rumba, del txa-txa-txa o de la conga, tots els ritmes antillans que han tingut més fortuna pel que fa a la pervivència de la seva pràctica, abans i després de la nova moda de la *salsa*.

L'aparició de l'havanera gestada a Cuba per compositors cubans va coincidir amb la pèrdua espanyola de la colònia, amb el retorn dels soldats, dels mariners o dels negociants, i amb l'afloració d'una certa enyorança de les calideses caribenyes. En qualsevol cas, Cuba era un tema d'actualitat

no solament política o militar. Els seus costums resultaven coneguts i força familiars als catalans i als espanyols de l'època. La referència cubana era pràcticament inevitable a moltes produccions musicals o culturals en general, afavorida per la sensualitat que sempre s'ha atribuït a la imatge mítica de la «perla del Caribe» i particularment a la seva població femenina.

L'aventura colonial espanyola a Cuba va presentar freqüents regustos de sainet o de sarsuela. I va ser la sarsuela el canal de penetració de l'havanera a la península Ibèrica, molt més que no pas les goletes i els bergantins dels retornats.

La sarsuela gaudia d'una amplíssima audiència en aquell moment, mancat de la difusió radiofònica o discogràfica. Existia el costum de popularitzar encara més algunes de les seves cançons o romances tot individualitzant-les de la partitura global.

El «género chico» acostumava a recollir temes d'inspiració o d'actualitat popular, o bé afegir-los, si hi esqueia, a composicions anteriors del gènere. Molts grups corals i una majoria de cantants espontanis pouaven de la sarsuela les cançons en voga.

El ritme crioll de l'havanera, simbolitzat en aquest dibuix de Joan Pericot, no va arrelar a Cuba, però va trobar el terreny abonat entre nosaltres.

Cuba, tierra donde nació

Cuba, tierra donde nació
bajo tu hermoso sol
playas donde aspiré
los perfumes de amor
de una hermosa mujer.

Adiós, Cuba querida,
con tus playas de plata
en tus olas se retrata
la imagen de mi amor.

L'agudesesa de l'experiència viscuda per catalans i espanyols a Cuba, acompanyada per la idea general de «sabor tropical», no podia deixar de fer aparició en la cultura musical del moment, sobretot en la de consum popular. El ritme crioll de l'havanera no va arrelar a Cuba, encaïtat per moltes altres derivacions del mateix tronc del *son*. Però va trobar el terreny abonat a la península Ibèrica

com a cant nostàlgic d'una aventura i com a evocació d'un exotisme, divulgat a bastament per la xarxa capil·lar de la sarsuela a la seva època d'eclosió.

La majoria d'havaneres que es canten actualment són obres escrites per compositors de sarsuela, encara que l'autor primitiu possiblement no les reconeixeria, de tan arrodonides per l'ús.

PRESENCIA EN LA MÚSICA CLÁSICA

2

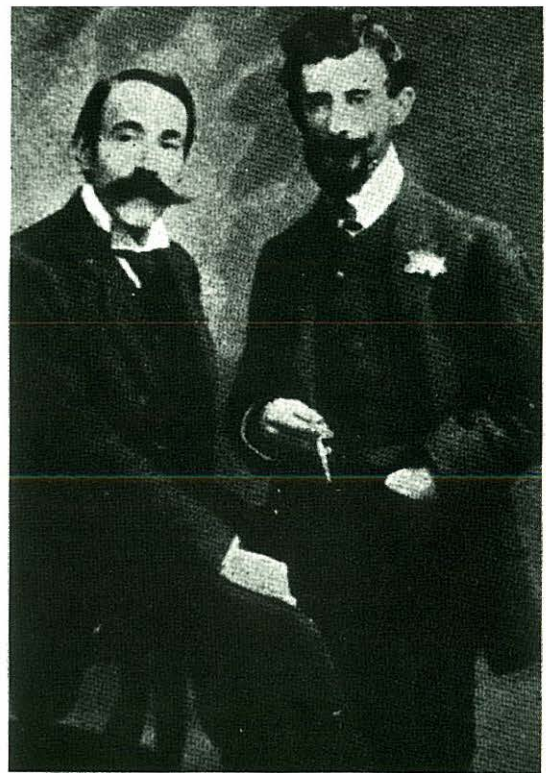
10

Ahora que penetrava aquí a través de la sarsuela, l'havanera va conèixer un fugaç predicament en la música culta, en la música clàssica internacional, particularment la francesa.

Maurice Ravel ja tenia una composició primerenca titulada *Havanaise* quan George Bizet va inspirar-se directament en la peça en forma d'havanera *El arreglito* del compositor basc Sebastián Yradier per a donar forma a la més coneguda de totes en l'àmbit de la música gran, la cèlebre havanera del primer acte de l'òpera *Carmen*.

El tema espanyol de *Carmen*

El compositor francès Maurice Ravel, que apareix en aquesta fotografia acompanyat pel català Ricard Vinyes, és autor d'una composició titulada *Havanaise*.

potser va propiciar la tria de la modalitat d'havanera per a una de les àries per a mezzo soprano i cor, avui xiulada o taral·lejada a mig món, però curiosament no incorporada al repertori havanerístic dels grups catalans.

El compositor francès Camille Saint-Saëns va escriure una *Havanera* per a piano i violí op. 83. El també francès Louis Aubert componia el 1918 el seu conegut poema simfònic *Havanera*. Claude Debussy incorpora el ritme a *La soirée dans Grenade*.

Raúl Laparra té tota una òpera amb el mateix títol, *Habanera*.

Isaac Albéniz i Manuel de Falla també van crear-ne, de la mateixa manera que Chabrier.

En l'actualitat, l'obra del compositor Xavier Montsalvatge consta d'algunes havaneres de concert. Manuel Valls va compondre l'havanera incorporada a la banda musical de la pel·lícula *La ciutat cremada*.

Amb tot, el transvasament de l'havanera entre el món de la música clàssica i el de la cançó popular ha estat pràcticament inexistent a Catalunya. Alguns compositors com Xavier Montsalvatge s'han preocupat de la fixació musical de

Georges Bizet segons un gravat contemporani. És autor d'una cèlebre havanera inclosa en el primer acte de l'òpera Carmen. Per a compondre-la es va inspirar en la peça titulada El arreglito, del basc Sebastián Yradier.

l'havanera popular, per exemple a través del llibre *Àlbum de Habaneras*. Sembla que el musicòleg Miquel Querol, Premi Nacional de Música 1986, ha escrit un text curt inèdit sobre havaneres.

Per contra, els cantaires o els grups d'havaneres s'han abocat molt poc en general a la recerca musical, a la divulgació de les característiques originàries del gènere, a la connexió amb l'àmbit clàssic.

Aquest paper ha quedat reservat en el millor dels casos als grups corals, encara que a Catalunya només hagin interpretat escadusserament alguna havanera per vinculació geogràfica amb el món dels pescadors, o bé com a acte de reconeixement de la nova popularitat del gènere aportada pel moviment turístic, per l'atenció discogràfica que se li hagi pogut dedicar i per la ressonància facilitada pels

mitjans de comunicació audio-visuals.

L'havanera practicada a Catalunya, molt particularment al litoral gironí, es caracteritza per la total espontaneïtat d'arrelament i de desenvolupament. Això n'ha fet l'encant i la fragilitat.

Al País Valencià, a Múrcia, al País Basc i en alguns punts de la costa Atlàntica andalusa viu l'havanera com a cant coral. Determinades peces són les mateixes, però el tractament divergeix del tot. A la localitat alacantina de Torrevella se celebra cada any una magna i solemne cantada d'havaneres orfeonístiques, sense comparació possible amb la de Calella de Palafrugell.

Una havanera a la *Carmen* de Bizet

Carmen. L'amour est un oiseau rebelle que nul ne peut apprivoiser, et c'est bien en vain qu'on l'apelle s'il lui convenient de refuser. Rien n'y fait; menace ou prière, l'un parle bien, l'autre se tait; et c'est l'autre que je préfère, il n'a rien dit, mais il me plaît. L'amour...!

(El cor repeteix l'estrofa)

Carmen. L'amour est enfant de Bohème, il n'a jamais, jamais connu de loi; si tu ne m'aimes pas, je t'aime; si je t'aime, prends garde à toi;...

Carmen. Llibret amb text francès de Ludovic Halevy i Henry Meilhac basat en l'obra homònima de Prosper Mérimée. Música de Georges Bizet.

LA PECULIARITAT CATALANA

3

coral, però no pas com a gènere peculiar de pescadors segons s'entén a la costa catalana.

L'havanera empeltada a Catalunya, al litoral gironí, és una expressió del món dels pescadors en els seus moments de relaxació determinats per l'arítmia de la feina, per les possibilitats o les ganes de dur a terme la feina. Una de les poquíssimes persones que ha escrit sobre el medi ambient en què va criar-se l'havanera catalana, Joan Pericot, ha evocat amb precisió les característiques de la vida quotidiana dels pescadors caïllencs, els seus lleures, la migradesa dels habitatges familiars i la funció reservada als nombrosos cafès i tavernes.

El gènere va prendre aquí unes cartes de naturalesa pròpies com a pràctica de sobretaula desvagada i libada, entre amics i coneguts, amb l'histrionisme característic de la sarsuela, la picaresca de referència vagament cubana i la pàtina grassa que propiciava aquesta mena de reunions i de locals.

L'havanera va barrejar-se des del primer moment amb valsets, masurques, tangos, pericons, sardanes i cançons. Formaven part del repertori d'una manera indiscriminada. Va estar marcada de bon començament per la inclinació a les habilitats

La ciutat cremada

En mi Cuba me espera
una mulata gentil
de labios rojos de fresa,
de dientes blanco jazmín.

Sus ojos son dos luceros,
su nuca perfume de abril.

Ay!, mulatita querida,
escucha el triste son
que te canta mi vida
un soldado español.

Ay! mulata del alma
atiende a la queja del llanto que
[entre rejas
derramo yo ebrio de amor y de
[ron.

Mulata meva, no tornaré
a cantar l'havanera
de tos ulls presoner
a Catalunya em quedaré
perquè en retornar a aquesta
[terra
oblido la pena, retrobo el meu
[cor
perquè la bella Pàtria nostra
terra catalana retrobo l'amor.

Mulata meva, no tornaré
a Catalunya em quedaré.

Lletra i música: Manuel Valls Gorina

del cant i a l'ostentació del *pinjol*, per la murrieria subtil dels dobles sentits o dels sobreentesos, pel càlid exotisme d'un món evocat de palmerars i mulates, cantat en un castellà aproximatiu i suculent, amb l'únic objectiu d'amenitzar el lleure.

El ritme de l'havanera aviat decandit a Cuba va accedir a Espanya a través de la caixa de ressonància de la sarsuela, i va envair la música clàssica europea com a reflex de la idea general de «sabor espanyol» o de «sabor caribeny».

Allò que fa tota la singularitat de l'havanera ressorgida a Catalunya després d'aquest procés espontani de trasplantament és el caràcter de cançó de pescadors, més concretament de cançó tavernària de pescadors. A altres comarques valencianes, murcianes, basques o andaluses ha quedat com a acadèmic cant

D'algun d'aquests trets essencials enumerats, no se n'ha de deduir precipitadament cap mena de vulgaritat o de barroeria. El repertori havanerístic històric –però sobretot el de cançó satírica de taverna, sense relació musical amb la factura pròpia de l'havanera– disposava certament de peces força pebrades, però les acostumava a presentar amb una gràcia prou sorneguera.

Tampoc no se n'ha de deduir que l'havanera és un gènere que

convida a una gresca descordada o que la permet. El gènere paeix amb dificultat les irrupcions desconsiderades d'intèrprets o de públic, sobretot quan els uns o els altres no s'han ocupat prèviament de saber de què va el tema.

L'havanera ha estat afectada i relativament transformada per la massificació del moviment turístic que ha conegut el seu medi ambient natural. Algunes d'aquestes transformacions s'assemblen força a una

degradació. D'altres podrien representar una revitalització, amb sort. Potser només depèn del grau de sensibilitat o de simple educació que s'hi inverteixi.

Els cantaires calellencs en una fotografia realitzada al voltant del 1940 a la sortida de la processó del dia de Corpus. D'esquerra a dreta: Tíanet Lladó, Mèlio Vigorós, Josep Pareras, Joan Gich, es Blau i Pepet Gilet.

ELS "TERCETOS" HISTÒRICS

4

L'havanera s'havia anomenat, entre els més vells cantaires del litoral gironí *americana* i també *terceto*. Aquesta última denominació avui perillosa evoca la interpretació tradicional a tres veus de l'havanera a Catalunya.

La petita història del gènere guarda memòria de tres o quatre tríos, anomenats sempre *tercetos* i pronunciant-ho òbviament *tercetús*.

Han esdevingut les primeres figures recordades i enyorades. Se'n destaca la bona veu, però també el «salanc», la gràcia que aplicaven a les interpretacions.

A final de segle cantava a la rodalia marinera de Palafrugell el *terceto* format per Sebastià Morató, Mèlio Vigorós i Pacòmio, de la mateixa manera que el *terceto* dels Xiquets de Reus. Aquests últims eren fusters afincats a Calella en relació amb la manufacturació de les caixes per al peix. Van popularitzar, entre d'altres cançons i havaneres, la masurca *Las playas de Salou*. La llegenda assegura que un dels membres del grup va morir en rebentar-se-li una vena essencial durant l'esforç d'un dels *pinyols* més aguts.

A l'Escala es recorda particularment el *terceto* que lligaven de tant en tant en Lill, en Berto Refredillo i en Jaume Esquelleta.

Abelardo Ninyo Hermós es vincula més a Tamariu i a les platges polaritzades per Begur, com ara Aigua-xellida. No es tracta d'un sol cantant, sinó del *terceto* format per l'Abelardo, es Ninyo i l'Hermós. Val a dir que

D'esquerra a dreta: es Blau, Tianet Lladó, Pepet Gilet i l'Hermós, en una fotografia presa a l'hora d'entaular-se, el dia d'una cantada a Calella de Palafrugell, el 1953.

*D'esquerra a dreta:
Pere Ferrer, Josep
Puig l'Hermós i
Francisco Rovira, trio
palafrugellenc,
durant una cantada
al restaurant Ca la
Marieta, de Girona.
Al fons, Josep Maria
Pla i Dalmau, en
honor del qual es feia
la cantada.*

a tota la franja litoral d'aquesta comarca la fonètica catalana «salava», contràriament als rodals immediatament interiors. Apuntava Josep Pla a propòsit d'aquesta peculiaritat: «Aquest parlar salat, que és tan bonic, que és una de les més delicioses gràcies del dialecte català-mallorquí, ha tingut l'oposició en els últims anys en el nostre país de les persones més notòriament idiotes, o sigui de les persones que pretenen passar per fines. Així el parlar salat està en franca decadència. Aquesta manera de parlar és indicadora de la relació antiquíssima que Palafrugell té amb el mar. El salar és un fet d'una faixa del litoral molt estreta. El rei Don Jaime conquistà Mallorca amb mariners i soldats d'aquest litoral, per això salen a les Illes. Els tapers vigoritzaren el parlar salat dels pescadors, però ara aquest parlar retrocedeix. Els pagesos del país no han salat mai».

A començament de segle va distingir-se el terceto calellenc que componien es Tianet Lladó també dit Tianet Ruet (Sebastià Parera de nom autèntic), es Blau (Josep Esteba) i en Pepet Gilet (Josep Bofill). L'herència va ser recollida més endavant pel que formaven Ernest Morató (fill del cantaire Sebastià Morató), Josep Xicoira dit Rompus i Carles Mir, els quals van adoptar ja un nom, el de Grup Port Bo, i el traspasaren durant la dècada dels 1970 al grup palafrugellenc que ara el porta, compost per quatre veus joves.

Durant la dècada dels 1950 cantava a l'atzar de les circumstàncies a Calella de Palafrugell el format per Pere Ferrer Castelló dit Pere Nuts, Josep Puig anomenat l'Hermós i Francisco Rovira.

A La Habana me voy, niña

A la Habana me voy, niña
Jesús, qué lejos te vas!
No te vayas, amor mío,
que te vas a marear,
a marear.
Que te vas, que te vas
en brioso bajel,
es muy malo Isabel
el mareo de la mar.
Cuando miro a la popa
del brioso navío,
si te vas y me olvidas, ¡ay!
juro he de naufragar!
Cuando estés lejos de España
la pasión encontrarás
en los brazos de otro amante
y de mí te olvidarás.

LES VOLTES DE CALELLA

5

16

Les cèlebres voltes arran de mar de Calella de Palafrugell són un dels escenaris naturals preferits de l'havanera. Simbolitzen amb mèrit aquest poble singular del litoral català i gairebé semblen constituir l'anagrama del cant que s'hi va arrelar. No porten cap signatura d'arquitecte conegut o mínimament documentat. L'anonimat del seu disseny és més aviat una signatura col·lectiva, i aquí rau un altre dels seus atractius.

Avui n'existeixen dues rengleres equidistants, a banda i banda del Port Bo. Només una és l'originària, l'ocupada ara per les taules dels bars-restaurants durant l'estiu. Aquell espai era el

cor de la Calella de Palafrugell pre-turística, la seva plaça, l'autèntica àgora de la col·lectivitat, la seva llotja, l'ateneu. El punt de reunió espontània per excel·lència que ha emmarcat amb especial bellesa i utilitat tota una història que ningú no ha recopilat fins ara, just escrita a la sorra pel passar de la gent del lloc i cada dia més desdibuixada per les onades abrasives de tota mena, per la inclemència del pas del temps, capaç de convertir en llosa de plom una lenta solidificació de lleugeresses.

A l'extrem de les voltes, abocat a la platja d'En Calau, hi operava el salí de Calella. Al centre, la històrica taverna de Na Marieta Fonsa, àvia del veterà cantaire Ernest Morató, el qual ha residit al pis de sobre durant llargs anys. A la punta del Port Bo de les velles voltes, hi havia un magatzem de mercaderia de Can Batlle.

Sobre les voltes de Calella ha escrit Josep Pla: «Les platges de Sota Can Calau i de Malaspina semblen emmarcar pels dos costats el Port Bo, i sobre la platja d'aquest es troba una de les construccions més gracioses de la costa: les Voltes, els porxos de Calella. Aquests arcs formen la sortida a migdia d'un bloc de velles cases que fan un rectangle apaisat sobre la sorra. Els arcs són feixucs i

cepats; la seva alineació fa un punt rodó, panxut i ple, punt que treu la fredor que tenen les perspectives d'arcs quan són tirats a cordill. Això fa que, vistos des d'un extrem, semblin una filera de parpelles d'una obertura que va en augment, cosa que crea una extraordinària sensació de vida. A l'hivern, els dies de tramuntana, formen sobre la platja un punt recollit; a l'estiu proporcionen una ombra fresca, clarejada per la ventolina marina. I, sobretot, proporcionen el repòs de veure el mar per la forma més graciós que els homes han creat. El mar vist a través d'una arcada... ¿existeix una cosa més prodigiosament bella? La diversitat del mar sobre el frontis d'un arc, sobre l'arrencada del tronc d'un arc... ¿hi pot haver res més agradable per a l'equilibri humà?»

En un altre llibre precedent, *Peix Fregit* (1953), Josep Pla incloïa algun paràgraf més corrosiu: «Més endavant, el conjunt, obra dels mestres de cases, ha estat molt sofisticat per arquitectes dels quals val més no parlar. El que queda encara de Calella, és obra dels vells, graciosos mestres de cases. La població, per altra part, s'ha modificat totalment. El nombre de pescadors és reduïdíssim, i si en queden encara alguns deu ésser perquè no gosen posar una

*Les cèlebres voltes
arran de mar de
Calella de Palafrugell
són un dels escenaris
preferits de
l'havanera i una
exquisida mostra
d'arquitectura
popular.*

perruqueria per a senyores, o perquè no tenen prou veu per cantar amb En Pepet Gilet, en Tianet i en Blau. Tot això no és obstacle perquè Calella –que és un agregat de Palafrugell– sigui un dels poblets més bonics del nostre litoral, potser el més bonic vist des del mar».

Les noves voltes que han aparegut a l'extrem de l'entranyable Port Bo tenen l'origen en una primera balconada que va edificar durant els anys de la República el bar Miramar, conegut com Can Perico, propietat de Pere Arbonès, tot allargant la superfície del primer pis sobre l'espai del carrer i sustentant la

nova plataforma amb estentoris tubs de ciment armat.

La «peixera» de Can Perico destaca a totes les fotos d'època de la façana marítima calellenca. El resultat d'aquesta única casa del segon cantó del Port Bo amb glorieta coberta sobre el carrer, no era massa airós, sobretot en comparació amb les voltes originàries de l'altra banda arrengrada i pròxima.

D'aquest veïnatge discordant i de la progressiva instal·lació de propietaris benestants barcelonins, en va sorgir la pensada de modelar la situació existent sobre el patró de les

altres voltes, visiblement més agraciades.

No totes tenen la mateixa obertura de compàs i l'arcada de mig punt és minoritària. Domina el recurs sapient a l'arc de tres punts, dit de nansa de cordill, una volta de la paleta que il·lustra les característiques tradicionals de l'ofici a Catalunya i que era utilitzada per a les balconades i els porxos de les masies.

Aquest arrengrament de les voltes calellenques simbolitza avui el compendi de les etapes històriques del poble, un compendi que mereixeria ser estudiat i conegut amb l'interès que manifestament li correspon.

LES MALES ANYADES

6

El desenvolupament econòmic de la dècada 1955-1965 va transformar el paisatge de la Costa Brava i va submergir l'havanera en un període de profund endormiscament.

18

En morir el món dels pescadors que havia estat l'ànima i la parròquia de l'havanera costabravenca, el gènere va conèixer un període de profund endormiscament, situat principalment entre 1955 i 1965. Els fills dels pescadors havien accedit, a causa del turisme o del desenvolupament econòmic, a d'altres activitats sovint desvinculades psicològicament i materialment dels ambients que havien nodrit la pràctica de l'havanera.

Contra l'extinció que amenaçava el gènere van representar un paper important, en alguns punts de la costa els fills dels primers estiuejants que s'havien criat durant una part de l'any –quan l'estiueig durava

tres mesos– en contacte directe i en amistat personal amb els vells pescadors i cantaires. He sentit sostenir que l'havanera l'han salvada els barcelonins, afirmació certament desproporcionada però que conté en el seu esquematisme alguna pinzellada verídica.

També van contribuir a superar les males anyades fills de les localitats costabravenques que retornaven a l'havanera per la via de l'afecció al cant, ja fos en el vessant de la cançó de taverna, del cant coral convencional o dels «coros d'àpat», just a temps de connectar encara amb els últims exponents de l'època florent anterior: Ramon Planells

a Cadaqués, l'avi Xaxu a l'Escala, Lluís Maneras i Alejandro Ferrer a Begur, Ernest Morató a Palafrugell, Miquel Jacomet a Sant Feliu de Guíxols, l'avi Mundo a Palamós, etc.

En qualsevol cas, és innegable que una part de la colònia històrica d'estiuejants barcelonins, impel·lida per un sentiment precís d'afecte envers la personalitat de les contrades costabravenques, va contribuir al manteniment de l'havanera en alguns indrets. Això no ha d'eclipsar les contribucions d'altres nuclis, ni constituir esca de recels en el tractament dels assumptes locals, tan propensos als litigis «familiars» en els quals no vull entrar ni que m'hi facin entrar.

Entre el moment de la desaparició del gruix de l'última generació de cantaires i el naixement del *boom* simbolitzat per la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell, el gènere va passar per moments molt primers. La fràgil continuïtat va ser nodrida o fins i tot atiada en alguns llocs per amants il·lusionats procedents de la colònia de forasters arrelats. Quan als bars i tavernes de Calella de Palafrugell, per exemple, s'hi sentia molt rarament una havanera, Joan Pericot i Joan Baca reunien els últims cantaires a casa seva, o les famílies Jiménez i Balil animaven les llargues cantades nocturnes d'estiu al bar La Vela, acabat d'inaugurar, o a Can Batlle.

La fixació musical de les partitures, tan utilitzades posteriorment, seria una altra aportació d'aquests esforços desinteressats en èpoques no gaire fàcils, a través dels dos o tres primers reculls publicats. Això tampoc no invalida la important feina simultània d'alguns músics locals, sovint vinculats a la tradició coral o sardanística, i de parentiu indirecte amb l'havanera.

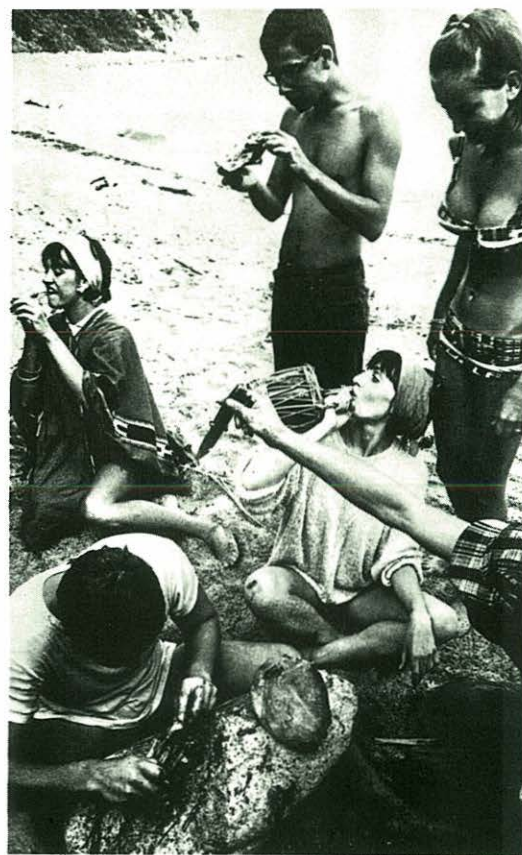
Ningú no podia albirar en aquest període de travessa del desert que el conreu agònic de l'havanera en cercles limitadíssims es transformaria

El «boom» turístic va portar els fills dels pescadors a activitats desvinculades dels ambients que havien nodrit la pràctica de l'havanera.

tot d'una en eclosió de grans dimensions com la que coneixem avui. Si a les cantades catecúmeniques dels primers anys de 1960 en algunes cases o bars de Calella de Palafrugell algú hagués aventurat que molt pocs anys després hi hauria entre 5.000 i 10.000 persones al Port Bo per a escoltar-les, no s'ho haurien cregut ni en el moment més propici de l'ensonyament etílic.

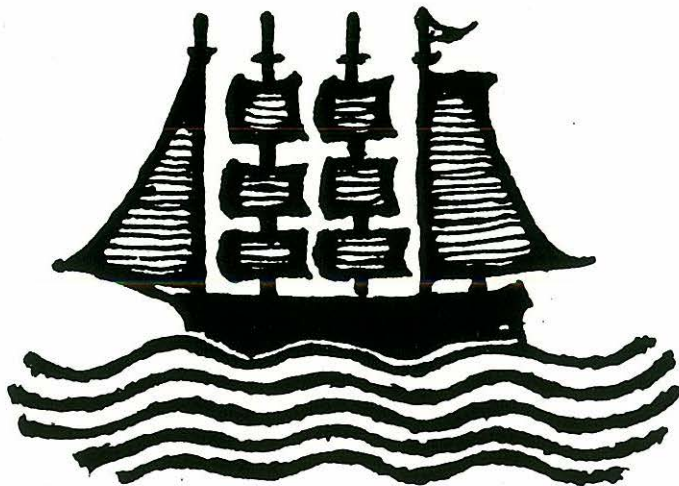
Resultava igualment impensable que l'havanera pugés mai a un escenari, o que aquelles cançons fossin un dia amplificades per sofisticats sistemes de sonorització, sota la llum dels focus de l'espectacle de masses. El canvi va ser radical en molts més aspectes que no la sola multiplicació de l'audiència.

El turisme a escala industrial va irrompre al món de l'havanera com ho havia fet als seus escenaris naturals, tots plegats molt poc avessats a aquesta dimensió de les coses. No cal dir que el fenomen comporta un nou període d'adaptació i que adaptació acostuma a significar concessions, que per a ser

justes haurien de veure's com a mútuament equilibrades, si fos possible.

Altrament, l'havanera coexistirà difícilment amb la indústria turística i acabarà per estimar-se més morir tranquil·lament de vella, tot deixant el nom en herència a qui sigui, amb tota dignitat; llevat que si de cas algun impuls preclar no hi trobi una solució salomònica de la mena de «cantades d'havaneres d'estiu» i «cantades d'havaneres d'hivern», posem per cas, i posats a pensar.

Adiós, mi península hermosa

Adiós, mi península hermosa.
Adiós, que el deber me llama;
Adiós, que me voy a la Habana
a luchar, a luchar por la Nación.
Y desde allí, jamás olvidaré
a la prenda querida, que en

[España dejé.
Si acaso vuelvo, Dios será

[testigo
que tu marido, juro yo he de ser.
Adiós, mi península hermosa.
Adiós, que el deber me llama.
Adiós, que me voy a la Habana
a luchar, a luchar por la Nación.
Si muero allí, madre,

[consuélate,
que si un día he luchado, fue por
[obligación,
y ante un sepulcro arrodillada,
madre adorada, rézame una
[oración.

En un lago de inmensa extensión

En un lago de inmensa
[extensión,
que ninguno lo puede igualar,
una tarde a la puesta del sol,
una rubia se vino a bañar.

Yo la vi, entre el follaje
yo la miré, con largo afán,
pero al ver, su lindo talle,
la miré, la besé, la dejé sin
[respirar.

Tu mirar mata linda mulata,
mata de amor.
por Dios te imploro rico tesoro,
dilo por Dios.

Tu mirar mata, linda mulata,
mata de amor, ay sí!
por Dios te imploro rico tesoro,
dilo, dilo por Dios.

Lejos de ti

Cruzando el mar noche i día
voy buscando del viento su
[silbido chocar
y en mi frágil barquilla que
[cruza ligera
voy buscando otra playa
que pueda vivir sin amar.

Lejos de ti podré olvidarte
sólo en un sueño yo te veré
y en dulce paz tranquila el alma
no amando nunca feliz seré.

Arde en mi pecho

Arde en mi pecho,
allá la inmensa llama,
y me abrasa el corazón.
El corazón,
precisa declararte.

Oh, oh niña hermosa,
niña hermosa angelical.

Contigo hallo el reposo,
siento el dormir,
dormir, dormir, dormir,

Encantadora criatura,
calma, calma, calma,
mi pecho el sufrir.
Calma, calma, calma,
mi pecho el sufrir.
Calma, calma, calma,
mi pecho el sufrir.

Hermosa aurora de la mañana,
rosa temprana la bella flor,
yo soy tu amante, puro y
[constante,
dame un consuelo, de dulce
[amor. (bis)

- Yo soy tu amante,
puro y constante.
- Dame un consuelo,
de dulce amor.

Una tarde paseaba

Una tarde paseaba por la orilla
[del mar
y la niña que yo amaba al fin
[pude encontrar.
Me dijo así, con mucho primor
que ya me amaba con todo su
[amor.

Le dije así, cuando mía serás
muy amante y fiel, me satisfacerás
me satisfacerás.

Cuando mía serás, los dos
[viviremos.
Cuando mía serás, los dos
[gozaremos.
Cuando mía serás, yo tuyo seré
y hasta el otro mundo constante
[seré,
constante seré, constante seré.

El meu avi

El meu avi va anar a Cuba
a bordo del «Catalán»,
el millor barco de guerra
de la flota d'Ultramar.
El timoper i el nostramo
i catorze mariners,
eren nascuts a Calella de
[Palafrugell.
Quan el «Catalán» sortia a la
[mar,
els nois de Calella feien un
[cremat,

mans a la guitarra
solien cantar, solien cantar:
Visca Catalunya!
Visca el «Catalán»!
Arribaren temps de guerres,
de perfidies i traïcions,
i en el mar de les Antilles
retronaren el canons.
I els mariners de Calella
i el meu avi en mig de tots,
varen morir a coberta.
Al peu del canó!
Quan el «Catalán» sortia a la
[mar,

cridava el meu avi:
apa nois, que és tard!
Però els valents de bordo
no varen tornar, no varen
[tornar,
tingueren la culpa
els americans.

Lletra i música: Josep-Lluís Ortega Monasterio

Lucero de la mañana

Cuando al arroyo bajé
cogí un rosa,
cuando la vi tan hermosa
contigo la comparé,
la comparé, la comparé. (bis)
Lucero de la mañana,
que alumbras mi padecer,
por ti suspiro, niña,
mi corazón, mi corazón
voy yo a perder. (bis)
Cuando voy por el prado
y encuentro una rosa,
la veo tan hermosa,
la comparo a ti,
la cojo en mis manos,
la beso inocente,
pensando en mi mente
que te beso a ti. (bis)

La colombiana

Yo vi en un jardín florido,
llorar a una colombiana. (bis)
Pues el hombre,
pues el hombre que ella amaba,
de la noche a la mañana
del jardín se había llevado,
a su rosa más lozana.

Son los rizos de tu pelo,
el altar de mis amores, (bis)
pues tú eres,
para mi tan hechicera,
que el amor que tú me dabas,
que el amor que tú me dabas,
se ha convertido en dolores.

Anoche soñé contigo,
y creí volverme loco, (bis)
pues soñé,
pues soñé que tú eras mía,
me dabas besos tan fuertes
que al unirse nuestros labios,
sentí el frío de la muerte.

CADAQUÉS

7

22

Difficilment Cadaqués hauria pogut ser absent de la tradició cantaire i havanerística, per la vitalitat de la seva personalitat local, la del món mariner i pescador, i la del conreu musical i coral. Però, evidentment, a Cadaqués tot és diferent.

L'antic lema del «nòs amb nòs» sembla surar també sobre el món de l'havanera cadaquesenca, refractària en aquests moments a «sortir fora» del seu àmbit natural. El Grup Cap de Creus és un dels rars grups consolidats que no ha desitjat mai actuar a la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell i que s'ha autodissolt pel que fa a les actuacions en públic.

Cadaqués havia comptat antigament amb tradició cantaire, en la versió coral, al voltant de la coral El Pensament, vinculada al Casino L'Amistat, on també assajava molt posteriorment el Grup Cap de Creus. Pel que fa al cant de taverna, entremig del qual sorgia l'havanera, s'hi recorden cantaires llegendaris com Joan Faixó dit es Pitano, *Melchor* Blanch i sobretot l'avi Ramon Planells, que amb els seus 84 anys és un dels degans de la tradició cantaire costabravenca. Aquest *terceto* històric va anomenar-se, a partir de l'any 1946, Grup Cap de Creus. Constituïa per tant un dels primers grups, de tota la costa catalana, que adoptava un nom.

Ramon Planells, Jordi Ferrer i Pere Fortuny, integrants del Grup Cap de Creus, un dels primers a adoptar un nom artístic. El seu nucli inicial fou un trio cadaquesenc format per Joan Faixó, Melchor Blanch i Ramon Planells.

En plegar *Melchor* Blanch, va ocupar el seu lloc Pere Fortuny, però, malgrat tot, el grup va conèixer un llarg període d'inactivitat. Fins que al començament de la dècada dels setanta la constància de l'avi Ramon Planells va confluir amb

la poderosa afecció a cantar d'un jove com Jordi Ferrer –procedent de les noves llesves cadaquesenques– que havia format part de l'Orquestra Gran Kursal a Barcelona. Tots dos van tornar a engrescar Pere Fortuny i van cantar en trio durant quatre o cinc anys, sense sortir pràcticament de la zona de Cadaqués.

A continuació, el grup va ampliar-se i va acceptar actuacions a l'exterior durant el temps estrictament necessari per a reunir els diners per tal de pagar els aparells d'amplificació de so. Immediatament després retornaven a la idea tradicional de cantar només «per un àpat» o en algunes festes del poble, com ara la Diada de la Vellesa, en ocasió d'iniciatives benèfiques o per la festa major d'hivern de Santa Esperança, el 18 de desembre. Sense cobrar, no cal dir.

L'any 1985, van cantar únicament dues vegades. Consideren el grup dissolt per a tot el que sigui «de cara a la galeria». Van tenir oportunitat de professionalitzar-se com altres grups i no els va interessar. «Aquí som molt cantaires, però no ens agrada de sortir. Ja li son dit: no ens agrada l'escenari. Només cantem quan ens vaga o quan no podem dir que no», rematen amb la idea ben clara.

Ven a mí

Ven a mí y háblame de tus
[amores
y tú serás la querida que más he
[de amar
puedes pensar que del campo la
[hermosura
Serás tan pura y querida por
[favor.

Niña bonita nos iremos los dos
al campo libre que se
[encuentran amores
allí hay frutas, allí hay flores
que al miraras son tan bellas,
nos alegrarán los dos.

El Grup Cap de Creus va publicar, l'any 1979, un disc amb les peces: *La batuda de les saupes*, *La barqueta*, *Cap de Creus*, *El pinzell d'en Cruanyes*, *Taitona*, *Vora del niu*, *Toqueu-me la viola*, *Me'n vaig a Xauxa*, *Bucòlica*, *Vals de la presó*, *Vell pescador* i *Tot fent broma*.

Actualment, el grup, tot i que s'aplega rarament, és integrat per Ramon Planells (tenor), Pere Fortuny (baix), Jordi Ferrer (baríton), Miquel Figueres (tenor i alcalde de la vila), Miquel Noguer (tenor), Alfred Teixidor (baix), Josep Juncà (tenor), Miquel Ballesta (contrabaix), Àngel Baró (guitarra), Paquito

(baríton), sota la direcció del mestre Sebastià Cabrisses.

La memòria dels vells cadaquesencs evoca, com a havaneres més celebrades entre els antics cantaires del lloc, *Fúlgida luna* (de la qual afirmen que només es canta a Cadaqués), *Junto al arroyo*, *Niña bonita*, *Ven a mí*, *Trigueña*, *Era una noche*, etc.

La figura indiscutible de la tradició cantaire cadaquesenca és l'avi Ramon Planells, sobre el qual he sentit comentar de manera unànime i no sols a Cadaqués que «canta com un àngel». I acostumen a precisar: «té bona veu i sap cantar», que són dues coses diferents i no sempre aparellades.

Havia estat instrumentista de trompeta i posseeix els coneixements musicals que no tots els cantaires poden tenir. El respecte envers la pràctica del cant el porta a una rigorosa autoexigència d'assaig, a prendre curosament nota de les peces i a ensenyar-les, sense cap inconvenient a aprendre'n de noves.

La llibreta de l'avi Ramon Planells ha fet molt bons serveis, de la mateixa manera que el seu exemple de cantaire rigorós, dotat d'una veu excepcional i d'un envejable falset.

L'ESCALA

8

24

L'havanera escalenca havia tingut com a marc natural l'antic local de Ca la Neus, la taverna freqüentada pels pescadors durant les dècades dels 1920 i 1930. L'establiment era força més llarg que ample i actualment semblaria minúscul, però en aquella època constituïa sense discussió una mena de casino on els treballadors del mar compartien els seus lleures.

Hi feien cap amb la llesca de pa i mitja dotzena de sardines a la brasa de casa, i a la taverna consumien el porró de vi. Si esqueia, la Neus podia preparar alguna cosa de menjar, inclòs el seu personal suquet de

peix que posteriorment havia d'esdevenir famosíssim, fomentar la irradiació de la casa i provocar-ne el trasllat a dependències més modernes i conformes a la demanda turística en alça.

A l'època florent del cant de taverna dintre del qual arrelava l'havanera, a Ca la Neus hi van destacar entre la consideració popular cantaires pescadors com Damià Bonhome, originari de Palamós i fincat a l'Escala, dotat d'una veu no massa potent però amb un gran classe interpretativa. «Tenia fusta d'artista», diu la memòria dels qui el van conèixer quan eren vailets fascinats per aquelles exhibicions vocals.

El personatge de l'època amb rang d'institució en els ambients de cantades espontànies, era en Lill, un baix de veu superdotada, pastosa, molt sensible al matís. Encara s'assegura que no ha sortit des d'ençà, cap baix com en Lill, tingut per una autèntica força de la naturalesa en aquest terreny musical.

El pou de saviesa quant a nombre de cançons en el repertori personal era un altre pescador de la mateixa època, molt recordat, Jaume Esquelleta, de gran dedicació al cant i que va practicar-lo fins a molt vell.

La barqueta

De garbí el vent avança,
ja s'atansa cap al mar,
la barqueta aparellada
bé n'està, sí, bé n'està.
Ja les ones ondulant-se
a la platja van lliscant,
la barqueta ens espera,
saltem nena i endins va.
El mar, el mar,
el mar, el mar, el mar, el mar.
(bis)

Dins la barqueta amb tu, aimia,
balancejant-nos enmig del mar,
la dolça brisa de marinada,
la nostra barca farà gronxar.
(bis)

Anem remant, anem remant,
l'aigua tallant, l'aigua tallant,
vés-me escoltant:
– Nineta de ma vida,
tu ets el meu tresor,
la imatge que jo estimo,
regala'm una flor.
La flor que vull donar-te,
amor del meu amor,
la flor que jo et regalo
va junt amb el meu cor. (bis)

Albert Nicolau conegut com Berto Refredillo és, conjuntament amb Jaume Esquelleta, el tenor destacat del moment en què l'havanera era una pràctica habitual entre els pescadors escalencs, encara que la coneixien més aviat amb el nom d'*americana*. Quan lligaven *terceto* en Jaume Esquelleta com a primera veu, en Berto Refredillo de segon i en

*Fotografia de l'antic
local del restaurant
Ca la Neus, ja
desaparegut.
Actualment, al seu
solar s'aixeca l'edifici
d'un banc. Ca la
Neus fou el marc de
moltes cantades
d'havaneres els anys
vint i trenta.*

Lill de baix, el resultat es recorda amb una qualitat i una gràcia com no s'ha sentit mai més.

Les havaneres més freqüents a Ca la Neus eren aleshores *Yo anhele, vida mía, La barqueta, Pensando, chinita, en ti, La caña dulce*, etc. L'havanera era cantada indistintament, com arreu de la Costa Brava, entre tota mena de cançons catalanes i castellanès, cançons de taverna i sardanes. Els esmentats vells escalencs solien lluir-se amb una cançó com *Felices*, a tres veus i amb un fabulós solo de baix que continua figurant als annals de la transmissió oral. Altres cançons consagrades com de lluïment eren *La conquista de Madrid* o *La estrella del destino*, i algunes sardanes com *La fira de Santa Creu* o *Les aromes del Queralt* (també dita *Les cimes del Queralt*).

Durant la dècada dels quaranta, Jaume Esquelleta encara va arribar a sumar-se en algunes

ocasions al *terceto* integrat per Ferran Català, la seva muller Carme Hereu i el baix Pere Sastre. Aquest grup havia anat fins i tot a cantar, amb el reforç de l'avi Xaxu a la guitarra i de Simeó Català, als Carnavals de Palafrugell tres o quatre anys seguits, desplaçament poc usual aleshores.

L'AVI XAXU

9

26

Josep Vicens i Juli, en Xaxu, ha estat un eminent personatge escalenc conegut sobretot com a compositor de sardanes. També va aplicar la seva perícia musical, però, al gènere del cant de taverna i per tant a l'havanera, tot acompanyant amb la guitarra les antigues colles de cantaires.

Havia nascut a l'Escala el 14 de gener de 1870 i va traspasar-hi el 18 d'abril de 1956. La seva figura és molt afectuosament recordada, fins i tot en l'entranyable aspecte extern de l'home menut, afable i amb uns llargs cabells blancs «d'artista».

Posseïa un prodigiós domini de la guitarra, fruit d'una dilatadíssima experiència musical, fins al punt que no era ell qui donava el to als cantaires amb l'instrument, sinó que els invitava a arrencar la peça, i al segon o tercer compàs s'hi afegia en haver endevinat ja el to triat.

Als 80 anys, encara es desplaçava als Carnivals de Palafrugell per tal d'acompanyar amb la guitarra els cantaires escalencs. Actualment té un carrer amb el seu nom a la vila que li guarda una viva memòria, i també en té un de dedicat a la ciutat de Girona.

Lluís Albert ha escrit la semblança biogràfica de l'avi Xaxu, de la qual extracto els següents paràgrafs: «El noi de cal Xaxu –mai no he trobat ningú que em sabés donar raó d'aquest motiu que ja s'aplicava al seu pare– quan tenia vuit o nou anys va començar a aprendre solfa. El mestre era en *Rosendo Mercader*, cap de la cobla local i cadiraire. (...) El petit deixeble va fer ràpids progressos i ben aviat el seu pare li va comprar una tenora, i debutà a la cobla de la vila. (...) A més, el Xaxu té una altra activitat: director i compositor coral. A l'Empordà de l'època, federal i filharmònic, la llavor sembrada per en Clavé havia caigut en terreny ben assaonat.

(...) La primera cobla formada a Barcelona, ho fou a primers de segle per un escalenc, en Lluís Sureda. En Josep Vicens hi tocava sovint la tenora. (...) La vida de músic era feixuga.

Quan a la cobla li sortia un lloguer cap als aspres de l'Empordà o en algun poblet del vessant de les Gavarres, els músics s'encabien a la tartana i sortien de l'Escala quan encara era negra nit. En aquells temps la feina no estava reglamentada i les obligacions eren aclaparadores: la passada, ofici, sardanes, llevat de taula, concert, ball...

«Pels volts de l'any vint-i-sis, a darrers d'agost, recordant amb enyorança que s'acosta la Festa de l'Escala, escriu la sardana que li donarà més popularitat: «Bona Festa». (...) Uns quaranta anys després, el famós director d'orquestra von Karajan, trobant-se a l'hotel Ritz de Barcelona, s'apropà al pianista que amenitzava la vetllada per preguntar-li el nom d'una peça molt engrescadora que acabava d'interpretar. El pianista –un escalenc, en Josep Vicens i Busquets– li va respondre tot somrient amb orgull: «És una sardana del meu avi. Es titula «Bona Festa». De llavors ençà, cada vegada que von Karajan sojorna al Ritz demana al pianista que interpreti la Bona Festa...

«Va morir el 18 d'abril. (...)
L'endemà va ser enterrat al
blanc cementiri de la vila. (...)
Mentrestant, davant les
despulles d'en Josep Vicens, un
escalenc que moriria al cap de
poc –el poeta Josep Sureda i
Paradís– llegia amb veu tallada
per l'emoció el seu comiat al vell
mestre i amic:

«Adéu, cantora cigala
que has viscut només per l'art:
nostre orgull i nostra glòria.
Adéu, Xaxu de l'Escala,
contrapunt d'eternitat...!»

En Lill, l'avi Xaxu i l'Hermós

«Lill canta les cançons de
taverna d'una manera
admirable. De seguida la tenen
armada... Al cap de poca estona
arriben diversos amics de Lill i
s'estableix la confraternització a
una escala molt vasta.
Hom envia a cercar l'avi Xaixo;
al cap de poc arriba, la pell
amoratada del vent, una
guitarra sota el braç. (...)
Quan hi són tots, s'instal·len al
racó del fons, Xaixo posa la
guitarra a punt i comença
l'emissió del programa. *Al pie
de un jardín florido lloraba una
colombiana...* La taverna
s'emplena ràpidament. Hermós
està radiant».

Josep Pla: Aigua de mar.

*L'avi Xaxu, amb la
guitarra que tants
cops va acompanyar
les antigues colles de
cantaires
en una
fotografia presa els
últims anys de la seva
vida.*

OREIG DE MAR

10

28

El grup Oreig de Mar era el mateix que el de d'Els Pescadors de l'Escala i durant els primers anys van utilitzar els dos noms indistintament. Havia nascut el 1963, en aplegar-se els germans Ferran i Simeó Català i el tenor Llucià Carbó.

Ferran Català, el més veterà, havia conegut a la presó de Girona durant la postguerra civil l'avi Ramon Planells de Cadaqués, represaliats per la participació en les files republicanes. A la presó havia arribat a formar un cor, destinat reglamentàriament a acompanyar la missa amb cants religiosos, tot i que l'adscripció

al cor permetia accedir a la sala d'assaigs i cantar-hi el que convingués. En aquestes circumstàncies van intercanviar coneixements de cant el cadaquesenc Ramon Planells i l'escalenc Ferran Català.

Aquest últim va poder tornar a residir a l'Escala l'any 1943. El 1950, va fixar la residència a Barcelona fins a l'any 1963, el del retorn i la formació del grup cantaire primitiu. El trio originari assajava tot just per passar l'estona. Les possibilitats de cantar fora del seu ambient privat eren encara escasses, centrades sobretot en algunes festes a les quals acudien per l'àpat i per la companyia, quan no les organitzaven ells mateixos per tal de tenir ocasió de cantar. No cal dir que interpretar havaneres, cançons de taverna o sardanes, encara no era l'any 1963 una activitat retribuïda ni organitzada professionalment.

Al repertori primerenc figuraven sardanes com *La dansa de l'amor*, *Cant a la vinya*, *Bucòlica*, *Records de l'Escala*, *La rosella*, *L'Empordà*, *La fira de Santa Creu*, *Les aromes del Queralt*, *Les aurenetes*; havaneres com *Yo anhelo*, *vida mía*, *La Barqueta*, *Negríto congo*, *España*, *Pregúntale a las estrellas*, *La caña dulce*; cançons com la celebrada *La pàtria de l'avi Xaxu*, *Felices*,

La caña dulce

Estando yo, una mañana
triste y llorosa, mirando al mar,
me encontré con una mulata
que me mostraba su delantal.
(bis)

Yo la miraba, yo la miraba
y me sonreía,
y al mismo tiempo y al mismo
[tiempo

yo le decía:
Sal mulatita, salte del mar,
que a mí me gusta, que a mí me
[encanta,
que a mí me gusta tu delantal.
(bis)

Sus ojos eran azules
como las olas del mar de amor,
y su cinturita curvada
como la caña del pescador. (bis)
Quiéreme niña, quiéreme niña,
quiéreme siempre,
quiéreme tanto, quiéreme tanto
como te quiero,
y a cambio de eso, yo te daré,
la caña dulce, la dulce caña,
la caña dulce y el buen café. (bis)

Canto a la montaña,
el vals picaresc *El cirurgià*, etc.

Les havaneres encara eren minoritàries al costat de les sardanes i cançons de tota mena. Només amb el *boom* turístic posterior prendrien una rellevància especial en comparació amb les altres peces habituals dels cantaires.

El grup Oreig de Mar, en una cantada feta durant la campanya de les eleccions municipals del 1983. L'escalenc Ferran Català és l'únic continuador del grup primitiu format el 1963.

Al trio es va sumar, a continuació, Joan Ferrés (veu i guitarra). La primera actuació fora de l'Escala va ser l'any 1966, a Palamós, arran de la inauguració del restaurant de Pito Xivarri, impulsor pertinaç del gènere. El grup va conèixer aquella nit el palafrugellenc Tomàs Cervera, i va acabar-la al seu recordat establiment Chez Tomàs de Llafranc, on havien de repetir la cantada en nombroses ocasions.

La primera participació del grup a la Cantada d'Havaneres de

Calella de Palafrugell correspon a l'any 1971, amb el nom d'Oreig de Mar. La consolidació definitiva del nom d'Els Pescadors de l'Escala en comptes d'Oreig de Mar va produir-se el 1972. L'any següent abandonava el grup Ferran Català per tal de fundar el nou Oreig de Mar, amb Pere Sastre i Teófilo de Cruz.

Tret de Ferran Català que l'encapçala, Oreig de Mar ha conegut diverses remodelacions de components durant els últims anys. Alguns

dels seus ex-membres han constituït el grup Els llops de mar, de Sant Feliu de Guíxols.

Tot i que havia arribat a tenir fins a deu membres, l'actual Oreig de Mar es compon, des de la darrerria del 1984, de: Ferran Català (primera veu), Josep Cruanyes (tenor), Xavier Falgarona (acordió i veu), Ramon Manent (baix i guitarra) i Enric Basses (contrabaix). Es troba entre els grups de major nombre d'actuacions.

ELS PESCADORS DE L'ESCALA

11

El nom d'Els Pescadors de l'Escala no va aparèixer originàriament per designar un grup constituït, sinó que era la denominació genèrica i en minúscula –els pescadors de l'Escala...– dels cantaires escalencs que durant les dècades dels 1940 i 1950, els dies que bufaven nords, redossaven les teranyines al port de l'Estartit i les tripulacions a la taverna de Cal Negre. Allà, s'hi trobaven Simeó Català, Joan Ferrés, Ramon Callol dit Ramon Duc, Enric Molei, etc.

Se servien generosament els gots de vi directament de l'aixeta del bocoi –«Noia, apunta aquest i esborra l'altre...»– i engegaven el repertori entre el qual les havaneres encara eren conegudes per *americanes*, entremig de moltes altres cançons de taverna, cançons tradicionals, cançons de moda o sardanes, sense fer cap fàstic a alguna ranxera de Jorge Negrete i als boleros d'Antonio Machín a l'apogeu de la seva vigència, amb acompanyament de maraques i tamborins si hi esqueia.

El nom d'Els Pescadors de l'Escala que els havia estat adjudicat espontàniament pel seu públic primerenc, va ser adoptat en ferm i en exclusiva el 1972, quan el grup ja portava nou anys constituït formalment.

A partir d'aquell moment va quedar integrat per Simeó Català, Joan Ferrés i Lucià Carbó. Posteriorment, s'hi va afegir Joan Burjacs (acordió i veu) i en Nando (contrabaix) per completar els cinc components presents.

Avui és un dels grups de més gran nombre d'actuacions al cap de l'any, al voltant de les cent cinquanta. D'altra banda, Els Pescadors de l'Escala s'han especialitzat en la vella cançó satírica de taverna, tan històrica, clàssica i antiga com l'havanera costabravenca.

Algú pot trobar aquesta mena de cançó popular barroera o de gust dubtós, però en cap cas no se li pot discutir el mateix arrelament que l'havanera. Una de les més clàssiques cançons de taverna catalana satírica és *La Polvera*, a bastament coneguda a molts punts del litoral i enregistrada discogràficament pels Pescadors de l'Escala. A diverses localitats se'n recorda la versió personalíssima de Josep Puig *l'Hermós*, la impostació i l'estil del qual reproduceix avui, arribat el cas, el begurenc Ricard Balil.

El *Tango de la punyalada* és un altre exemple en el mateix sentit, il·lustratiu alhora de l'antiga incorporació espontània dels gèneres de moda a la

cançó de taverna catalana, dintre de la qual l'havanera va criar-se sempre en promiscuïtat.

Les actuacions d'Els Pescadors de l'Escala acostumen a començar amb les seves sardanes a quatre veus, sobretot *A l'Àngel Guimerà, La puntaire, Les aromes del Queralt* – dita en altres punts *Les cimes del Queralt–, Catalans a l'Alcàrria*, etc. Continuen amb havaneres en català com *El meu avi, El llop de mar, Mariner de terra endins, La gavina*, i amb havaneres antigues com *La Paloma, La cubanita, Pregúntale a las estrellas, La bella Lola*, etc. L'última part de l'actuació i els bisos reclamats pel públic queden reservats a la cançó satírica

La paloma

Cuando salí de la Habana
[iválgame Dios!
nadie supo mi partida sino tú y
[yo.
Una linda guachindanga que
[allá voló,
que se vino tras de mí, que sí
[señor.
Si a tu ventana llega una
[paloma,
trátala con cariño que es mi
[persona.
Cuéntale mis amores bien de mi
[vida,
corónala de flores que es cosa
[mía.

Ay, chinita que sí,
ay, que dame tu amor,
ay, que vente conmigo, chinita,
a donde vivo yo.
Laralala, laralala, etc.
Palomita que avanzas entre las
[aves,
cuéntale mis amores a quien tú
[sabes.
Dile que el mal de ausencia es
[un tormento
y que pensando en ella tan solo
[aliento.
Ay, chinita que sí,
ay, que dame tu amor,
ay, que vente conmigo chinita
a donde vivo yo.

com ara *El marxant, El cirurgià, La sardina, La polvera, La Ramona i en Tonet. El tango de la punyalada*, etc.

Els Pescadors de l'Escala és un dels grups que actualment fa més actuacions públiques arreu de Catalunya, unes 150 l'any. S'han especialitzat en la vella cançó satírica de taverna.

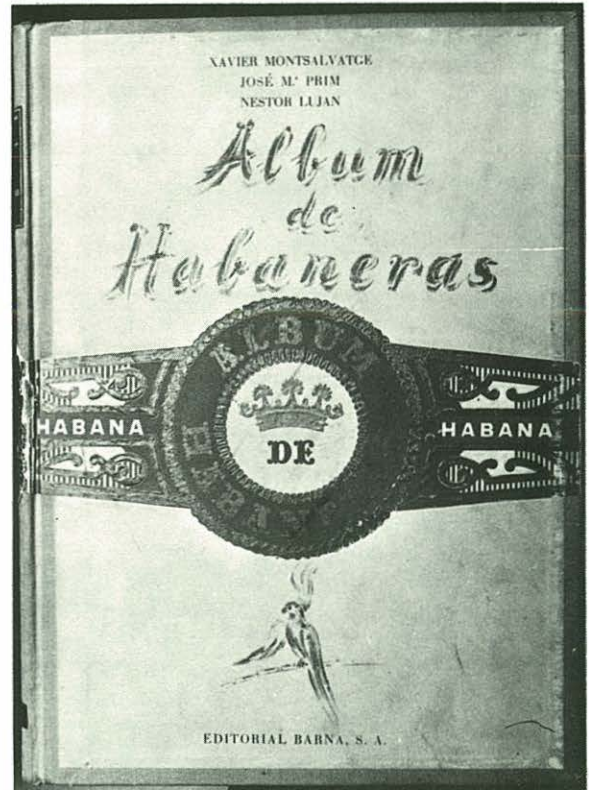
Podria ser que anteriorment s'hagués publicat algun recull espontani i de difusió restringida d'havaneres a títol de cançoner. Ara bé, el primer llibre convencional sobre el gènere a Catalunya va aparèixer l'any 1948 a Barcelona i ha constituït durant llargs anys una obra de referència. Es tracta d'*Àlbum de Habaneras*, del qual es va fer un tiratge de cinc-cents exemplars. Aquests exemplars constitueixen avui una cotitzada peça de bibliòfil.

Hi conflueixen tres aportacions singulars. Les partitures establertes per Xavier Montsalvatge de les havaneres recollides directament sobre el terreny, el pròleg explicatiu de Néstor Luján i les il·lustracions de Josep M. Prim. El llibre va ajudar a fixar la lletra i la música de vint havaneres, més enllà de la sola memòria dels qui les cantaven. També va suggerir que el gènere podia ser objecte d'un tractament cultural respectuós, o que fins i tot se'l mereixia.

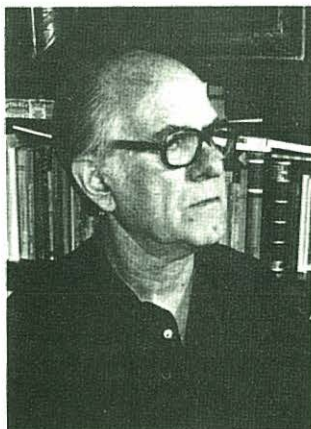
El prologuista Néstor Luján començava per confessar: «Tot just podem dir que és el producte d'un amor desmesurat per les formes nostàlgiques del segle passat i alhora el producte d'amables i amistoses vetllades, il·lustrades amb generosíssimes quantitats de cafè i de conyac i adobades amb aquestes cançons».

I precisava immediatament: «No pretenem explicar res, ni encara menys sistematitzar doctament alguna teoria de pes. Pretenem fer un llibre amable al qual es conservin com una preciosa crònica aquestes cançons en el seu mateix aire. Si ho aconseguim, ja ens donarem per satisfets i si no ho aconseguim haurem fet un esforç d'alegria i d'entusiasme tan poc comú als nostres dies, més aviat opacs i d'una tristesa espessa i feixuga».

Néstor Luján establia per primera vegada en lletres de motlle una interpretació de l'havanera

Sobre aquestes ratlles, portada del llibre publicat el 1948 que va permetre superar la fase de la transmissió oral de les havaneres. A la plana del costat, una de les il·lustracions de Josep Maria Prim que hi figuren i fotografia de Xavier Montsalvatge, compositor interessat en l'havanera que va recollir durant anys, sobre el terreny, les melodies de les partitures que formen el cos central del llibre.

catalana en escriure: «Així, doncs, aquestes havaneres evanescents, esllanguides i sensuals, d'una sensualitat làctia i extasiada com el trèmul dels pits d'una mulata, van caure dintre del cànon concret, precís i lluminós de la sardana. L'instint rítmic, antic i preciós, de les costes mediterrànies, va anar deformat la melodia, donant-li rotunditat, restant-li foc vellutat i afirmant en canvi el flamejar retòric. Però alhora, si els pescadors catalans cantaven càlidament era per pura delectança sonora; les paraules amb prou feines les entenien. El castellà era, mig segle enrera, líricament, un idioma floral, d'hivernacle, tou i sense moll de l'os; quan aquest llenguatge va arribar a la cançó lleugera i a més a més utilitzat per plomes d'ofici, va aconseguir la filigrana més recercada. No és estrany, per tant, que els pescadors intuïssin la sensualitat sonora de les paraules, però no pas el seu significat; sigui com sigui, ells han conservat aquestes cançons i a través d'ells, estilitzades per ells, arriben avui a nosaltres amb un regust estrany, nostàlgic i salobre».

I en aquest pròleg datat l'any 1948 a Tossa afegia d'una manera premonitòria: «Perquè és evident que s'anaven perdent d'una manera insensible. Quedaven com una pansida diversió de les generacions més madures, ofegades per les onades escumejants de les cançons estrepitosament actuals. Però el seu encant és tan gran que han reviscut entre els ciutadans que van els estius a la costa, lassos de la vida moderna més activa i fosforescent, com una cosa nova».

Pel que fa a la tasca musical de Xavier Monsalvatge, aclaria: «Ha procurat conservar la melodia en el seu estat més impur i per tant més viu. Ha fugit en tot moment d'una estilització culta que hauria significat retornar aquestes cançons al seu origen, però al preu de perdre-hi tota la virtut màgica d'allò substancialment popular».

BEGUR

12

La gent de les cales de Begur

«L'Hermós, amb quatre cordelles, anava darrera del moixò i el calamars; Rata, amb les batudes, pescava la boga i el roger més gustós de l'aigua; Pagell, que és un pobre pescador, amb el palangre feia saltar el neret i el déntol de plata; el Miner matava el llobarro delicat, l'oblada, l'orada, els sards i les salpes. Florià ha tret més anxova i més sardina del golf que estrelles no hi ha en un cel de maig... Si feia mal temps a mar, sortien a matar un conill. Sabien els claps de rovellons; collien els primers espàrrecs; coneixien on creixia

una herba tendra, on madurava el gotim de raïm, on penjava la figa de coll de dama.

Endevinaven el temps, miraven el cel, espiaven la mar, sentien el vent al clatell, venien un peix, polsaven una vela, seguien un núvol, ensumaven un rastre, feien pronòstics prudents i enraonats. Tenien el paladar fi i tot ho volien fresc. Cuinaven com els àngels i feien uns sofregits delicats. Tenien enginy a la mà, els sentits desperts, sentien créixer l'herba, dormien amb un ull obert... No hi ha altra cultura que aquesta, en aquest món. La resta és dolor, neguit i cendra».

JOSEP PLA: El meu poble

34

Begur i les seves diverses platges han tingut una fonda tradició havanerística, la qual ha perdurat gairebé fins avui gràcies a alguns cantaires com Lluís Maneras i *Alejandro Ferrer* dit Tuixa, que han cobert la funció essencial de pont entre els vells que escoltaven cantar de joves i els joves que els escoltaven cantar a ells.

Moltes vegades la pervivència de l'havanera a cada poble ha estat directament relacionada amb l'existència de comptades figures individuals que n'hagin pogut constituir els mantenidors i els transmissors espontanis, tot jugant potser sense saber-ho un paper

determinant. Una gran part del repertori genuí de transmissió oral continua avui associada a la manera com l'interpretava un cantaire en concret, fàcilment diferent de la versió del poble del costat. Avui són desconeguts quasi tots els autors d'havaneres antigues, però per contra porten sovint el nom de la versió: «com la cantava un tal»...

A Begur, encara es pot sentir al·ludir a la versió insuperable de *El desterrado* de l'avi Primitiu Espinàs, a la de *El zagal* de Vicenç Farró, que era indiscutiblement «sa seua», a la del *Cuanto más* del pare Patxei tot i queja pertanyés al món

distant de Tamariu), a la del *Yo anhele, vida mía* brodat per l'avi Clara, etc.

Jo encara he tingut el privilegi de sentir cantar durant l'elaboració d'aquest llibre l'*Alejandro Ferrer* dit en Tuixa –per deferència dels germans Balil que l'havien invitat a fer-ho– algunes peces de primeríssima qualitat com ara *Arde en mi pecho*, i veure com afegia al final: «Això no ho sentiràs mai més. És la primera vegada que em surt bé»...

Durant les primeres dècades del segle les cantades begurenques més recordades tenien lloc a Ca la Rosària, un celler (bodega)

propietat de Xico Manell i de la seva dona Rosària. S'hi trobaven els pescadors i, si hi esqueia, s'hi podien fregir alguns peixos, seure i engegar-la. Si mai els tres germans Món hi coincidien amb en Joanet Bosch, la cantada podia ser de les memorables. També s'hi aplegaven en Pere Tendre, l'Enric Mando, l'Artur Pilot, en Xico Blanes i el seu fill dit Tinet Marrec, etc.

Essencialment, d'aquest ambient procedeix la saviesa de l'havanera begurenc que han transmès fins avui els esmentats homes-pont. No cal dir que aleshores era impensable cantar per diners. Es cantava a la taverna entre amics i coneguts per matar la tarda. Com a màxim alguns dels primers estiuejants benestants «convidaven els cantaires a sopar i en acabat fèiem el que podíem»...

Curiosament, a la mateixa casa de Ca la Rosària hi ha avui un petit restaurant conegut per Ca la Juanita (El Bodegón), on l'havanera també havia trobat durant aquests últims anys un acollidor redós. Després d'excel·lents àpats de peix al forn de llenya, hi cantaven colles palafrugellenques espontànies, l'única formalitat de les quals era haver-se donat noms com Branilla Group o l'Estrop.

Pel que fa a les antigues cantades begurenques que només els molt veterans d'avui poden haver viscut directament, cal haver vist cantar en Tuixa per a fer-se'n una idea suficientment acolorida, provista dels elements ambientals que les caracteritzaven tant com les cançons mateixes.

Cal haver vist com s'il·luminen els ulls d'un vell cantaire begurenc quan aborda un antic valset mariner encomanadís com *Rendido*, el mig somriure sorneguer a la comissura dels llavis en acariciar lentament el *Lejos de ti*, els saltirons irreprimibles al seient amb *Laura mía, tú más bella*, aquell rictus de nostàlgia amb *Tula*, l'arravatament d'*Ingrata*

Interior de Ca la Juanita, el restaurant begurenc oficialment denominat El bodegón que és emplaçat a la mateixa casa que fou Ca la Rosària. Tant l'un com l'altre han estat marc de recordades cantades d'havaneres.

malpagadora, el despit impostat del *No vuelvo a amar*, la il·lusió de reprendre *Luz que brillas*, l'enravenament senyorívol en desgranar l'havanera de *Don Gil de Alcalá*, la dificultat del *pinylol* esperat de *El zagal*, el cor embalat del *Mariner de terra endins* o *El llop de mar*, un parell de sardanes repicades i aquell definitiu gest semicircular del braç tot tallant l'aire per marcar l'últim compàs a l'uníson de *Mi serranita*, que queda clavat en l'atmosfera espessa d'infinits cigarrets marca Habanos. I sentir-lo exclamar acte seguit: «Caram, si n'hi ha de bones!»...

La millor escola d'havaneres és aquesta i queden pocs mestres. Aquell vespre vaig desitjar intensament que quan els qui l'acompanyàvem tinguem 62 anys com en Tuixa, alguns jovenets engrescats ens vinguin a demanar «d'escarnir-ne unes quantes» per a recordar-les i fer-les recordar. Segurament és esperar molt. Segurament l'havanera està condemnada a passar avall, miserablement, injustament. Però també és cert que de més verdes n'han madurat.

RICARD BALIL

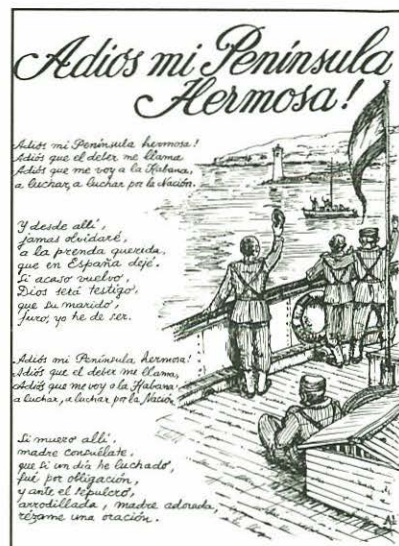
13

Ricard Balil és un dels amants de l'havanera de les noves generacions que ha aplicat a la fixació i a la pervivència del gènere una inclinació i un esforç constants, més enllà de la sola espontaneïtat de la transmissió oral. Membre per la seva mare de la família Forgas fortament arrelada a Begur, va viure el mestratge dels últims cantaires històrics begurencs, en particular de Lluís Maneras i d'*Alejandro Ferrer*. L'havanera begurenca manté unes peculiaritats que podien haver resultat desdibuixades per altres més difoses en l'actualitat, si no hagués intervingut la tasca de fixació en l'últim moment oportú.

És autor, conjuntament amb Bettina Lozoya, del llibre *50 Habaneras* editat a Barcelona el 1979. L'obra constitueix una pacient i útil feïnada de transcripció musical d'un gruix de cinquanta havaneres, tal com havien estat practicades a la zona de Begur principalment, amb la música convenientment establerta en partitura per Isabel Rocha. El llibre és il·lustrat amb dibuixos, d'inspiració havanerística, d'Antoni Lozoya. És avui un dels quatre únics llibres publicats a Catalunya amb partitures d'havaneres.

L'aportació de Ricard Balil es troba relacionada igualment amb les pioneres cantades d'havaneres realitzades a Barcelona amb un cert esperit didàctic els anys 1978 i 1979 al pub Sausalito, primerament acompanyat per Bettina Lozoya i a continuació per Tito Jiménez. No consistien a interpretar havaneres com a música de fons per a una clientela distreta de pub, sinó que la cantada setmanal dels dimarts tenia una clara vocació de difusió del gènere entre un públic mínimament interessat. Cada setmana, Ricard Balil repartia entre els assistents un full amb una havanera que era assajada entre tots plegats.

Amb els dos acompanyants esmentats, ha intervingut en

Al llibre de Ricard Balil, Bettina Lozoya i Isabel Rocha, les lletres hi són publicades amb cal·ligrafia manuscrita i acompanyades de dibuixos d'Antonio Lozoya.

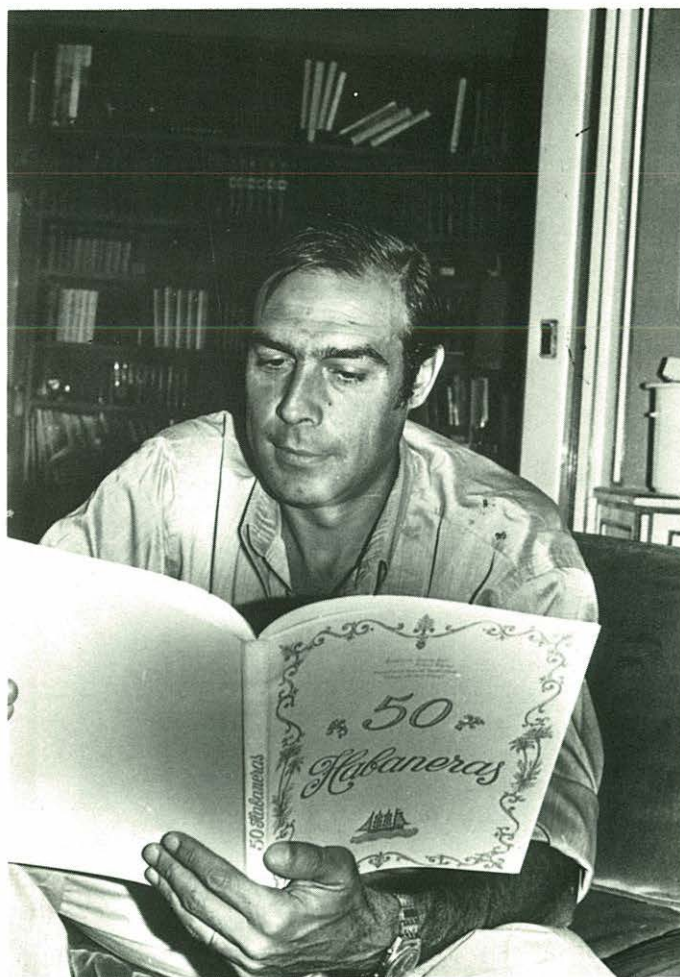
repetides ocasions a la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell, de la qual n'havia estat un dels impulsors i participant del primer any, conjuntament amb els seus germans Salvador i Esperança.

L'estil interpretatiu de Ricard Balil (veu i guitarra) està marcat per la fidelitat al llegat dels vells cantaires begurencs i tamariencs, amb els quals ha compartit amistat i cantades.

La transmissió d'aquest capital no es limita a l'execució vocal i musical d'una cançó, sinó que engloba altres elements importants de l'havanera originària com a cant de taverna, per exemple la impostació, els efectes gestuals o facials i sobretot el «salanc», aquest ingredient indefinible i fonamental que constitueix l'apel·lació d'origen del gènere.

Per a cantar «a la manera de l'Hermós» o de qualsevol altre vell cantaire distingit, no s'ha de saber només la cançó i estar capacitat per a reprendre-la.

En primer lloc, cal haver entès la noció de «salanc» que havia conferit a l'havanera costabravenca la seva personalitat, la seva raó de ser, la seva gràcia i el seu interès. Al meu entendre, aquesta també és l'aportació de Ricard Balil.

Ricard Balil ha estat present en la majoria de les activitats relacionades, els últims anys, amb l'havanera.

A les cantades estiuenques multitudinàries, la peça obligada i la més reclamada per la concurrència és *El meu avi*. S'ha convertit als ulls del gran públic en la més representativa de la idea d'havanera, encara que no és una havanera tradicional ni acostuma a formar part del repertori de les cantades "hivernals", possiblement per empatx.

Una part del seu èxit pot ser deguda al regust reivindicatiu de la lletra, apareguda en un moment propici de la sensibilitat col·lectiva, com apuntava el seu autor en una entrevista: «Unes havaneres agraden per la lletra i altres per la música. *El meu avi* agrada essencialment per la lletra. És indubtable que el fet de dir en aquells anys "Visca Catalunya!" en una cançó, també ha ajudat a popularitzar aquesta havanera».

Segons ha escrit Jaume Pol Girbal, «davant dels ulls sempre menuts i sempre meravellats-a-pressió de l'aiatola Xivarri, Ortega va escriure i va compondre en un parell d'hores aquest *El meu avi* que coneixen i canten, encara que sigui sota la dutxa, centenars de milers de catalans i de no catalans». El periodista es referia al bar-restaurant de Pito Xivarri a Palamós, freqüentat per Josep Lluís Ortega Monasterio i on es cantaven havaneres habitualment.

L'autor d'*El meu avi* és l'ex-coronel d'Infanteria Josep Lluís Ortega Monasterio, nascut a Motrico (Guipúscoa) l'any 1919, fill de militar. En quedar orfe de pare i mare als 10 anys, va viure amb una tieta a Girona, on va cursar el batxillerat, va aprendre el català i va seguir classes de música amb mossèn Camil Geis, organista de la catedral.

A continuació, va estudiar harmonia, composició i instrumentació a Barcelona amb Josep Valero i amb el mestre Vives. Va fer la guerra civil al tercio de requetès Abarzuza.

Més endavant, mentre estava destinat com a militar de carrera a Menorca, va compondre la música de la cançó *Adiós a la isla*, guanyadora de l'Ala d'Or del Festival de Menorca del 1963. L'any següent, va aconseguir l'Ala d'Argent amb la cançó *Escolta es vent*, totes dues amb lletra de Gumersind Riera.

En ser destinat a Barcelona, va dirigir durant 10 anys la coral de la Casa de Menorca. La seva primera topada amb la justícia militar va esdevenir el 1976, en ser trobada a casa seva propaganda de la clandestina Unió Militar Democràtica (UMD). Durant els sis mesos d'empresonament al penal militar de Santa Catalina a Cadis, va compondre la comèdia musical *Agur, señor conde*, de temàtica medieval aragonesa. Va sortir-ne amnistiàt.

L'última destinació militar va ser a l'Escola d'Alta Muntanya de Jaca, però en situació B de «disponible». El Diari Oficial de l'Exèrcit del 14 de febrer de 1979 publicava la seva separació del servei, conformement amb allò que estableixen els articles 1.039 i 1.040 del Codi de Justícia Militar, referits a delictes contra l'honor militar. L'acusació no va ser mai aclarida, sinó més aviat interpretada com una maniobra.

El mateix any va dirigir, visiblement emocionat, *El meu avi* interpretada al capdavant de la XIII Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell pel conjunt de membres dels grups participants i pel públic.

*El grup Cavall Bernat
va ser fundat per
Josep Lluís Ortega
Monasterio, autor de
la que sens dubte és la
més popular
havanera: El meu avi.*

39

És autor d'una altra peça força divulgada com *La balada d'en Lucas (Jo en tenia una caseta vora el mar)*, i també de l'havanera en euskera *Bitxintxo, La meva terra, Adiós, hermano, El canó de Palamós*, etc.

Va fundar el grup d'havaneres Cavall Bernat, actualment domiciliat a Barcelona, on efectua nombroses actuacions.

CAN PATXEI, DE TAMARIU

14

40

Des del 1977, Can Patxei ja només existeix en la memòria afectiva dels amants de Tamariu. El famós bar tamariuenc és avui casa particular d'estiuejants, en aquella privilegiada primera línia de mar d'una de les cales més belles de la Costa Brava.

Havia estat un dels temples de l'havanera i del seu clima indispensable quan hi cantava Abelardo Ninyo Hermós. Ara ja és història, evocada amb un punt d'enyor i amb unes ganes difoses de tornar-ho a viure, no se sap ben bé com.

Can Patxei era un port de redós segur al qual tirar el ferro amb

força garanties tothora, amb els peus materialment a la sorra, els ulls en mar i el cor obert a qualsevol tracte avinent amb els congèneres. Constava d'una terrassa florida de geranis a la qual solien descabdellar-se les cantades de les llargues nits d'estiu, mentre les cadires s'anaven clavant parsimoniosament a la sorra i escoraven de mica en mica el client.

La disposició primitiva de la terrassa no era exactament com la dels bars actuals de la primera línia de mar, sinó més a prop de l'aigua. Entre la terrassa i el local del bar, hi discorria el carrer de terra batuda, que en ser regat emanava una fresca suau. Constituïa un perfecte observatori del moviment local, d'una banda, i de la vida de la cala per l'altra, sota l'ombra acollidora del sostre de branques de pi.

Si les coses rutllaven, s'hi podia entretenir la nit tot esperant que les barques tornessin i esmorzar-hi uns peixets fregits. Esmorzar a la platja de Tamariu mentre s'hi aixeca el dia és sense cap mena de dubte una de les intenses satisfaccions d'aquesta vida, a la qual pot aspirar la persona predisposada: «Quan neix el sol a Tamariu...», subratlla precisament la lletra d'una havanera.

Les taules i les cadires de la terrassa podien desplaçar-se fins a la platja, si convenia. El cambrer de llargs anys en Lauro, portava l'aperitiu als clients en cas de necessitat arran d'aigua...

Al moment culminant d'Abelardo Ninyo Hermós durant la dècada dels 1950 i al començament de la següent, els tres cantaires es falcaven a la barana de la terrassa, d'esquena a la cala, i engegaven un repertori sense final conegut. No cal dir que estaven molt lluny de formar un grup de cantaires formalitzat professionalment. Tot just practicaven el costum de rifar una ampolla de conyac mitjançant la venda de tires de números entre la parròquia. Els diners que en resultaven eren apreciats per les seves economies personals més aviat migrades.

La retòrica de l'Hermós per incitar a l'adquisició de números era absolutament impagable, fins al punt que encara hi ha qui diu que la rifa valia gairebé més la pena que la cantada mateixa... De tota manera, el guanyador no nodria cap vana esperança d'arribar a posseir el premi aconseguit. Un cop rifada l'ampolla, l'Hermós deia al vencedor: «Noi, l'has guanyada»..., i acte seguit l'abocava al porró col·lectiu.

El local de Can Patxei estava tapissat de rètols als quals el propietari desplejava la seva personalíssima filosofia de la vida. Tot just entrar, el visitant novell acostumava a ajupir-se per tal de llegir-ne un que deia: «*Què mires, punyetero; no veus que és un lleterero?*». A la paret, un altre sentenciava: «*Tothom és com Déu l'ha fet..., i moltes vegades pitjor*». També s'hi llegia més enllà: «*Aquí English Spoken, però tan poken que no ens aclarirem pas*», o bé «*Ici on parle Français com si com sa, com si diguéssim mig figa mig raim*».

En Pere Patxei, creador del bar tamariuenc que fou un dels temples de l'havanera. Ja no existeixen ni en Pere ni Can Patxei.

Tamariu

De l'horitzó la ratlla ben
[traçada,
ja la teranyina daurada pel sol
[romp;
en terra és fosc, encara és
[matinada
i a les Coves d'en Gispert ja hi
[surt el sol.
Va poc a poc, avança carregada,
les gavines la segueixen en gran
[vol;
la mar està molt quieta i és
[callada,

l'aire marí ens promet un dia
[bo.

De la platja l'he vist arribar
i al silenci del matí d'estiu
he sentit els mariners cantar
una havanera a Tamariu.

Quan neix el sol a Tamariu
de l'iris va prenent el color,
la gavina deixa son niu
i la mimosa obre ses flors;
la mar les roques va besant,
el cor somnia un cant joliu;
és aquell cant que surt del mar:
que n'és, de bella, Tamariu.

Lletra: Narcisa Oliver. Música: Josep Bastons.

ABELARDO NINYO HERMÓS

15

42

Aquest tercet de cantaires ha estat un dels més famosos de les penúltimes dècades, especialment a Tamariu, per la personalitat singular dels seus components i pel «salanc» que abocaven a la interpretació d'un amplíssim repertori.

L'Abelardo és una de les figures que ha deixat record vivíssim, començant per la seva manera de viure en una caseta de vinya al Puig Graí, terme de Palafrugell encarat a Sant Sebastià i a Tamariu. Convivia exclusivament amb la seva gata. El sarró, la boina i el bastó constituïen pràcticament totes les seves pertinences. El bastó

de l'Abelardo no era, però, un accessori qualsevol. Formava part important de la seva imatge i és avui una peça d'alt valor sentimental heretada per Joan Maristany i que passarà a mans de Salvador Balil, vingut el dia. L'objecte és tan pobre com ho era el seu propietari, però això no constituïa un defecte en cap dels dos casos.

Exhibia una veu de baix vellutada, de timbre envejable i coloració peculiar. Feia una gran sensació de cantant amb tots els ets i uts. Amb la boina calada arran de celles, cantava sense regirar-se mai ni un mil·límetre, impertèrrit, les mans damunt la panxa i un etern cigarret entre els dits. Alt i prim, de bella estampa, mantenia una certa misantropia de vida solitària, la qual cosa no impedia l'afabilitat. La llegenda que envolta avui aquests personatges assegura que quan la seva gata entrava en zel, al vespre la pentinava amb colònia intensament perfumada i l'engegava amb un: «Apa, nena, que avui triomfaràs»...

Es NinYO feia de segon amb veu esquerdada, sempre enravenat i solemne, torçant la boca segons el seu costum consolidat. Teniu un gran sentit del ritme i solia desafinar, però això no era obstacle per a lligar excel·lents cantades, de les quals era peça insubstituïble.

L'Abelardo, amb la boina i el bastó que no abandonava mai i que constituïen, amb el seu sarró i la seva gata, gairebé les seves úniques pertinences.

Josep Puig *l'Hermós* havia heretat el motiu del seu pare Sebastià Puig, l'amic de Josep Pla sobre el qual l'escriptor ha deixat pàgines notables. No va heretar completament, però, les faccions simiesques que havien donat peu al motiu patern. Era barber al carrer de la Garriga de Palafrugell i cantava sovint l'estrofa que el definia: «L'Hermós que canta, fa de cuiner, també repela i ho fa molt bé, també li agrada molt de pescar pellerides i garoines, i ses jambines calar!».

L'Hermós va cantar durant llargs anys amb les colles de vells pescadors calellencs abans de formar part d'aquesta, centrada en les cantades tamariuenques de Cant Patxei, alhora que freqüentava altres localitats de la costa on era ben conegut i on es recorden les seves versions. Resultava possible el personatge més truculent, dotat d'una ampullosa gesticulació i d'una personalíssima veu nasal. D'altres posseïen més bona veu, però ell exhibia una gran sensibilitat i gràcia musicals. Matisava cada fragment de cançó d'una manera meritòria, sense cedir mai al bram descordat.

Se'n recorda amb especial admiració l'efecte de percussió rítmica que aconseguia amb els dits i els artells damunt la taula,

Josep Puig, a qui veiem en aquesta fotografia, va heretar el motiu de l'Hermós del seu pare Sebastià, personatge retratat literàriament a l'obra de Josep Pla. Sota aquestes ratlles reproduïm un dels paràgrafs que Pla dedicà al pare de Josep Puig.

L'epitafi de l'Hermós

«Li vaig prometre que, si es moria abans que jo, posaria una pedra a Aigua-xellida per recordar la seva estada en aquelles solituds, entre l'errabunda escuma de la mar i el perfum deliciós dels pins. Aquesta pedra contindrà una inscripció exigida per la seva tendra dolçor i la seva ferotgia. Serà una pedra de granit i les lletres tindran una rústica cal·ligrafia.

Entre 1917 i... visqué en aquestes solituds, allunyat dels homes i de les dones, Sebastià Puig, conegut per Hermós, analfabet, home feliç, hospitalari, pescador, mariner, caçador, gran cuiner. Tu que passes has de saber que si no ha tornat és perquè no ha pogut. O perquè l'han enganyat com un xino. (...)

JOSEP PLA: Aigua de Mar.

i també amb les culleretes de cafè contra el vidre dels gots i contra tot objecte al seu abast. El prodigiós i completament original joc de dits de l'Hermós no va deixar de crear una certa escola. Alguns veterans

cantaires calellencs com *Francisco Rovira* encara segueixen espontàniament l'exemple après, d'un efecte musical molt agradable, sobretot quan es canta a *palo seco* com era usual antigament.

L'any 1966, va aparèixer un segon llibre d'havaneres i sobre havaneres. Havia de traspasar la simple funció de recull per esdevenir l'esca de la nova volada del gènere, en la mesura en què va donar naixement a la coneguda i determinant Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell.

El llibre *Calella de Palafrugell i les Havaneres* va ser publicat per Edicions Port Bo, a compte dels autors i amb un tiratge de 1.100 exemplars. Era el fruit de l'estimació envers aquest indret i envers un gènere que decandia per la desaparició progressiva dels seus protagonistes.

Ultra l'impuls donat a la idea de l'edició per Francesc Alsius, Frederic Martí i Joan Baca, l'obra conté tres aportacions importants. En primer lloc, el detallat coneixement del món calellenc del prologuista Joan Pericot, el qual era també l'autor dels dibuixos del llibre, profusament reproduïts durant els anys següents a tota mena de textos sobre el tema.

Segonament, el capital d'havaneres abocades per un cantaire experimentat i fill de cantaire com Ernest Morató. Finalment, la ciència musical invertida en la fixació de les partitures per part del mestre Frederic Sirés.

Voldria subratllar l'erudició de Joan Pericot sobre el teixit humà de Calella de Palafrugell que havia estat el terreny abonat de l'havanera, i també l'esperit de preservació que traspua el text i el seu estil literari afinat i evocador. Aquestes poques pàgines constitueixen un dels principals documents literaris existents sobre l'atmosfera i la vida local d'un fragment de la Costa Brava. Són pans de vida rescabats *in extremis* de la injúria de l'oblit i transformats en obra literària d'una intensa sensibilitat, tan curtament com fonament expressada. Al meu entendre, és allò més il·lustratiu que s'ha escrit sobre l'havanera.

Em resisteixo a triar un sol extracte per a deixar constància de l'escrit de Joan Pericot. Opto per transcriure'n les ratlles amb les quals ell mateix va voler cloure'l: «En aquells moments, a Calella, encara s'hi vivia pobrament; però amb calma i amb alegria. I esborrar les coses, sense el fregall del neguit, sempre costa molt. Per això els qui conegueren l'època d'or del cant, i encara se sentien valents, mal haguessin d'anar a la xàvega o a l'artó cada dia, no renunciaren a cap peça del repertori que havien après dels pares. La nova generació —la que serví el Rei en temps de la primera Guerra Gran— encara veïé tot el resplendor d'aquella foguerada i s'hi afegí de bona gana. Per això, entre uns i altres, encara ens feren recordar les havaneres, per captivar-nos novament amb el seu

Joan Pericot, erudit calellenc, és un altre dels personatges clau del món de l'havanera, sovint present en tot allò que hi ha estat relacionat.

perfum de vainilla i amb el seu aire de ventall de palma.

I així l'esperit musical popular de finals de segle, perdurà a Calella fins que el 27 de gener de 1950 ens deixà en Mèlio, i el 29 de gener de 1956 en Blau, i el 10 de març del mateix any en Tianet Lladó, i el 30 de juny del 1958 en Pere, i el 12 de febrer de 1960 l'Hermós, i, sobretot, fins que el 29 de desembre del 1963 anàrem a deixar en Pepet Gilet enmig de tots ells.

Ara tot és un record només; un record, però, vivíssim, perquè darrera el pretext de les cantades i de les havaneres vàrem conèixer en cadascun d'aquells homes de Calella una mena de qualitat humana com no hem trobat –ni pensem trobar– enlloc més del món. Aquest és el mirallet que ens ha fet caure en *Calella de Palafrugell i les Havaneres*, tot sabent que allò que enyorem més és impossible de reflectir-ho en uns fulls de paper».

ELS VELS CANTAIRES CALELLENCS

16

Mèlio Vigorós i Vidal va ser un personatge central del petit món de l'havanera calellenca a causa, entre altres motius, del paper d'enllaç que va representar entre la generació de cantaires del traspàs de segle i la següent. Havia nascut a Calella de Palafrugell als voltants del 1880 i va morir-hi el 27 de gener de 1950. Era pescador, no cal ni dir-ho.

El seu pare anava a la llagosta, que en aquella època coneixia una cotització molt inferior a l'actual. Dels llavis d'en Mèlio Vigorós va sortir la coneguda anècdota:

- *Què tenim per dinar, pare?*
- *Llagosta.*
- *Altre cop llagosta?*
- *Sí, fill meu; som pobres!*

Alguna vegada s'ha posat en dubte l'autenticitat d'aquest diàleg esdevingut paradigmàtic, tot considerant-lo una fantasiosa exageració. Els vells calellencs que la reporten asseguren haver-lo presenciat.

Mèlio Vigorós portava la batuta de la colla de cantaires dintre de la qual es distingien Tianet Lladó, es Blau i en Pepet Gilet. En primer lloc perquè era el més vell i la seva excel·lent memòria aportava els coneixements havanerístics de l'època precedent. Però no només per això. A desgrat de l'aspecte físic força desmanegat que el caracteritzava, posseïa una cultura i havia corregut món. Prenia cura d'apuntar-se les lletres de les cançons i la seva sentència sobre cada interpretació apareixia com la més fonamentada. Demostrava alhora gràcia i imaginació, qualitats tan necessàries en aquest gènere com la bona veu.

Mèlio Vigorós (a la dreta) i Pere Ferrer Castelló, en una fotografia de 1944. En Mèlio Vigorós fou un personatge central del petit món de l'havanera calellenca.

El seu èxit amb les amistats femenines era proverbial i sembla que demostrat, malgrat una vegada més el tarannà espellifat que alguns no dubtarien a qualificar de brut. Diuen que la vídua d'un metge de Palamós –que en Mèlio anava a visitar alguns vespres des de Calella a la vela o al rem–, va llegir-li una substanciosa herència amb la qual va adquirir la seva última xàvega, art de pesca més elaborat que li procurava una certa ascensió professional entre els pescadors de la contrada.

El posat pengim-penjam es feia extensiu a la seva barca, coneguda per la fesomia intensament virolada, atès que la pintava amb restes innumbrables de tots els pots de pintura, segons reporta la transmissió oral. Encara que el seu centre era Calella, va residir durant molts anys a Llafranc. Hi regentava conjuntament amb la família la fonda dita La barraca, darrera l'actual Terramar, com a complement econòmic de la pesca.

Sebastià Pareras dit Tianet Lladó i també Tianet Ruet eren un altre pescador calellenc de l'època en què ser calellenc i pescador resultava pràcticament sinònim. El motiu Lladó, li venia de la nissaga dels Lladó a la qual pertanyia, una família molt arrelada al poble i

que avui hi té un carrer amb aquest nom. En Tianet presentava una notable elegància natural i vestimentària, als antípodes en aquest punt del seu correligionari Mèlio Vigorós, i passava per ser el més ben plantat de la colla.

Josep Esteba dit es Blau ha esdevingut igualment un personatge de la història local, molt recordat per les qualitats de cantaire dintre del mateix nucli de pescadors calellencs que el temps ha anat perfilant com a símbol de la vida col·lectiva d'una època.

Josep Esteba, dit es Blau, un altre personatge bàsic de la història local de Calella, en una fotografia feta pels volts de 1955.

Conjuntament amb els tres esmentats i ultra Pepet Gilet, cantaven Pere Ferrer Castelló dit Pere Nuts, Josep Puig l'Hermós i Francisco Rovira, últim supervivent i en perfecta possessió de la condició de cantaire.

Entre tantes altres, els vells calellencs brodaven una cançó, *En noche lúgubre*, escrita en base a la resonància de les paraules esdrúixoles: «*En noche lúgubre galán incógnito la calle céntrica atravesó. Y bajo clásica ventana gótica cogió su cítara y así cantó: Niña purísima de rostro angélico tú que entre sábanas durmiendo estás, abre y escúchame mis tristes cánticos, suspiros lánguidos encontrarás. Pero la pérfida que oyó sus cánticos bajo las sábanas se acurrucó y dijo ¡cáscaras! a este murciélago tan romántico no le abro yo. Pero si ábrole la noche es húmeda, me van los céfiros a constipar. Y el pobre músico cogió su cítara y a otra prójima fue a enamorar*».

PEPET GILET

17

48

Josep Bofill dit Pepet Gilet és la figura encara més viva en la memòria dels calellencs de soca. Havia nascut al poble el 1883 i va morir-hi el 1963. Haurà quedat com a personatge més popular, possiblement perquè era el més divertit, d'una simpatia inexhaurible i encomanadissa, agut i faceciós.

Era el cantaire més esperat i més celebrat, dotat d'un excel·lent afinament de veu, amb derivacions molt recordades cap al falset. A més a més de l'ofici inevitable de pescador, havia navegat com a mariner. El motiu de Gilet li venia pel fet de ser fill de Gil Bofill.

Joan Pericot i l'Associació d'Amics de Calella van tenir la bona pensada de proposar que li fos posat el nom al carreró de casa seva. Durant la cerimònia d'inauguració del *Pas Pepet Gilet*, el president de l'Associació, Carles Sentís, va traçar-ne aquest perfil:

«En Pep Gilet, com els seus companys de la tertúlia coral de Calella, sabia harmonitzar molt bé les cançons i els silencis, sabia cantar i sabia callar. La imatge més forta que guardo d'en Pep no ve d'un dia de cremat o bé de quan, pertocant-li algun solo, s'aixecava d'una manera molt característica tot esbossant el gest d'un ballador. És més forta

En Pepet Gilet, a l'antiga taverna de Can Batlle. Pescador d'ofici i home agut i faceciós, era el cantaire més esperat i celebrat.

dintre meu la imatge d'un Pep Gilet sol i amb la boca ben tancada, remant rítmicament sobre les aigües quietes en les primeres hores de qualsevol matí d'estiu. Sense a penes moure les seves robustes espatlles, semblava lliscar sobre l'aigua, de vegades com petrificada de tan immòbil. De tant en tant, se'l veia utilitzar aquest estri tan primitiu anomenat «el mirall» i que, fins que aparegueren les ulleres de goma dels pescadors submarins, era l'únic mitjà

existent per a veure el fons del mar. Bo i assegut, s'abocava tantost a babord tantost a estribord i amb el seu pes semblava que enfonsaria la barca. Pescava o simplement es complaïa a mirar el fons del mar? No ho sé ben bé. Estava allà com entre dues aigües; car la calitja de l'estiu, en dies sense vent, sembla unir el cel i el mar. No se sabia ni tan sols si estava

lluny o a prop, car la llum de certes hores quietes també fa perdre el sentit de les distàncies. Era en aquells moments un Pep Gilet gairebé irreal, com avui el veiem a través d'un lluminós record.

«Era aleshores un Pepet Gilet silenciós i no pas cantaire. Perfilat sobre les aigües, apareixia més pígmic que mai: tort i massís i amb un coll poderós, que de tan ample i curt semblava inexistent. Amb més amplada d'espatlla, en Pep Gilet, mariner fill de mariners, s'assemblava a Joan XXIII, fill de pagesos, igualment llatins. La seva autenticitat i el no voler semblar res del que no era, li donaven l'aire senyorívol que no tenen molts dels que ho volen aparentar. Durant un cremat al Mas Juny, en Jordi Puig em digué: «Tu que coneixes els pescadors de Calella, presenta'ls el rei Humbert». I aleshores en Pep Gilet parlà amb tota la seva naturalitat i espontaneïtat.

«En vida féu el que volgué i el que li agradava. Veié el seu mar fins a les seves darreres hores i no es privà de les seves anxoves i dels seus vasos de vi que tant desesperaven al seu metge. (...) Cultivem la memòria dels desapareguts i que això ens ajudi a mantenir la nostra germanor i intactes els llocs on ells deixaren solc i arrel».

En Tianet Lladó (a l'esquerra) i en Pepet Gilet, en una fotografia presa l'abril del 1944. En Tianet Lladó, que realment es deia Sebastià Pareras, també tenia l'inevitable ofici de pescador i destacava per la seva elegància natural.

CAN BATLLE

18

50

S'ha escrit en alguna ocasió que el bar de Can Batlle a Calella de Palafrugell és «la catedral de l'havanera». El títol resulta segurament una mica pompós, però tradueix la importància que ha tingut aquest establiment de tanta arrelada calellenca en la història i en l'actualitat de l'havanera.

L'establiment va ser fundat per l'avi Josep Ponsetí, al local posteriorment ampliat de l'actual hotel-residència, com a taverna i botiga de queviures que subministrava als pescadors calellencs tot allò que els era necessari.

A l'extrem d'en terra de l'escull emblemàtic des Còdol encara

s'aixeca una de les últimes pedrasses d'un metre d'alçada utilitzada com a amarrador dels bous, símbol i vestigi entranyable d'una època.

La denominació de Can Batlle no deriva del nom de la família propietària, sinó del motiu que els era aplicat, pel fet que el fundador –o potser el seu pare– havia estat batlle del municipi de la Pera. Josep Ponsetí era casat amb Marieta Rovira, coneguda per Marieta Batlle en algunes pàgines de Josep Pla, particularment a les que fan referència a l'afecte filial que li professava Sebastià Puig *l'Hermós*.

El primer local de Can Batlle estava flanquejat per una casa particular i per la vella taverna calellenca des Noi Menut. Totes

tres cases són englobades en l'actual hotel-residència, dirigit per Jordi i Margarida. L'establiment va ampliar-se amb el pas dels anys amb l'actual bar, al cantó de mar del carrer, i amb un tercer local anomenat Can Batlle de dalt, al carrer Pirroig, avui desaparegut com a tal i traspassat a altres utilitzacions comercials.

Can Batlle de dalt també actuava com a taverna de pescadors, i com a magatzem de la mercaderia de queviures i subministraments, alhora que contenia les tines i bocois on la casa feia el vi de l'any per a la venda, un cop adquirits els corresponents carros o camions de raïm.

Can Batlle, actualment. Aquest local ha estat qualificat de catedral de l'havanera.

La filla de la casa, Margarida Ponsetí, avui amb 91 anys molt eixeridament portats, va casar-se amb Josep Palet, pare dels actuals regents del bar, Tomàs i Joan, i sogre de Rosa. El bar veí de Can Palet, al carrer de la platja d'en Calau o de la Vela, porta el nom d'aquesta mateixa família, tot i que no existeixi ara relació comercial.

La fesomia actual de les dues dependències de Can Batlle –l'hotel-residència a la part de dalt del carrer i el bar amb terrassa i balcons abocats a dos angles privilegiats del Port Bo–, daten del començament dels anys 1960. Els interiors van ser dissenyats per Joan Pericot.

L'antiga taverna esdevinguda sala i menjador de l'hotel-residència havia constituït un dels principals escenaris de les cantades protagonitzades per Pepet Gilet i pels cantaires de la seva època. Els pescadors s'hi reunien habitualment i, si hi esqueia, engegaven la cantada tot prenent els inevitables *roquills*, cafè tallat amb un raig –o dos...– de licor de canya. No cal dir que el vi de la casa es mantenia com a beguda més usual tothora, i també el cremat en ocasions de festa, o quan convidaven els senyors de Barcelona.

La revifalla de la pràctica de

Playas de Calella

Playas de Calella
donde la encontré
en rústico banco
junto a un rosal blanco
por primera vez.
El idilio brotó
en la noche callada
y el amor perduró
en este bello rincón
de la Costa Brava.
Al mirar en el mar
ella me dice bajito
quiero al mar y a ti
cosa que nunca olvido.
Cónstruiremos los dos
nuestra casa en la arena
y la barca junto al mar
con la caña de pescar.
Nos vemos de noche
como cada día
nos arrulla el amor
allá en la bahía.
Sentimos la brisa,
la brisa del mar,
al juntar nuestros labios
para besar, para besar.
Que lindo es Calella
bajo las estrellas
desde alta mar.

Lletra i música: Alejandro Ungo

l'havanera, a partir del 1967, va tornar a connectar quasi inevitablement amb aquest local històric remodelat, per la seva tradició, la ubicació centralíssima, el costum de freqüentar-lo i l'acollida favorable reservada als cantaires.

La condició de port segur per als cantaires va propiciar-hi la multiplicació de noves cantades espontànies, principalment durant els caps de setmana.

Avui és un dels poquíssims locals públics de la Costa Brava on es poden presenciar cantades informals, sobretot a l'hivern, regularment però sense garantia ni programació.

Durant els últims temps les han protagonitzades essencialment Josep Bastons, l'avi Mèlio, *Francisco* Rovira, Pere Savalls, Ricard Balil, Fonso Carreras, Pere Bahí, Mineu Ferrer, etc.

D'altres colles habituals, hi troben igualment el lloc adient, com l'encapçalada per la família Jiménez. Algunes nits d'estiu la terrassa de Can Batlle reviu els seus millors moments. Veure-hi clarejar al compàs de *Conchita hermosa* és un plaer rar, però intens.

De les colles de Can Batlle, se n'han derivat algunes festes particulars de data fixa, amb cantada amistosa de categoria, com ara alguns aniversaris d'Anna Brunet, el primer de març, la del desembre en ocasió de l'aniversari de noces de Josep M. Martínez i Anna Jarque, etc., copiosament concorregudes, libades i celebrades.

EL BAR RAQUEL I L'ALEJANDRO

19

52

El Bar Raquel de Calella de Palafrugell forma part de la història recent de la localitat i de l'havanera, sobretot perquè hi tenia el centre d'operacions un dels personatges del gènere, l'*Alejandro*, i la colla que ell va polaritzar-hi.

El bar va ser obert l'any 1959 per Raquel Gifre i Gelpí, vídua des de dos anys abans de Francesc Barrera dit Françaïos pel fet d'haver nascut a Reims, tot i que residia a Calella des de l'edat de dos anys. El local era ja des de molt antigament taverna i botiga de queviures de la família Gifre.

El bar Raquel va convertir-se immediatament en la segona residència del cantaire i acordionista *Alejandro* Ungé, casat amb una germana de la propietària. El recordat *Alejandro* era nascut a Sant Pol de Mar, criat a Gualta i afincat a Calella de Palafrugell des del seu casament amb Justa Gifre i Gelpí. Fuster de professió, va passar a regentar, en casar-se, i fins a la jubilació, la fusteria del seu sogre, situada al local de l'actual bugaderia del carrer Chopitea.

Amb l'inseparable acordió, va formar part del calellenc Trio Pinilla. Actuava quasi exclusivament a Can Perico, o sigui a l'antic bar Miramar de Calella, interpretant ritmes i cançons del moment sense contacte amb el gènere de l'havanera.

L'època culminant de l'*Alejandro* havia d'arribar alguns anys més endavant, coincidint amb l'obertura del bar Raquel. Allà va tenir l'escenari privilegiat i fix, envoltat per una colla de fidels de l'establiment, principalment Manel Iglesias, el pintor Roger Deulofeu Bonnín, l'aparellador Méndez, el pintor anglès afincat a Palafrugell Erik Haiwort, els germans Ramon i Lluís Carreras, Frederic Casas, la lleva més jove de Fonso Carreras i Mineu Ferrer, etc.

Les cantades de Ca la Raquel van adoptar la forma peculiar de berenades, les quals, òbviament, podien allargar-se si convenia... Les berenades primitives tenien alhora la singularitat de girar al voltant d'una amanida, exactament una amanida de *màstecs* i *coscomies*, dues suculentes herbes salvatges de consum tradicional que l'*Alejandro* aplegava durant el matí, conjuntament amb algun bolet si n'era el temps. No cal dir que l'amanida també podia allargar-se, en direcció a la nevera de queviures de l'establiment, «requisada» en règim d'autoservei pels cantaires els dies d'inspiració més sostinguda. A Ca la Raquel, sempre hi va imperar una magnífica familiaritat, propiciada per la simpatia i l'esperit acollidor de la propietària.

A l'estiu, la cantada podia ampliar-se fàcilment fins a la placeta de la font, enfront del bar. En cas de necessitat, els germans Carreras baixaven cadires de casa seva, situada al mateix punt neuràlgic del carrer principal de Calella. Corrien els porrons de xampany, quan encara no se n'havia de dir cava. L'*Alejandro* menava amb l'acordió i Ramon Carreras s'hi sumava amb la guitarra. Algunes de les cantades estiuenques de Ca la Raquel,

L'Alejandro animava les berenades de Ca la Raquel, escenari gairebé exclusiu de les seves actuacions.

desbordades fins a la placeta de la font, van ser pràcticament multitudinàries. En una ocasió s'hi va afegir Joan Manuel Serrat, amb veu i guitarra, quan freqüentava el poble.

L'*Alejandro* va compondre amb mèrit la lletra i la música d'una bella havanera titulada *Playas de Calella*, habitual en el repertori de les colles palafrugellenques. Ha estat

La Raquel continua essent una de les figures estimades de Calella i dels grups d'havaneres.

ressuscitada públicament amb una acurada interpretació a quatre veus pel Grup Port Bo arran de la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell de 1986.

En morir l'*Alejandro*, a mitjan dels anys setanta, les cantades de Ca la Raquel van decandir fatalment. La propietària va traspasar l'establiment l'any 1981, tot i que continua portant el seu nom. El rètol «Bar Raquel» que es manté damunt el llindar és obra del pintor Deulofeu Bonnín.

La senyora Raquel, avui amb 71 anys del tot inaparents, és una de les figures estimades de Calella i dels grups d'havaneres palafrugellencs, els quals no deixen de dedicar-li'n una quan compareix tot sovint a les cantades públiques. Conjuntament amb l'*Alejandro*, va simbolitzar una època i conserva ara l'amabilitat i l'acollida que havien caracteritzat el seu establiment.

El títol d'aquest capítol podria suggerir que va existir una relació entre l'escriptor palafrugellenc i l'havanera. Seria lògic de presumir-ho, però en contradicció amb la realitat. Sembla impossible que en els milers de pàgines escrites per Pla, en els nombrosos capítols dedicats a la seva comarca, no hi hagi cap referència a una expressió tan pròpia de l'indret i del seu *genius loci*. Però és així.

Els qui el coneixien, testifiquen que la seva simpatia envers l'havanera era nul·la, actitud en la qual no era pas l'únic. Considerava, possiblement, que era una manifestació dels elements més tocacampanes de la rodalia, ultra l'adulteració que li va caure al damunt durant les últimes dècades turístiques.

Això no treu que mantenia amistat per altres raons amb alguns dels cantaires històrics més anomenats i que va col·laborar en la feina

d'alguns recopiladors, com assenyala Néstor Luján al pròleg d'*Album de Habaneras*.

Una de les úniques i breus referències planianes sobre el tema apareix al volum de la seva Obra Completa titulat *El meu país*, i també en una deliciosa edició precedent, al llibre *Peix Fregit*, publicat i imprès a Palafrugell l'any 1954 per les Edicions de la Punta d'Es Mut, confegit entre Josep Pla i els il·lustradors Lluís Medir i Josep Martinell per tal de combatre el tedi de les vesprades de l'hivern anterior, segons confessa al pròleg.

La citació diu, a l'edició definitiva de l'Obra Completa: «Es passava la tarda fent roquills i cantant. El cant ha agradat sempre molt al peix fregit. El veritable suport de "La Taponera" eren aquests cors petits. La música més apreciada era la de Clavé, els trossos d'òpera més arrelats i les havaneres. Encara em sembla que sento aquella que diu:

Aquesta fotografia de Josep Pla, jove, amb l'Hermós pare, és una de les imatges habituals de la seva amistat.

**La Habana se va a perder.
Culpa la tiene el dinero;
los negros quieren ser blancos,
y los blancos, caballeros».**

Els organitzadors de la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell s'han esforçat a donar alguna citació literària de Josep Pla al programa de mà que reparteixen entre els assistents.

L'empresa estava condemnada al fracàs per les raons que acabo d'apuntar. Al programa de mà de 1981 van incloure tanmateix un fragment del mateix llibre *El meu país*, de regust havanerístic:

«Quan el vent mor, es produeixen les meravelloses calmes del capvespre –la calma que aprofita la joventut per a portar les senyoretas a barquejar. El Mediterrani es converteix en un mar de gòndoles, en un llac navegat per persones que si gosessin posarien els ulls en blanc. Sobre la calma, la llum és tan suau, l'aire tan fi i acariciant, el pèlag tan dolç i manyac, que sovint, a alguna de les senyoretas de la tripulació, impressionada per l'ambient, se li ocorre de cantar. La cosa agafa un aire absolutament *gondoliero* i venecià, i si surt la lluna la il·lusió és total.

Quantes llunes no vaig veure sortir en la meva joventut, amenitzades per la perpetració de l'americana de Gaztambide! Quantes llunes buides, enormes, merament pintades !».

D'altra banda, els impulsors del llibre *Calella de Palafrugell i les Havaneres* van demanar personalment a Pla que el prologués. Va refusar amablement, tot animant Joan Pericot a fi que escrivís ell mateix el text introductori d'aquest llibre que coneixem avui.

*Josep Pla amb
Arquimedes
Ballester, propietari
del restaurant Ca la
Neus de l'Escala, un
dels marcs originaris
de l'havanera
escalenca.*

RAMON CARRERAS I EL LLOP DE MAR

20

L'autor de la lletra i de la música d'una de les noves havaneres en català més conegudes, *El llop de mar*, era bisbalenc de naixença i calellenc de cor. Ramon Carreras havia tingut una autodidacta inclinació musical des de la seva infantesa a la Bisbal. Domiciliat a Barcelona, freqüentava Calella de Palafrugell des del començament dels anys seixanta, on molt aviat va entrar en contacte amb el món de l'havanera i en particular amb l'activitat cantaire d'*Alejandro*

Ungé. La casa dels germans Ramon i Lluís Carreras es trobava davant per davant de Ca la Raquel, el bar on l'*Alejandro* tenia el seu centre d'operacions.

Ramon Carreras va iniciar-se a l'havanera de la mà de l'*Alejandro* i va abocar-se al domini de la guitarra. L'ambient col·lectiu de l'època portava a la composició de noves havaneres en català i la seva primera peça dintre d'aquest gènere va ser *El rossinyol de Valldaura* sobre un poema de Jacint Verdaguer.

Ramon Carreras (centre), durant una cantada a Can Batlle, acompanyat per Lluís Carreras (esquerra) i Antoni Martín.

En comentar-li algú l'heterodòxia de la tria de la lletra en relació a les havaneres tradicionals, va assumir calladament el repte de compondre'n immediatament una altra en castellà, amb el lèxic consagrat de mulates i palmerars, per tal de demostrar que li era perfectament possible. En presentar anònimament la nova composició, els coneixedors van prendre-la per havanera antiga sense detectar l'estratagema, tot comentant estranyats que no la tenien a l'inventari. Davant del repte reeixit, l'autor va poder confessar que l'acabava de compondre, encara que no ho semblés.

Ramon Carreras va compondre la lletra i la música d'havaneres en català com *Els braus del nord*, *Cala Montgó*, *Mar endins*, la sardana *l'Exiliat*; nombroses estrofes intercanviables i avui ja clàssiques de la cançó *Aigua-xellida*, etc. Era cosí germà del capdavanter del Grup Alba de la Bisbal, el qual va enregistrar ja *El llop de mar* al disc pioner d'havaneres publicat l'any 1973.

Encara que el seu nom quedarà associat a aquesta havanera d'èxit ampli a les cantades, ell s'estimava amb la mateixa intensitat altres composicions pròpies, menys freqüents als

Llop de Mar

Amb setanta anys a l'esquena,
la pipa sempre a flor de llavi,
contemplant la nit serena,
vora la mar s'hi passeja un avi.
Tota la vida gronxat per les
[onès,
amb son bastó caminant a
[l'atzar,
contemplant la nit serena,
es passeja un llop de mar.
Quan el temporal i la
[tramuntana,
inflayen les veles d'un vell
[bergantí,
jove i aferrat al pal de messana,
cridava ben fort: el mar és per
[mi.
I ara que ja és vell, el vespre no
[marxa,
ja no va a la pesca, ja no té
[companys,
només va a passeig i enyora la
[xarxa,
camina feixuc; pel pes de tants
[anys.

Lletra i música: Ramon Carreras

repertoris però igualment meritòries, com ara *Els braus del nord*.

El Llop de mar evoca sense dubte el vell pescador calellenc, conegut directament o indirectament per l'autor de la peça.

Ramon Carreras va fundar, l'any 1980, el grup d'havaneres

Rems, a Barcelona, dintre del qual cantava i tocava l'orgue elèctric. Va morir a Barcelona el 20 de desembre de 1983, el dia del seu 56 aniversari.

PEIX FREGIT I JOSEP BASTONS

21

Josep Bastons i Manel Iglesias. Acostumaven a cantar per al seu plaer al desaparegut bar Jazmín de Palafrugell, regentat per Maria Cervera, germana de Tomàs Cervera, el conegut propietari de l'antic Chez Tomàs de Llafranc i personatge de la història local palafrugellenca.

El trio no procedia del món de l'havanera, encara que n'havien pogudes sentir copiosament en aquest rodal. Els orígens musicals de Josep Bastons i les modes de l'època els portaven més aviat a practicar el bolero o la cançó lleugera, tot i que es decantessin aviat cap al gènere de l'havanera que ja començava a despuntar en festes i actuacions.

Josep Bastons, Pere Bahi i Pere Savalls formen actualment el grup Peix Fregit. Només el primer era en el trio inicial, format l'any 1974.

A la primera Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell, que va dur-los a formalitzar el grup, van interpretar entre d'altres *Allà en La Habana* i *Torre Vieja*, ràpidament i fàcilment assimilades.

El trio va mantenir durant dos o tres anys la composició primitiva, fins que Maria Cervera va cedir el lloc a Pere Savalls. L'any 1980, va plegar Manel Iglesias i el seu lloc va passar a

El grup Peix Fregit de Palafrugell, avui un dels més sol·licitats, va néixer com a tal i es va imposar aquest nom en ser invitats els seus tres components a participar a la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell, l'any 1974. No cal dir que el nom deriva del motiu atribuït correntment a Palafrugell, *la vila del peix fregit*, procedent d'un antic poema anònim que defineix amb una curta expressió cada localitat de la costa i de l'immediat interior. «Palafrugell, peix fregit, jurioles a la brasa»..., diu l'estrofa que ha quedat ancorada en la consideració general.

Els tres primers components del grup van ser Maria Cervera,

ser ocupat per Pere Bahí, procedent del Grup Port Bo de Palafrugell. Comentaris de premsa van atribuir a Manel Iglesias declaracions segons les quals havia assegurat que deixaria el grup quan hagués omplert amb els cèntims guanyats a les actuacions una capsa de sabates.

Ultra les tres veus de qualitat, el grup Peix Fregit gaudeix de la presència d'un músic experimentat com Josep Bastons, veu i guitarra, compositor d'algunes de les noves havaneres en català més conegudes, com ara *Mariner de terra endins*, *Tamariu*, etc. Havia ingressat, l'any 1952, com a cantant a l'Orquestra Meravella, amb la qual va

efectuar durant dos anys sortides a França. Una part dels músics, entre ells Josep Bastons, va formar a continuació l'Orquestra Tropicana i dos anys després la més àmplia Orquestra Costa Brava, amb la qual el cantant i músic palafrugellenc va actuar durant vuit anys per Catalunya, França, Suïssa i Itàlia. En deixar l'orquestra Costa Brava, va sumar-se successivament a dues altres formacions franceses, fins que el 1973 abandonava aquesta activitat professional.

Al caliu de la nova volada del gènere i davant l'escàs repertori d'havaneres en català, Josep Bastons va proposar-se des del primer moment de

compondre'n. En primer lloc va imposar-se el repte de musicar com a havanera una peça catalana en vers i va sorgir-ne *Lluny de ma terra*, de Jacint Verdager. El poema parla de Cuba i aquest fet va suggerir-li la possibilitat d'incorporar-lo al gènere.

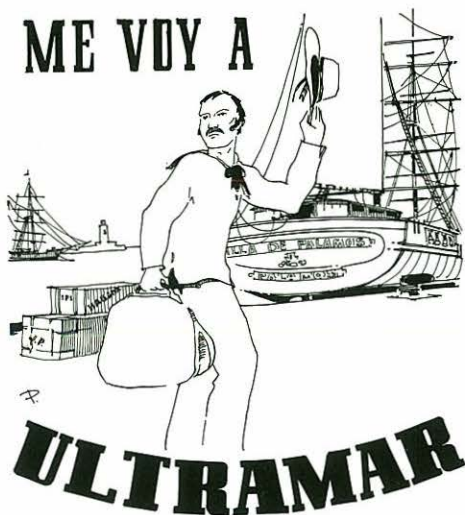
Dels poemes escrits per Narcisa Oliver, se'n van derivar algunes de les havaneres més celebrades de Josep Bastons: *Mariner de terra endins*, *Tamariu*, *El pensament*, *L'avi Mèlio*, i també el valset *Records* i el bolero *La Sirena*. Altres composicions seves són *El Cremat* (lletra de Josep Martí Clarà *Bepes*), *El negro Abelardo*, *Calella de les havaneres* i *Joan Cuixart* (lletres de Jaume Pol Girbal), *El mar m'atrau* (lletra de Francesc Mas Abril), *Cançó del verd mar* (lletra d'Alfred Almeda), etc.

D'altra banda, l'experiència musical li ha permès d'aplicar arranjaments propis en algunes havaneres populars o d'altres compositors, amb resultat clarament apreciable. A més de les havaneres i les cançons, Josep Bastons és intèrpret brillant de boleros i tangos.

El grup Peix Fregit es troba entre els que efectuen un major nombre d'actuacions arreu de Catalunya, al voltant de les cent vint per temporada anual.

Josep Bastons no solament és un intèrpret brillant d'havaneres, sinó també de boleros i tangos. Havia format part de l'Orquestra Meravella. Ha compost algunes de les noves havaneres en català més conegudes.

A les seves obres ambientades al Port de la Selva, Josep M. de Sagarra va al·ludir en alguna ocasió i de passada a l'atmosfera de l'havanera. A la novel·la *All i salobre*, la citació inclou dos adjectius qualificats prou indicadors: "desafinat" i "desguitarrat".

Escrivia Josep M. de Sagarra tot referint-se al personatge de l'obra Pere Ballesta:

«Ha tornat a voltar entre les cordes, els llaguts, els gats i les escombraries de la sorra. Des d'aquí on és ara, sent com canten mitja dotzena de xicots.

Exploten una havanera de l'any de la picor, d'aquestes que són com un plor de melassa desafinat:

Me voy a ultramar
que es tierra mejor
y allí están las niñas
de medio color...

Passa un pescador i s'atura a dir quatre coses a en Pere Ballesta.

– Hi ha hagut pesquera per tothom, senyor Peret?...

– Per tothom, per tothom.

– Potser sí, fa. Tonyines també?

– Tonyines? Res de tonyines... Una orada de les que xiulen a la graella...

– Bon profit... –diu el pescador ensenyant un ullal negre envernissat de malícia.

L'havanera va pujant de to; és una gran sonsònica desguitarrada que fa venir coragre a les estrelles».

Josep Maria de Sagarra amb Josep Pla, en una fotografia de 1950.

Pel seu cantó, l'escriptor ganxó Agustí Calvet *Gaziel* escrivia al llibre *Una vila del Vuitcents* (*Sant Feliu de Guíxols*):

«El ball dels *Neguitos* era anomenat així perquè d'aquesta manera pronunciaven la paraula castellana *negritos* –allargant i aprimant força la i– els nombrosos fills de la vila (popularment coneguts per "els càncamos") que, havent emigrat a Cuba, de petits o de joves, i enriquits a les Antilles, ara vivien de renda a Sant Feliu, retirats i feliços. A l'estiu lluien uns vestits de fil blanc, unes cadenes de rellotge, d'or, gruixudes i pesants com cadenes de vaixell, i uns *jipijapas* autèntics, que es podien omplir d'aigua sense vessar-ne una gota. Aquell ball tropical, segurament importat pels "càncamos", amb el cafè, el sucre de canya i la pasta de *guayaba*, exigia una mena de cabana portable, feta de branques de pi i fulles de canyes. La posaven enmig del rotllo. La murga empenia els aires blans d'una havanera; un personatge que feia de cap de colla o negrer, llançava un crit ferotge, i de la barraca sortien esllanguidament, com ànimes en pena, quatre o cinc camàlics, emmascarats i vestits d'esclaus negres, és a dir, amb *taparrabos* antillans només, mentre anaven cantant i contorsionant-se:

Los "negos" salen
de la cabaña,
de la cabaña,
para "trebacar"...»

*Agustí Calvet (Gaziel)
amb Josep Pla. Tots
dos han deixat
algunes escasses
referències sobre
havaneres.*

EL GRUP PORT BO, RELLEU DE GENERACIONS

22

62

Portada d'un dels discos del grup Port Bo, editat el 1978. El disseny de la coberta és d'Enric Satué.

Els qui fundaren el grup Port Bo l'any 1966: Ernest Morató, Josep Xicoira i Carles Mir.

El Grup Port Bo, de Palafrugell, va néixer com a tal l'any 1966 amb la intenció de participar com calia a la I Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell. Estava impulsat i format per Ernest Morató i Vigorós, veterà cantaire i fill de cantaire cavellenc com havia estat Sebastià Morató; per Josep Xicoira dit *Pito Rompus* i per Carles Mir i Turró.

Un cop aconseguit el primer objectiu de recompondre un grup estable d'havaneres, Ernest Morató va encarar el segon: donar-li un futur amb la incorporació de veus joves que anessin assimilant el repertori i l'estil característic del gènere.

La mort del mestre Frederic Sirés que els acompanyava musicalment també va propiciar la decisió d'integrar, l'any 1972, el nebot d'Ernest Morató, Txiqui Ramon, veu i guitarra. Al mateix moment va sumar-s'hi Càstor Pérez, procedent del conreu de la música folk i que va trobar a l'havanera una destinació idònia. El primer disc del grup va ser enregistrat amb aquests cinc components.

L'any 1976, van incorporar-se Fèlix Pérez i Enric Vigas. La tercera ampliació de 1979 amb Mineu Ferrer i Fonso Carreras va injectar al repertori del grup una nova vitalitat, gràcies als coneixements viscuts en matèria d'havanera calellenca i begurenca, respectivament. Van enfortir-se encara l'any 1980 amb la veu de Pere Bahí.

Els dos últims discos enregistrats l'any 1980 eren interpretats per aquests sis components, sense la intervenció dels veterans. Val a dir que aquests discos del Grup Port Bo presenten una alta qualitat tècnica i musical d'enregistrament, ultra la tria de peces i la capacitat interpretativa dels cantaires.

Quan la tendència general imposada pel *boom* de l'havanera apuntava cap a les composicions recents en català, el Grup Port Bo va fer l'opció d'especialitzar-se més aviat en la recuperació de velles peces tradicionals, amb arranjaments propis intensament treballats. El grup manté un alt nivell d'autoexigència i de recerca havanerística, tot plegat no gens renyit amb la dimensió lúdica i un «salanc» apreciable a les seves cantades.

A més a més de sentir-los cantar, cal veure cantar el Grup

Port Bo, principalment pel que fa a la prestació escènica que Fonso Carreras, sovint en complicitat amb Txiqui Ramon, sota la mirada aparentment neutral de Mineu Ferrer i l'estret control de Càstor Pérez. Aquests són els actuals quatre components del grup.

El 5 d'octubre de 1980 va retre's un homenatge a la sala del cinema Victòria de Palafrugell als tres components del vell Grup Port Bo. Va ser l'última ocasió en què van cantar plegats. Josep Xicoira *Rompus* moria als 80 anys els primers dies del mes de desembre següent. El corresponsal del Punt Diari Josep Bofill escrivia el dijous 4 de desembre: «Josep Xicoira feia quinze dies que estava internat a l'hospital de Palafrugell. «Mireu —ens deia encara diumenge— no tinc pas gens de ganes de cantar. Però aquestes *hermanes* s'han assabentat que jo canto i són tan bones dones i saben tant de dir les coses i amb unes paraules tan amables, que no he pogut dir que no i els he cantat *Cuba, tierra donde nació...*»

Ernest Morató, nascut el 15 de setembre de 1895, és avui un dels cantaires més veterans del país. Carles Mir, nascut el 17 de novembre de 1911, forma part com a tenor de la Coral Mestre Sirés de Palafrugell.

Els components actuals del grup Port Bo, fotografiats sota les voltes de l'homònima platja de Calella.

Els membres de l'actual Grup Port Bo han tingut el privilegi de rebre l'ensenyament directe dels vells cantaires per tal d'aplicar a les havaneres, als valsets o a les sardanes cantades un sentiment heretat i una sensibilitat musical que poleix el cant de taverna sense esterilitzar-lo, tot incorporant-hi les peces de Calella o de Begur que podien ser desconegudes o poc practicades pels components originaris.

L'ESTROP I EL BRANILLA GROUP

23

64

Les cantades entre amics i coneguts de Calella de Palafrugell durant els últims anys i l'heretada inclinació natural d'acompanyar un bon àpat amb una cantada, van donar peu per a la creació informal de dos grups avui desapareguts o en fase letàrgica, però vivament recordats.

L'Estrop va sorgir el 1980 arran de les cantades habituals a Can Batlle i el nom li va ser imposat per Mèlio Vicens. Sempre ha

Cantada informal de L'Estrop. D'esquerra a dreta: Lluís Carreras, Mèlio, Josep Bastons, Pere Savalls i Pere Bahí.

estat un grup amb vocació de calaix de sastre, obert a tothom i desprovist de més formalització que la que es pogués produir espontàniament a cada moment. Ultra les cantades més o menys casuals que eren la seva raó de ser, L'Estrop va arribar a pujar a l'escenari –en aquest cas, una roca pelada– i a sotmetre's a la consideració del públic arran de les festes majors d'estiu del barri calellenc de Sant Roc.

El Branilla Group va néixer del mateix tronc, encara que la trajectòria pot fixar-se més clarament i és puntejada per proeses llegendàries de transmissió oral dintre de les

colles informals per vocació que només accepten «un bon àpat» com a catalitzador. Va ser portat a la pila baptismal l'any 1980 a Ca la Juanita, a Begur. L'aigua beneïta va ser substituïda pels cinquanta *carajillos* escrupolosament comptats i equànimement repartits entre el trio fundacional de primers impulsors: Fonso Carreras, Mineu Ferrer i Pere Bahí, flanquejats de prop per Lluís Carreras, Quimet Niell, Càstor Pérez, Josep Bastons, etc.

A l'època florent, cantava el divendres al vespre, el dissabte en tres sessions contínues –tarda, nit i matinada– i el

La samarreta amb l'anagrama del Branilla Group, dissenyat per Pere Bahí, és avui una peça de record.

diumenge a la tarda. Les sales de juntes per excel·lència havien estat al bar-restaurant Ca la Juanita de Begur, a Cal Borinot de Peratallada i a Ca l'Alfred de Pals, i també al bar de Can Batlle, on solia rematar-se la vetllada.

El nom de Branilla Group va ser adoptat després d'un aprofundit debat filològic entorn dels sinònims de trompa - bufa -gat - «zepelín» - paraigua - cep - mullena... Els ponents van arribar a establir clarament una trentena de variants en ús. Al capdavant va primar el mot «paraigua», com a símbol d'unió entre moltes barnilles radials i alhora conjuntades. Atès que la denominació Grup El Paraigua apareixia com excessivament prosaica i desproveïda del

necessari «salanc», va derivar-se de seguida cap a la idea de *branilla*, altament evocadora en el petit món havanerístic pel suculent barbarisme català de l'havanera *El abanico*; «Y si con disimulo queréis mirar, por entre las *branillas* del abanico veréis la mar»... El barbarisme va ser adoptat i la presumible projecció planetària de la colla arrodonida amb el modisme internacional *Group*.

De l'interès de la colla a favor de la noció de «paraigua» no se n'ha de deduir cap addicció reprovable, sinó un sacrificat esperit de preservació antropològica del clima genuí de l'havanera com a gènere musical de taverna, tan propi de casa nostra i tan amenaçat. En aquest sentit, el meritori i desinteressat esforç del Branilla Group per aguantar-se dret hauria pogut esperar fins i tot una subvenció institucional d'obra cultural d'interès públic, que mai no va arribar a postular a causa d'una modèstia que també honora el seu record...

Fins i tot va confeccionar l'any 1982 l'uniforme reglamentari, una samarreta amb el nom i

l'anagrama dissenyat per Pere Bahí, estampada a cura de Pilar Baró. Aquesta samarreta constitueix avui una peça de cobejat valor museístic i historiogràfic, que augmentarà amb el pas dels anys i amb la difusió de la mitomania al voltant d'uns dels grups decisius en la història contemporània dels «paraigues» i de les havaneres...

Les cantades begurenques més aconseguides del Branilla Group solien tenir com a cloenda una prova de perícia i serenitat ideada pels seus membres més preclars i cridada també a convertir-se en element cabdal del patrimoni cultural empordanès, al mateix nivell que el pollastre amb llagosta, el federalisme històric i l'ídil·li mitològic entre el pastor i la sirena. Es tractava de la travessa nedadora de la plaça de Begur, des del lllindar de Ca la Juanita fins el pedrís llarg de l'església. Difícilment cap altra modalitat esportiva ni cap altra manifestació de l'enginy humà reuneix el ventall d'habilitats i la necessitat de preparació que exigia aquesta prova de foc dels integrants del Branilla Group, els dies de major estat de gràcia. La plusmarca en possessió de Lluís Carreras i Quimet Niell *ex-aequo* encara no ha estat amenaçada ni de lluny per nous aspirants al títol. *Sic transit gloria mundi...*

Lola és l'exemple suprem, el paradigma de la mulata sensual que recorre com un fil conductor una bona part del repertori havanerístic originari. Diverses havaneres o valsets són dedicats a aquesta figura permanent: *La bella Lola*, *iAy, Lola!*, *Lola la marinera*, etc. A d'altres, si no hi apareix nominalment, el seu esperit sembla surar-hi per al·lusió, amb un malèvol i plaent objectiu: «Cuando en la playa la bella Lola su lindo talle luciendo va, los marineros se vuelven locos y hasta el piloto pierde el compás...»

Aquesta mena de seductora capaç de fer tronar i ploure és una constant no solament de l'havanera, sinó de la literatura, de l'òpera, de la sarsuela, del cinema..., i, segons com, de la vida. Lola i Carmen semblen els dos noms més destinats a evocar la dona fatal de necessitat.

La melodramàtica Carmen de Mérimée ha estat encarnada una infinitat de vegades a la pantalla gran per Edna Purviance (a la versió paròdica dirigida per Charles Chaplin el 1915), per la *vamp* Theda Bara (el mateix any, dirigida per Raoul Walsh), per Geraldine Farrar (Cecil B. de Mille), per Pola Negri (Ernst Lubitsch), per l'holandesa Annie Bos, per Raquel Meller (Jacques Feyder, 1925), per Dolores del Río (1927), per la *bomba anatòmica* Rita Hayworth (Charles Vidor, 1948), per Dorothy Dandridge (l'actriu negra en la versió d'Otto Preminger, 1954, doblada amb la veu de la soprano Marilyn Horne), per Sara Montiel (1959), per Laura del Sol, per Julia Migenes Johnson i per mitja dotzena més de versions menors com a mínim.

Carmen i Lola són un mite etern que al cinema ha adoptat rostres molt coneguts, però que a l'havanera manté l'interès de poder-li atribuir el

que la imaginació suggereixi al voltant del clixé consagrat de mulata sensual.

La Lola que remou la seva imatge a ritme d'havanera als rodals costabravencs no és exactament l'encarnada al cinema per Marlene Dietrich o per Anouk Aimée, ni l'espanyola que «se va a los puertos», ni la Lolita en flor de Vladimir Navokov. Tampoc no és concretament la que protagonitzava Sara Montiel a la pel·lícula *La bella Lola* (Alfonso Balcázar, 1962), o l'Àngela Molina de la pel·lícula *Lola* del realitzador Bigas Luna estrenada el 1986. Altres directors cinematogràfics com Jacques Demy, Max Ophuls, Rainer W. Fassbinder o Stanley Kubrick han portat al cinema adaptacions successives de la figura clàssica de Lola, l'amor foll i tràgic.

Cap d'aquestes Loles no pot arribar a ser *La bella Lola* de l'havanera, i no la de Mérimée i no la de Mérimée.

Convençuts que no van trencar-ne el motlle als palmerars de la Cuba finisecular, la reencarnació de la bella Lola havanera cal rastrejar-la més aviat per aquestes platges d'aquí, a l'estiu. Hi abunden. Si no són mulates, com a mínim han emmorenit. Pel que fa a la resta de qualitats, s'assemblen com dues gotes d'aigua a la del mite havanerístic i general. Hi ha coses eternes, afortunadament. Tot just es transformen molt lleugerament. La nostàlgia és un error. Detectar aquesta adaptació del mite reencarnat al medi ambient actual és un exercici de preservació i de revivificació de la idea de *la bella Lola* i de la pràctica dels seus encants, per tal de poder sospirar amb fonament de causa «Ay, qué placer sentía yo...», sense cedir al perill de fossilització museística del mite.

LES COLLES DE PALAFRUGELL I EN MÈLIO

24

68

Durant les primeres dècades del segle proliferaven a Palafrugell colles d'amics més o menys constituïdes formalment amb la intenció d'amenitzar el lleure a través de diverses activitats, entre les quals els àpats i les cantades ocupaven un lloc important. Se'n guarda memòria de la de L'esplai, la dels Red Ribbon's i la dels Tretze. Josep Pla esmenta al llibre *Peix Fregit* la del «3 x 4» esdevinguda més tard la del «3 x 4 i pico», la d'El Porxo d'En Massot Republicà-Tradicionalista i la Penya Jepet Limitada.

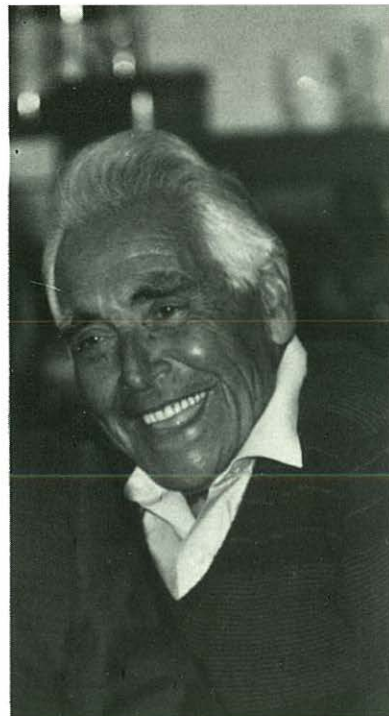
El benjamí de la colla dels Tretze era Emeri Vicens i

En Mèlio, figura insubstituïble de nombroses cantades, és encara el transmissor de l'esperit que hi imperava tradicionalment.

Climent, àmpliament conegut a l'actualitat com en Mèlio, gran afeccionat al cant i fins avui impulsor i ànima de múltiples colles i cantades.

La colla dels Tretze era integrada per Mineu Ferrer (pare), Narcís Cristià, Mineu Gallart, Joan Gich, Rossend Molina, Josep Vergés, Marc Ferrer, Lluís Marcó, el barber Perals, Joan Ripoll, Felip Fayet, en Mèlio, etc. Els llocs preferits de reunió eren la barraca de la platja de Llafranc anomenada *El tecarindo*, nom al qual s'hi volia veure una derivació de «tec»... També s'aplegaven a casa de la família Gich a Llafranc, en una barraca sota la casa de la família Pla al Canadell de Calella de Palafrugell, o més endavant a la casa calellenca de Mineu Ferrer, al bellíssim carrer de Bofill i Codina situat darrera les voltes noves.

Tot i que la guerra civil va desconjuntar el grup, alguns membres van mantenir els costums durant les dècades dels quaranta i cinquanta, principalment a la casa calellenca de Mineu Ferrer.

Un dels àpats preferits com a preludi de la cantada eren els «colomins al pebre» –colomins cuïts dintre d'un pebrot–, preparació en la qual excel·lien l'amfitrió i en Grip. D'altra banda, Mineu Ferrer va disposar dels primers fusells submarins d'importació europea, amb la qual cosa es facilitava encara més la pesca per a l'àpat, sense renunciar al producte de la caça que podia aportar algun altre contertuli. El cremat també començava a imposar-se i al seu escalf apareixien havaneres com *Vamos al campo*, *Conchita hermosa* o *Juntando unos mocachines*, que amb el pas dels anys havia d'esdevenir la «sintonia» introductòria de les cantades de la recent colla calellenca L'Estrop.

Cantada a la Mare de Déu d'agost a la Barandilla calellenca. D'esquerra a dreta: asseguts, Ricard Balil, Anna Jarque, Josep Bastons, Francisco Rovira i Fonso Carreras; drets, Mineu Ferrer, Càstor Pérez i en Mèlio.

Durant la mateixa dècada dels cinquanta cantava tot sovint a la taverna de Can Perico de dalt (actual restaurant Peixtot) la colla integrada pel gironí Joan Pujol Ras, Pere Ferrer, *Francisco Rovira*, Ernest Morató i l'Hermós, als quals podien afegir-se els vells: Pepet Gilet, es Blau i en Tianet Lladó. També cantaven a Can Batlle de Calella o a la taverna de Can Mases a Llafranc, on havien coincidit amb Mèlio Vigorós.

Aquesta colla, fruit de dues èpoques calellenques successives, havia estat invitada en una ocasió als actes estiuençs dels jardins de Senya Blanca a s'Agaró per una cantada d'havaneres.

L'Estrop va néixer l'any 1980 al redós de les cantades espontànies de Can Batlle. El seu nom volia significar el paper d'agermanament, d'unió, per analogia amb la lligada de

corda que articula el rem amb l'escàlem a l'orla de la barca. En Mèlio hi figurava una vegada més al primer rengle de fidels, secundat per Josep Bastons i un llarg i imprevisible etcètera. El repertori havanerístic era inesgotable, sovint amb l'apoteosi final de les peces de lluïment d'en Mèlio: *L'avi Mèlio*, *Amantes a la antiga*, *Castillos en el aire*, *Nelly* o *El seductor*.

La infatigable inclinació d'en Mèlio l'ha dut a polaritzar colles successives, com l'actual grup innominat que componen Pere Ferrer, Llorenç Savalls, Manel Iglesias, Josep Esparragó i en Gifreu. Assagen setmanalment i canten privadament a l'atzar de les festes o dels àpats, amb el desinterès i la germanor de les colles primitives, sense rebutjar alguna escadussera aparició al bar de Can Redondo a Tamariu, al bar Didal del Port Bo calellenc o el de Can Masses a Mont-ras.

En Mèlio encara es reuneix un cop per setmana amb els cantaires del grup palafrugellenc El taper, per tal de matenir el repertori. Organitza cada any per la Mare de Déu d'Agost una concorreguda festa en ocasió de l'onomàstica de la seva senyora, a la terrassa de les cases de la *Barandilla* calellenca. Els cantaires dels grups «professionals» i els havaneristes de tot l'any hi acudeixen, en reconeixement de l'amistat que els uneix amb en Mèlio, figura insubstituïble de nombroses cantades i hereu i transmissor de l'esperit que hi imperava tradicionalment.

El costum de les colles palafrugellenques i dels «coros d'àpat» es perpetua també amb l'actual Societat d'en Nyoca, els membres de la qual organitzen a l'estiu uns sonats dinars amb cantada a la cala d'es Vedell.

EL GRUP ALBA DE LA BISBAL

25

Al Grup Alba de la Bisbal, actualment dissolt, correspon la primàcia d'haver estat un dels primeríssims grups d'havaneres a actuar en públic i d'haver enregistrat el primer disc del gènere, en la seva nova fase de volada comercial.

La formació del grup no va venir determinada per la pràctica de l'havanera, sinó que derivava més aviat de la tradició coral de la Bisbal, on durant les primeres dècades del segle s'hi arribaven a comptar tres cors. Josep Carreras va trobar les partitures del repertori d'un d'aquests cors, en qual havia cantat el seu pare, amb nombroses cançons catalanes, sardanes, masurques,

havaneres, etc. Entre les peces considerades com a havaneres antigues amb lletra en català, hi figuraven *Prop d'una barqueta*, *Pastoreta del meu cor*, el valset *La Pepa* (Quan jo tenia quatre anys), etc.

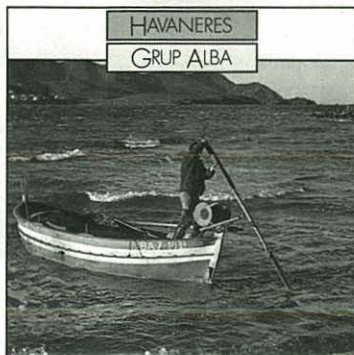
El debut primerenc del Grup Alba en el nou panorama de les actuacions d'havaneres va portar-los a pouar-ne ràpidament del llibre *Àlbum de Habaneras* editat el 1948, a Barcelona, amb partitures establertes per Xavier Montsalvatge. De la llibreta d'un vell pescador de Tossa amb el qual havien fet amistat, en van sortir d'altres, com ara *A la orilla de un palmar*.

La primera actuació, ben abans de la naixença de la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell, va tenir lloc el 1964, arran de la inauguració del restaurant la Masia, de Sant

Clement de Peralta, propietat d'un amic dels cantaires. Va ser un dels primers grups a intervenir a la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell, a l'època en què la dificultat era de trobar-ne en nombre suficient i que acceptessin de desplaçar-s'hi.

Un representant de la casa Colúmbia els va proposar des de 1969 l'enregistrament d'un disc d'havaneres, primer símbol de l'eclosió comercial del gènere. L'aparició d'aquest disc va retardar-se per diverses raons fins al 1973. Encara aquest any va ser el primer publicat i múltiples grups van extreure'n peces dels repertoris primerencs. Contenia només peces en català, atès que la casa discogràfica que va editar-lo al capdavant, Edigsa, estava especialitzada aleshores en interpretacions únicament en català. La mateixa casa va

Cobertes de discos del Grup Alba. La primera és de 1973. Les altres dues són de 1979 i corresponen a dos discos que van aparèixer simultàniament, un amb havaneres en castellà i l'altre amb havaneres en català.

editar, l'any 1979, un tercer disc del Grup Alba amb havaneres exclusivament en castellà.

El primer disc contenia les havaneres i cançons següents: *El meu avi, El llop de mar, Visions del matí, Prop del mar, La coloma, Una nineta, El rossinyol de Vallcarca, Quan jo tenia pocs anys, La pastoreta, Prop d'una barqueta.*

El Grup Alba va desenrotllar una considerable activitat pel que fa a actuacions en públic en tota mena d'actes, tant cantades d'havaneres com festes diverses, convencions, casaments, etc. Va incorporar alguns *spirituals negres* per tal d'intervenir amb repertori adient en misses per a les quals eren sol·licitats.

Va disoldre's l'any 1982 per desavinences internes i per cansament. Dos dels seus membres van passar a formar el grup Les Gavarres, de la Bisbal. El Grup Alba era compost per Josep Carreras, Josep Mont,

Cala Montgó

El cel molt blau per teulada
parets del penya-segat
les gavines fan niuada
en un racó arrecerat.
Veuen quan passen les barques
plenes de braus pescadors
veuen la mar sense onades
les barques aparellades
sempre de dos en dos.

Cala Montgó, racó de pau i de
[llum,
Cala Montgó, racó de pau i
[perfum
Cala Montgó, racó del més bell
[encís
Cala Montgó, un trosset de
[paradís.

La lluna se'n va a la posta,
les barques tornen a port,
les gavines, bones mares,
arrenquen d'un vol molt fort.
A les barques tot darrera
el bon menjar van buscant
perquè amagats a la penya
sos fills no es morin de fam.

Lletra i música: Ramon Carreras.

La bella Lola

Cuando en la playa la bella
[Lola,
su larga cola luciendo va,
los marineros se vuelven locos
y hasta el piloto pierde el
[compás.
¡Ay! que placer sentía yo,
cuando en la playa sacó el
[pañuelo y me saludó,
pero después, llegó hasta mí,
me dio un abrazo y en aquel
[lazo creí morir.
Después de un año de no ver
[tierra,
porque la guerra me lo impidió,
me fui al puerto donde se
[hallaba
la que adoraba mi corazón.
¡Ay! que placer sentía yo,
cuando en la playa sacó el
[pañuelo y me saludó,
pero después, llegó hasta mí,
me dio un abrazo y en aquel
[lazo creí morir.
La cubanita lloraba triste
de verse sola y en alta mar,
los marineros la consolaban,
no llores Lola, no llores más.
¡Ay! que placer sentía yo,
cuando en la playa sacó el
[pañuelo y me saludó,
pero después, llegó hasta mí,
me dio un abrazo y en aquel
[lazo creí morir.

Jesús Santamaria, Alfons Farriol, Ernest Nonell, Joan Rovira, Artur Brasses i Joaquim Figueres.

TERRA ENDINS

26

72

El grup Terra Endins, de la ciutat de Girona, va néixer l'any 1974 amb l'única intenció de participar a la VIII Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell i desaparèixer a continuació. Encara actua, i gaudeix d'una excel·lent salut.

Procedets de diferents cors i orfeons de Girona ciutat, el plaer de cantar els va portar a acceptar la invitació calellenca. Van assajar a corre-cuita les primeres quatre havaneres del seu repertori, ensenyades pel membre del grup Jordi Pifarrer que estiuava a Llafranc.

Des del primer moment van optar molt clarament per un

estil orfeonístic o coral en la interpretació de l'havanera, cosa que va produir sorpresa i en produeix encara. Aquest estil esdevingut personalitat molt pròpia del Terra Endins derivava de l'origen musical dels seus components, i dels arranjaments i harmonitzacions de les havaneres per a quatre veus que elaborava el mestre Josep Viader i Moliner.

El grup ha mantingut sense vacil·lació la seva peculiaritat, l'únic estil en el qual se sent còmodes, contrastat amb el de cant de taverna amb el qual no han tingut mai contacte ni inclinació. Segurament s'ha convertit fins i tot per la seva

antiguitat en un punt de referència de l'estil coral o orfeonístic dintre del gènere de l'havanera per a d'altres grups de més recent aparició.

Terra Endins va ser integrat primerament per David Suñer (contrabaix), Jaume Tió (guitarra i veu), Joan Sureda (tenor), Jordi Bernadó (tenor), Jordi Pifarrer (baríton), Pere Soleu (baríton), Emili Girbal (baríton), Jaume Gispert (baix) i Salvador Donato (baix). Els seus actuals components són: Salvador Guardiola (contrabaix), Jordi Arbosé (guitarra i veu), Joan Vila (tenor), Arseni Girbal (baríton), Emili Girbal (baríton) i Salvador Donato (baix).

El grup Terra Endins protagonitza en solitari des de 1978 la cantada anual d'havaneres que organitza l'ajuntament de Girona per les festes de Sant Narcís a les escales de la catedral.

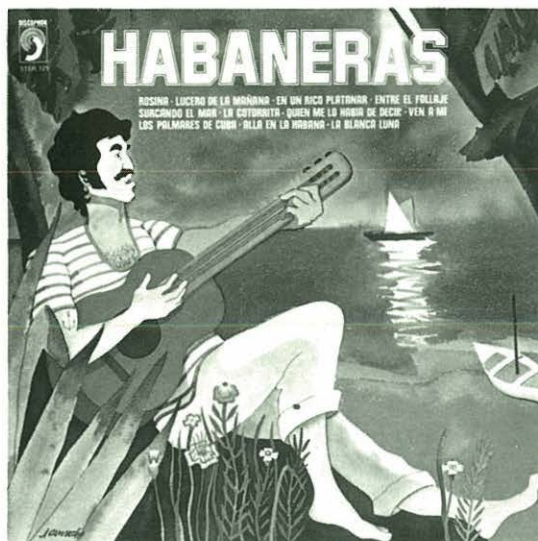
Van obtenir el premi especial del IV Festival de la Cançó Mariner a Palamós del 1975 amb l'havanera de nova factura *Elena de les Gavarres*, que mantenen actualment al repertori. La lletra és de Montserrat Vayreda i la música de Maria Rosa Gratacós, les mateixes autores de *Visca la mar*, amb la qual van prendre part al V Festival palamosí de 1976. Maria Rosa Gratacós també és autora de la música –i Manuel Pont i Bosch de la lletra– de l'havanera *Recordant Carles Mallart*, estrenada pel Terra Endins l'any 1978 a l'Escala en memòria de Carles Mallart i Sureda, acordionista del grup Els Pescadors de l'Escala, mort en accident el 29 de gener de 1977, als 26 anys.

El grup Terra Endins protagonitza en solitari des de 1978 la cantada anual d'havaneres que organitza l'Ajuntament per les festes de Sant Narcís a l'escalinata de la catedral de Girona, i que ha arribat a reunir fins a 4.000 persones. També protagonitza en solitari des del 1980 la cantada anual estiuenca d'havaneres a Cala Montgó, organitzada gratuïtament per la colònia. Manté una relació privilegiada amb Cala Montgó pel fet de posseir-hi la residència secundària un dels fundadors i animadors del grup, Emili Girbal, amfitrió i cuiner d'alta reputació, inductor de cantades entre amics càlidament recordades o esperades per l'ambient

amistós i festiu que hi domina.

Terra Endins va actuar, l'abril de 1977, en una sala municipal de Ginebra, invitats pel casal català Casa Nostra. L'octubre de 1973, va prendre la iniciativa d'oferir conjuntament amb el palafrugellenc Grup Port Bo al polisportiu de Mondragón un recital en benefici dels damnificats per les inundacions del País Basc. L'ovació més tancada va rebre-la en adreçar al públic la primera salutació en euskera, amb frases àrduament apreses prèviament per Salvador Donato. Després de les respectives havaneres, els dos grups plegats van interpretar l'*Agur Jaunak* i una cançó de bressol en euskera. Els dos grups units des d'ençà per una bona amistat van participar conjuntament i informalment a la cantada que cloïa l'assemblea anual de l'Associació d'Amics de Calella de Palafrugell el dia de Tots Sants de 1984. També han estat invitats als àpats de la palafrugellenca Societat d'en Nyoca a la cala des Vedell.

Un dels seus fundadors, Salvador Donato, és autor de la música de l'havanera *Terra Endins* que utilitzen com a peça introductòria a les cantades, i també de *Mar endins*. La lletra de totes dues és obra d'Anna Brevia. Han editat dos discos d'havaneres, l'any 1978 i 1980.

Mi Cuba

Mi Cuba es un bello jardín
las cubanitas las rosas
sus caras son tan hermosas
que parecen de marfil.

Yo no salgo de mi Cuba
en toda mi vida
mirando a los ojos
mirando a los ojos
de las cubanitas.

Yo no salgo de mi Cuba
por compasión
porque una cubanita
me ha robado el alma
y el corazón

Una noche que de amores yo soñé

Una noche que de amores yo
[soñé,
bajo un cielo de colores al
[mirar,
fue tan triste aquel sueño al
[despertar,
vi perdida mi querida libertad.

Ay que se acaba,
la esperanza mía,
contigo el día en la noche el
[querer,
y el sol refulgente de mi
[esperanza,

la noche avanza
adiós para siempre, adiós.

Mar endins

Mar endins l'amor se'n va, la
[barca es va fent petita
son amor vinga a remar, la nina
[trista que trista.
L'angoixa la fa sofrir, l'espera es
[farà molt llarga.
La vida és sols per patir i la
[soledat amarga.
Després plors i plors i planys,
[ella pacient l'espera va.
Però un dia a posta de sol el cor
[d'una vella salta
de la mà d'un bastó camina cap
[a la platja
i allà lluny a l'horitzó una barca
[que s'atansa
i només porta un bastó amb la
[cabellera blanca.
Ja avarat a terra salta, abatut
[pels anys, pel pes
i porta per cada galta sols un bes
[i res més
i agafadets de la mà, cap a
[l'església se'n van
la Mare de Déu li diu a la vella
molt aprop a cau d'orella:
[Per què ploraves tant?

Lletra i música: Ramon Carreras Perich

La catalana

De Guatemala a Puerto Rico,
como en Tampico y en
[Veracruz,
la más hermosa y más galana,
la catalana que adoro yo.

Sus trenzas no tienen fin,
sus ojos luceros son,
sus dientes puro marfil,
su boquita es un piñón.

Ay qué placer!
Quien fuera dueño y marido de
[esa mujer.

Ay que placer!
Quien no haya visto habanera
[que venga a ver.

Negrito congo

Yo soy un negrito congo,
que en el África nació,
ay, ay, ay,
que en el África nació.
Vengo a cantarte unos tangos,
que se bailan allí,
ay, ay, ay,
que se bailan allí. (bis)
Nena, nenita del alma,
dame un besito por Dios,
besa mi labio ardiente,
si tú me das uno,
ay, ay, ay,
yo te daré dos. (bis)

Cuanto más

Cuanto más
yo te adoro, ángel mío,
cuanto más
sufro y suspiro,
y un desdén,
y un desdén que es siempre mío,
y que tu amor,
me hace vivir infeliz.

Mas en vano tu amor busco,
[mas en vano,
de tu amor en la plácida calma,
mas ingrata me robaste el alma,
y me obligas, y me obligas,
a vivir, a vivir, infeliz.

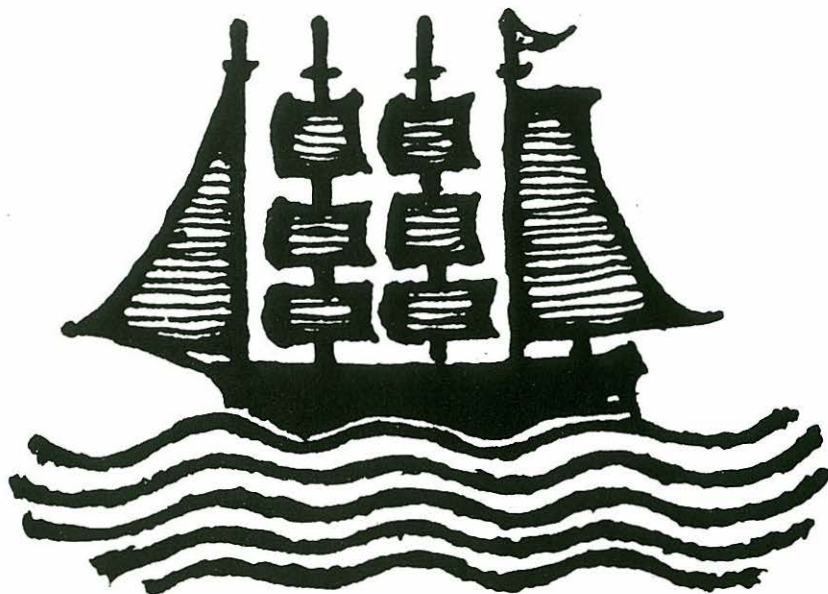
Ven chinita mía

Ven chinita mía junto al bejugal
bejugal, al bejugal
porque tu negrito ya te espera
te espera, ya te espera, ya.

Ven chinita mía, junto al
[bejugal
porque tu negrito ya te espera
formaremos juntito al arroyo
una casa de junco y bambú.

Y al negrito colmado de gozo
le dijo: si me correspondes tú
me correspondes tú
iay! iay! iay! iay! iay! chinita mía
que dulce es amar, dulce es
[amar.

Jesús que mareo
iay! iay! iay! iay! iay! iay! iay!
dulce es amar
iay! iay!
dulce es amar.

PALAMÓS I VENTIJOL

27

76

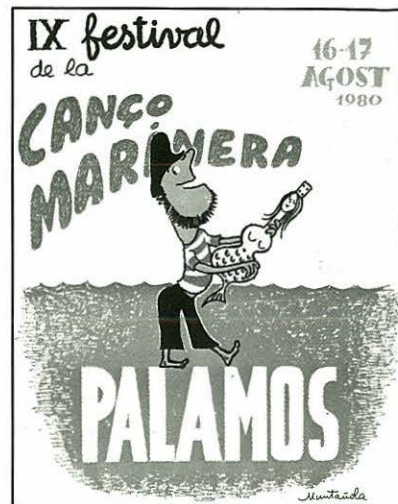
La cançó de taverna i l'havanera a Palamós han tingut com a exponent històric destacat l'avi Mundo i la seva colla, de la qual també formava part entre d'altres Joaquim Oliveras. Les antigues cantades solien produir-se a la taverna del moll anomenada Ca la Caneja, a l'antiga Maria de Cadaqués o a La selvatana.

El grup Ventijol no és una conseqüència directa d'aquest nucli històric de cantaires, sinó que derivava de les trobades habituals en una casa de Cap Gros, prop de la Fosca, d'una dotzena d'amics cantaires des de 1972. El grup va constituir-se formalment per tal

de participar a la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell de 1974. En aquella ocasió van pujar a l'escenari Francina Ribot, Carles Casanovas, Montse Cervera i Josep M. Badés. L'any 1983, van plegar Carles Casanovas i Montse Cervera. El grup és constituït actualment per Francina Ribot (guitarra i veu), Francesc Vaqué (guitarra i veu), Faustí Martos (flauta travessera i veu) i Josep M. Badés (baríton).

Ha editat un total de quatre discos, un dels quals es titula *Nadales* (Discophon, 1981), amb la *Nadala marinera* de Josep Lluís Ortega Monasterio. Ha participat regularment al Festival de Cançó Marinera, a la Mostra d'Havaneres Antiques i a la Mostra d'Havanera Catalana que s'organitzen a Palamós. El Festival va néixer el 1977, en la modalitat de concurs, i continua a l'actualitat. La Mostra d'Havanera Antiga va tenir lloc el 1980 i 1981, substituïda des de 1982 per la Mostra d'Havanera Catalana. Totes dues iniciatives tenen lloc a mitjan mes d'agost.

A Palamós havia nascut anteriorment el grup Barrufets, compost per Joan Aliu, Carles Casanovas, Jordi Agustí i Enric Castelló. S'inclinava més aviat cap a la música folk, amb incursions al camp de l'havanera i actuacions a la

Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell, on va presentar per primera vegada *El meu avi*, d'Ortega Monasterio.

EL grup Ventijol té al repertori diverses composicions de Josep Lluís Ortega Monasterio, vinculat a Palamós i que els ha realitzat els arranjaments d'algunes peces, i els acompanya amb l'acordió i amb la guitarra en ocasió de l'enregistrament dels discos o d'algunes actuacions. El mateix Ortega Monasterio havia animat a Palamós i a Platja d'Aro el grup Cavall Bernat, abans d'establir-se principalment a Barcelona.

Cartells de dues de les manifestacions que han nascut a Palamós: la Mostra de l'Havanera Antiga i el Festival de la Cançó Marinerà.

Actualment actua a Palamós el grup Sol Ixent compost per tres noies (veus i guitarres) i tres nois (veus), sota la direcció de Francina Ribot, amb algunes havaneres al repertori.

D'altra banda, Palamós havia constituït un pol havanerístic d'anomenada quan es cantava habitualment al restaurant de Pito Xivarri, freqüentat per Ortega Monasterio entre d'altres.

Autors palamosins han compost havaneres noves i cançons, com Santiago Bañeras: *Octubre a la Fosca* (amb música de Ricard Viladesau), *Temps passat* (amb lletra de Joan Baptista Camós), la sardana *A Palamós fan pipes* o el valset *Anhel*, freqüents al repertori del grup Ventijol, i també *Ulls Verds*, amb lletra del periodista i escriptor palamosí Josep Miquel Servià i música de Ricard Viladesau, o l'havanera *Al recer d'una palmera*, d'Enric Margal.

77

L'actual grup Ventijol. D'esquerra a dreta: Francina Torres, Josep Maria Badés, Faustí Martos i Francesc Vaqué.

SANT FELIU I LA COLLA JACOMET

28

La Colla Jacomet va reprendre a partir de 1975 en públic la tradició de cançó de taverna i d'havanera a Sant Feliu de Guíxols. Després d'evolucionar els primers temps amb la denominació de Colla del Porró que els havia estat adjudicada pel músic ganxó Miquel Jacomet i Taulet, van adoptar el seu nom en morir, el mes de desembre de 1974.

El grup havia sorgit per impuls del músic desaparegut, en incorporar-se Jordi Riera amb la seva guitarra a les activitats d'animació musical de Miquel Jacomet al Centre Excursionista Montclar (CEM) de Sant Feliu de Guíxols. El primer trio durant la prehistòria de l'actual grup va ser format per Miquel Jacomet, Rafael Lecuona i Jordi Riera.

No cal dir que a Sant Feliu de Guíxols es conserva el record de les cantades de taverna habituals durant les tres primeres dècades del segle, principalment a Can Saura (actual Casa Pedro), a Can Seis (El canari), a Can es Nou Noé i a Can es Coix. Hi destacaven les veus de cantaires, en alguns casos ja força esborrats de la memòria col·lectiva, com en Xirgu, en Firmo (un baix molt dotat), en Masferrer, es Corrillo, etc.

La represa de la pràctica de cançó de taverna i de l'havanera va ser fruit de la nova volada pública del gènere i de l'impuls de Miquel Jacomet, a través de la seva activitat de difusió musical al CEM. Miquel Jacomet i Taulet havia nascut a Sant Feliu de Guíxols el 1910, va fundar l'Orquestra Víctors en aquesta localitat el 1940, va formar part de l'Orquestra Jadris de Caldes de Malavella a partir del 1944 i de La Principal de Cassà de la Selva des del 1946 fins a la jubilació professional.

La Colla Jacomet actuava per primera vegada en públic l'any

Una antiga cantada a la taverna ganxona de Can Saura.

La colla porta el nom en honor de Miquel Jacomet (fotografia de la dreta) des que aquest va morir el 1974. La Colla Jacomet la formen (foto de l'esquerra) Llibori, Maria Teresa Gispert, Rafel, Carme Benet i Jordi Riera (d'esquerra a dreta).

1975 al restaurant Els Escuts de Llagostera. El mateix any va fer-ho dintre de la programació estiuenca del Teatre Grec de Barcelona. El 1977, actuava al Poble Espanyol de Barcelona i a

Manchester, durant un viatge organitzat pel Patronat de Turisme ganxó. Era integrat aleshores per Jordi Riera, Josep Anton Pujol Botifoll dit Llibori, Marisa Crosas, Maria Teresa Gispert, Pepe Fernández, Pepe Giró, i fins a dotze membres en els moments més nodrits. Actualment és format per Jordi Riera, Llibori, Carme Benet, Maria Teresa Gispert, Tomàs Grau i Josep Soler.

Vell pescador

Vell pescador que se'n va anar a viure molt lluny del seu mar, assentat al sòl d'un vell carrer, cantava un vell vals mariner. Tenia barca, tenia remes, tenia molta força a les mans; per anar a pescar, amb il·lusió i veure el sol sortir a l'horitzó. I tot de cop se li acostà un infant:
- Digues-me, tu, que hi has estat, com és aquest teu mar.

El mar és bo, el mar és blau,
el mar és calma i és temporal. (bis)

I si Déu vol, petit infant,
un jorn hi tornaré,
menjant la pols d'un vell camí;
sempre mirant a l'Est, mirant al [blau,

on vaig passar tants anys.
Enyoraré o ploraré
o potser cantaré:
El mar és bó, el mar és blau,
el mar és calma i és temporal. (bis)

Lletra i música: Llibori

Va editar un disc de llarga durada el 1977, en el qual incloïa entre altres peces, quatre havaneres o cançons del seu component Llibori: *Canta, mariner*, *La mort d'una gavina*, *L'Empordà* (lletra d'A. Masriera) i *Vell pescador*.

LA CANTADA D'HAVANERES DE CALELLA: ORÍGENS

29

80

El llibre *Calella de Palafrugell i les Havaneres* va presentar-se en societat en aquesta localitat el dia de Tots Sants de 1966. De la idea de fons que emanava del llibre i de l'ambient que va presidir la seva presentació, en va sorgir la iniciativa d'organitzar una cantada estiuenca, col·lectiva i pública, sense sospitar ni per un instant que podia arribar a conèixer les actuals dimensions espectaculars.

Val a dir que la diada de Tots Sants també és actualment la data de l'assemblea anual de l'Associació d'Amics de Calella, acompanyada en algunes ocasions per una cantada

informal d'havaneres que podria ser potenciada com a cita hivernal del gènere, en un ambient molt més arrecerat de la massificació estiuenca. D'altra banda, existeix un llarg poema de Pere Benavent titulat *La cantada de Tots Sants* que descriu una sessió d'havaneres aquest dia de l'any 1946 a Calella de Palafrugell, a casa de Joan Pericot i Joan Baca, els quals convocaven els vells cantaires.

El repte llançat el dia de Tots Sants de 1966 en presentar-se el llibre va ser acomplert escrupolosament l'estiu següent a l'escenari natural del carrer de la platja d'en Calau, també coneguda com a platja de la Vela. En edicions immediatament posteriors va traslladar-se a la platja contigua del Port Bo.

L'èxit de la iniciativa va comportar a partir d'aquest moment unes servituds aclaparadores, pel nombre d'assistents que van transformar-la en un espectacle de masses, al recinte minúscul d'un poble no gens avesat a les estridències.

De la cantada entre una colla d'amics i coneguts fins a l'allau de 5.000 o 10.000 persones, registrat des de finals dels anys 1970, hi dista un abisme de concepció organitzativa que no tothom era obligat a saltar.

Submergida per les conseqüències de l'allau, la Cantada normativa del primer dissabte d'agost al Port Bo va estar a punt de desaparèixer el 1972 i el 1979. Els uns havien optat per desdir-se d'aquesta nova modalitat insòlita de cantada. Els altres no volien suportar més els efectes nocturns de la concentració de milers de persones amb ganes de gresca.

Van plantejar-se les possibilitats de plegar veles definitivament o de traslladar la Cantada a la platja calellenca més àmplia del Canadell, amb la qual cosa hauria pogut esdevenir una mena de festival de Woodstock o de Sis Hores de Canet. L'altra possibilitat era avançar substancialment la data de la vetllada per tal d'evitar les aglomeracions de l'agost.

L'Associació d'Amics de Calella de Palafrugell va decidir continuar assumint l'organització de la Cantada al Port Bo, tot traslladant la data al primer dissabte de juliol i emplaçant l'escenari sobre pilastres a les roques, per tal de guanyar espai per al públic a la plaça del Port Bo i enriquir el caire mariner de l'endegament escènic.

L'aparició primerenca de la cita anual de la Cantada

d'Havaneres de Calella de Palafrugell i la bellesa del marc natural del Port Bo han convertit aquesta cantada en la més prestigiosa i concorreguda entre les nombroses que s'han organitzat tot seguit a pràcticament tots els pobles de la Costa Brava i més enllà.

Un element important que ha sustentat el prestigi de la

Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell ha estat el criteri de selecció aplicat a les cançons i els grups programats, davant l'amenaça galopant de desvirtuació del gènere.

A la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell, s'hi han d'interpretar dignament cançons que tinguin la condició d'havanera.

La cantada del Port Bo constitueix ja una manifestació imprescindible el primer dissabte de juliol. Els espectadors omplen la platja i les barques amb les quals hi fan cap.

CALELLA: EL CONTROL DE QUALITAT

30

De cantades, se'n fan a molts pobles, però la de Calella és la més arrelada i la que compta amb una assistència més massiva de públic.

82

Una de les característiques que ha contribuït poderosament a la personalitat capdavantera de la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell és el control de qualitat exercit pels organitzadors sobre les cançons programades pels grups participants.

Aquesta iniciativa va moure polèmica, una polèmica constructiva i instructiva pel que fa a la noció d'havanera. La multiplicació de nous grups havanerístics, atida sobretot per la gran ampliació del moviment turístic que en constituïa el mercat de consum sense gaires exigències, havia provocat que s'incloués tota

mena de cançons sota el títol genèric de cantada d'havaneres, com encara es continua produint.

D'altra banda, s'hi sumava el tema hipersensible de l'ús de la llengua castellana o de la catalana, en uns moments en que la reivindicació de la normalització del català ressorgia amb tota la força. Allò que el públic desconeixia era que la utilització del castellà a les havaneres cantades tradicionalment a Catalunya no era pas fruit de cap imposició dictatorial ni de cap menysteniment del català, sinó una peculiaritat històrica lligada al naixement i a la personalitat de l'havanera.

El control de qualitat que ha caracteritzat la Cantada calellenca derivava del sentit comú sobre el tema de l'havanera, llargament i fonamentadament destil·lat pels organitzadors. La polèmica amplificada pels mitjans de comunicació i per persones que no coneixien prou les raons debatudes, en un moment de la història del país particularment sensible, va culminar en prohibir els organitzadors cantar havaneres o cançons en català pels motius exposats.

La prohibició va semblar una prova de despotisme obtús, quan en realitat intentava defensar contra la incomprensió el sabor genuí i la gràcia d'un gènere desenvolupat a Catalunya en un castellà deliciosament

impostat. No hi va haver res a fer. L'allau va colgar la Cantada calellenca en més aspectes que no solament el de la concurrència de públic. Va acceptar-se la introducció d'una i més endavant de dues interpretacions en català per

grup participant, també com a reconeixement de l'aparició de noves havaneres dignes en català i tot mantenint un criteri de selecció llegat per la història d'aquesta Cantada.

La polèmica també va girar al voltant de la presència de veus femenines en els grups participants, encara que aquest tema no va arribar a l'agudesa del primer. Per raons òbvies, històricament el cant de taverna i per tant l'havanera era exclusiu de veus masculines. Aquest criteri històric va ser revist espontàniament ja ben abans de l'aparició de la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell.

Un altre litigi va sorgir l'any 1974 en prohibir l'alcalde de Palafrugell Joan Rutllant l'organització d'una cantada similar a la localitat veïna de Llafranc, integrada com Calella a l'ajuntament de Palafrugell. Considerava que podia tractar-se d'una competència injustificada.

Actualment, se n'organitzen a tots els pobles i municipis, algunes amb més arrelament i amb més encant que d'altres, però totes coronades amb èxit de públic estiuec i amb una presència progressiva de cançons en el lloc de les havaneres genèricament anunciades.

Quan jo tenia quatre anys

Quant jo tenia quatre anys el pare em duia a la barca i em deia: quan siguis gran no et fiïs mai de la calma, no et fiïs mai de la calma que és mare del temporal. Bufa, mestral, ben fort, infla de vent la vela, que arribarem a port on la mare ens espera, ai! ens espera. El cel estava estrellat, la Lluna plena brillava, la barca no anava al pas i jo la gàbia escurçava, i jo la gàbia escurçava la barca no anava al pas. Bufa, mestral, ben fort, (etc.) Quan arribàrem a port, la mare ja ens esperava, ella n'estava plorant sense saber allà on paràvem, sense saber allà on paràvem. La mare estava plorant. Bufa mestral ben fort, infla de vent la vela, que ja arribem a port i la mare ens espera, ai; ens [espera. Ai! ja som a port.

Me voy a Ultramar

Me voy a ultramar que es punto [mejor allí nacen las niñas de medio [color y todas tienen gracia para [enamorar y con sus miradas me matan de [amor. Ven hacia mí, amada del [corazón tu eres la mujer que engendró [mi pasión, a tu lado estaré contemplando [tu mirar a nadie como a ti yo nunca en el mundo amaré. Cuando puerto de mar de Cuba [pisé yo vi una mulatita que con su [mirar y con su sonrisa me dió a [comprender que en ella existía el más vivo [penar. Ven hacia mí, amada del [corazón tu eres la mujer que engendró [mi pasión y con tu mirar me matas el [corazón, Virgen de la Merced, ¡ay! quien [te adora soy yo.

CALELLA: LA PRIMERA CANTADA

31

84

La I Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell va tenir lloc el 2 de setembre de 1967 a les terrasses dels bars de la platja d'en Calau o de la Vela. La iniciativa va ser fruit dels autors i impulsors del llibre *Calella de Palafrugell i les Havaneres* aparegut l'any anterior: Francesc Alsius, Frederic Martí, Frederic Sirés, Joan Pericot i Ernest Morató, immediatament secundats per la colla begurenca dels germans Balil i poc més tard per l'Associació d'Amics de Calella de Palafrugell que presidia Antoni J. Rovira.

El caliu creat per la publicació del llibre va propiciar la pensada

d'instituir una cantada pública anual d'homenatge a un vell gènere i a uns vells cantaires. La iniciativa va anar prenent cos durant el sopar de celebració de la sortida del llibre el 28 d'agost de 1966 a Can Batlle –amb cantada a càrrec d'unes noies de Palafrugell i del vell Grup Port Bo–, i també durant la festa particular del 1967 de les que organitzava cada any Francesc Alsius el dia de la Mare de Déu d'Agost, onomàstica de la seva muller.

A la I Cantada del 2 de setembre de 1967, hi van intervenir els vells del Grup Port Bo de Palafrugell, el Grup Alba de la Bisbal, els begurencs Lluís Maneras, Alejandro Ferrer dit

Tuixa, Esperança Balil, Salvador Balil i Ricard Balil. Els begurencs havien assajat a consciència durant una cantada prèvia d'*entreno* al bar Can Garreta d'Aiguablava, assaig del qual existeix un enregistrament magnetofònic.

A la I Cantada es va llegir el text elaborat per Joan Pericot, que entre altres coses deia:

«Calella, que ens ha donat el seu meravellós paisatge, n'ha estat tan generosa que també ens ha volgut cedir una forma espiritual d'expressió humana, transmetent-nos la tradició del cant, que els seus homes varen sentir sempre com a pura expressió del sentiment.

*Dos dels components
del grup inicial Port
Bo, que van
intervenir en la
primera cantada de
Calella, l'any 1967.
Ricard Balil fou un
altre dels
participants.*

Amb la Calella blanca i marinera hem heretat una tradició musical que té com a base, per motiu de l'època del seu creixement i pel caràcter romàntic de l'home de mar, l'havanera; peça musical amorosament dolça, rítmicament gronxadora i que tan bé escau a tots els somnis que porten un nom de dona. (...)

Vulgueu veure, amics, com això és un intent que apunta seriosament a la perduració de les velles cantades. (...)

Senyores, senyors, amics: anem a veure si és possible reviure i fer perdurar el gran moment de les cantades calellenques. De nosaltres depèn, i per això

demanem respecte, comprensió i ajuda. Si el fet és viable, l'Associació i tots els d'aquest meravellós país ja ens donaran els camins per arribar al cim! Gràcies per endavant».

La I Cantada va tenir ressò a la premsa de l'època i el periodista Pere O. Costa escrivia al diari barceloní *Tele/express*:

«La gent, aquest turisme serè de setembre, va acudir a la cita i va omplir el recinte que es forma entre la platja i els edificis. Un piano, unes guitarres i els grups de Palafrugell, la Bisbal i Begur van llançar-se a la tasca de fer reviure unes cançons que a trossos eren seguides encara per la gent del lloc. (...)

L'endemà, la sorra va omplir-se una altra vegada de turistes i de gent vinguda de l'interior per a banyar-se. El cambrer amb cara de son em deia que havia venut seixanta litres de cremat. A terra quedaven encara alguns programes de la festa, un xic trepitjats pel públic del diumenge. Asseguts en una taula sota el sol, Francesc Alsius i Joan Pericot ens deien a tall de comiat: – La batalla més forta ja és guanyada –, això continuarà tots els anys».

CALELLA: L'ANY DELS REIS

32

L'edició de 1978 de la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell celebrada el 6 d'agost va comptar amb la presència dels reis d'Espanya i dels seus tres fills a la balconada del Port Bo. La família reial es trobava de vacances a bord del iot Fortuna en aquest sector de la Costa Brava.

Van arribar al recinte mentre actuava el penúltim grup del programa, el Peix Fregit, el qual amb prou feines va poder fer audible la interpretació en curs, entremig de l'enrenou derivat de l'arribada reial. Anteriorment, havien actuat el grup Ventijol de Palamós, el duo format per Ricard Balil i Bettina Lozoya, la

colla Calafat de Barcelona i el Grup Port Bo de Palafrugell, mentre que la cantada era closa pel grup Terra Endins de Girona.

Abans de l'actuació del Grup Port Bo, els seus antics membres retirats Sebastià Morató, Josep Xicoira i Carles Mir va pujar a l'escenari per rebre una placa d'homenatge.

La desfilada d'autoritats ha estat una constant de la festa. En aquesta fotografia, l'alcalde de Palafrugell, Lluís Medir, i el president d'Amics de Calella, Carles Sentis, fan d'amfitrions al president Tarradellas i senyora i a Macià Alavedra i senyora.

Van interpretar tres havaneres, mentre es feia temps, en espera de l'arribada reservadament anunciada dels reis.

Un cop incorporat tothom a la festa, la presentadora Anna Donato va suscitar les protestes repetides del públic en intentar llegir una salutació en castellà que li havia estat donada en atenció dels augustos invitats. Davant la impossibilitat persistent de fer-ho pel desacord expressat pel públic i la incomoditat progressiva de tots plegats, va optar per renunciar al text previst i exclamar en la llengua habitual de les presentacions a la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell: «Els diré el que jo pensava dir: Reis d'Espanya, benvinguts i bona nit». Una ovació va saludar aquesta pensada i l'actuació va poder continuar.

En acabat, la senyora Margarida Ponsetí, l'eixerida i nonagenària àvia de Can Batlle, va poder fer a mans de les infantes dues bosses de ganxet confeccionades per ella mateixa. Posteriorment, va comprovar en fotografies de les revistes il·lustrades que les infantes les utilitzaven. Va rebre una carta d'agraïment de la Casa Reial que guarda amb orgull en un àlbum especialment dissenyat per a contenir-la.

La Gavina

Oh, gavina voladora que
[volteges sobre el mar
i al pas del vent mar enfora vas
[volant fins arribar
a la platja soleiada platja de
[dolços records
on dia i nit hi fa estada, la nina
[dels meus amors.

Quan la vegis sola prop la quieta
[onada
porti la besada que li envio més
[fervent
digues-li que sento dolça
[melangia
i que penso en ella en tot
[moment.

Oh, si igual que tu gavina el mar
[poguéss traspassar
fins arribar a la platja on tan
[dolç és recordar
i veure la imatge bruna amb un
[suau despertar
de la nina que entre somnis és
[tan grat acariciar.
Quan la vegis sola...

Lletra i música: F. Sirés

L'any anterior, la Cantada de Calella havia rebut la visita del president Adolfo Suárez, també en període de vacances a la Costa Brava, correligionari i amic del president de l'Associació d'Amics de Calella

Mirad cómo brillan las olas

Mirad,
cómo brilla en las olas la brisa
[matutinal,

Mirad,
cómo se mece el pájaro sobre el
[mar.

Y a toda vela,
se lanzan ya,
las ilusiones que me da la mar
-Qué bueno debe ser,
que bueno es el amor,
una niña hermosa da gusto y
[placer.

Y allí gozando
dentro del mar,
las ilusiones que me da la mar.

Olé, olé negrito, que vamos a
[bailar

un tanguito americano,
con su modito de andar.
Baila negrito con su negrita
y con su gracia angelical,
baila negrito con su negrita,
y dale un beso que rico lo da.

- Que bueno debe ser...

de Palafrugell, Carles Sentís. El president Josep Tarradellas va ser-hi present el 1980, pocs mesos després d'haver abandonat el càrrec. L'any següent va assistir-hi el president Jordi Pujol.

CALELLA: LA CONTINUÏTAT I EL BOOM

33

88

La II Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell va celebrar-se el 10 d'agost de 1968, presentada per Rosa Gelpí, a la mateixa platja d'en Calau, amb acompanyament d'un harmònim portat de l'asil d'ancians de Palafrugell per al Grup Port Bo. També van cantar en aquesta ocasió el Grup Alba de la Bisbal i el ganxó Francesc Granés.

La III Cantada s'esqueia el 2 d'agost de 1969 i introduïa la innovació d'haver estat muntada al Port Bo, d'on ja no havia de marxar més. La IV Cantada del 25 de juliol de 1970 va ser presentada al Port Bo pel locutor Joan Viñas i va

comptar amb la participació de la Coral Sellarés de Gavà, el Grup Alba de la Bisbal, el Grup Cavall Bernat de Platja d'Aro, Els Barrufets de Palamós i el Grup Port Bo de Palafrugell dirigit pel mestre Sirés...

Segons *El Correo Catalán* del 30 d'agost d'aquell any, «va assistir-hi una ingent quantitat de públic que omplia del tot l'ampli aforament de cadires, tots els llocs lliures i les zones adjacents, les platges veïnes i fins i tot embarcacions fondejades en les quietes aigües de les cales del Port Bo i d'en Calau».

El Diario de Barcelona estimava

un nombre d'espectadors de «més de 3.000».

La V Cantada del 7 d'agost de 1971 va corroborar totalment l'afluència inusitada de públic. La primitiva Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell s'havia convertit en molts pocs anys en un espectacle de masses. Aquesta transformació originava tensions que van

La gernació que des de la tercera cantada omple de gom a gom el Port Bo va arribar a amenaçar en algun moment la continuïtat d'aquesta manifestació.

Mi madre fue una mulata

Mi madre fue una mulata
y mi padre un federal,
yo teniente de una fragata,
que va y que viene para

[Ultramar.

Cada vez que me veo
rodeado de mar,
cojo mi guitarra
y me pongo a tocar;
pregunto a mis penas,
quién pudiera hallar
el rostro divino,
que un pobre marino no pudo
[alcanzar.

Mil veces busqué la muerte
sobre las olas del mar,
mil veces quise la muerte
y no la pude encontrar.
No llores mi vida,
no llores mi amor,
mira que las lágrimas
me causan dolor;
si lloras la ausencia
del bien que te amó,
llora vida mía, llora vida mía,
también lloro yo.

amençar per primera vegada l'any 1972 la continuïtat de la iniciativa.

Al capdavant, la VI Cantada va tenir lloc el 26 d'agost de 1972 per tal de no interrompre-la, sumàriament organitzada des de la terrassa de Can Batlle, al Port Bo, com a escenari dels cantaires.

La VII Cantada va afermar-se definitivament el 4 d'agost de 1973 amb una organització de l'Associació d'Amics de Calella de Palafrugell adaptada a la quantitat de públic previsible i que va elevar-se a 4.000 espectadors. Van actuar un total de set grups: Agrupació Coral Sant Pere d'Osor, Grup Port Bo de Palafrugell – els tres antics membres, reforçats per Txiqui Ramon i Càstor Pérez –, el Grup Coral Rebroll de Palafrugell, l'Agrupació Empordanesa de Palamós, el Grup Alba de la Bisbal, Els Cantaires de Calella i el Cor de Begur. El Grup Port Bo va haver de bisar la interpretació de *Mi madre fue una mulata* davant dels insistents aplaudiments del públic.

La VIII Cantada va correspondre al dia 3 d'agost de 1974, fixada ja al primer dissabte d'agost de cada any. Les actuacions van ser les del Grup Cap Roig de Terrassa, el grup Ventijol de Palamós, Terra Endins de Girona, Grup Alba de la Bisbal,

Peix Fregit i Grup Port Bo. Després d'aquesta cantada, Ernest Morató declarava al periodista Enric Serra Amat a les pàgines de *Teleexpress* del 5 d'agost: «Eestic content. Aquesta edició ha superat àmpliament totes les celebrades fins ara. La qualitat ha estat per damunt de tot.

No obstant, voldria deixar ben clar que una cosa és l'havanera interpretada amb senzillesa i fermesa i una altra és una educació musical posada en havaneres. Aquests grups nous que han vingut són meravellosos, són gent acostumada a cantar i tenen una veu preparada per a tot.

Nosaltres, en canvi, sense trencar cap motllo, ho fem bé i posem el sentiment que hi ha a cada interpretació perquè no podem donar més. Ells estan preparats per a moltes coses i nosaltres no. Cal obtenir la seva participació per molts anys, però no fer-ho exclusivament per a aquests grups. També cal considerar l'havanera com la sentim aquí».

La IX Cantada del 2 d'agost de 1975 va reunir el Grup Cap Roig de Terrassa, el Terra Endins de Girona, l'Oreig de Mar de l'Escala, el grup Calella, el Grup Port Bo, el grup La Gavina de Palafrugell i el Peix Fregit de la mateixa vila.

CALELLA: DE LA X CANTADA FINS AL XX ANIVERSARI

34

90

La X Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell reunia el 7 d'agost de 1976 al Port Bo: el Grup Cap Roig de Terrassa, el grup Calella, la Colla Jacomet de Sant Feliu de Guíxols, el Terra Endins de Girona, el Peix Fregit de Palafrugell, el grup Canadell de Palafrugell, el grup Pinell de Girona i el Ventijol de Palamós.

La XI Cantada va tenir lloc el 6 d'agost de 1977 i la següent el 5 d'agost de 1978, amb la participació del grup Ventijol de Palamós, el Grup Port Bo, el duo Ricard i Bettina, el grup Calafat de Barcelona, el Peix Fregit i el Terra Endins.

Malgrat la bona voluntat dels organitzadors, la Cantada

d'Havaneres de Calella de Palafrugell havia ultrapassat la mida pel que fa a la quantitat de públic que podia acollir el Port Bo i Calella de Palafrugell en general. Jo mateix vaig escriure a *Mundo Diario* el 16 d'agost de 1979:

«L'única cantada d'havaneres que senta càtedra a Catalunya, la de Calella de Palafrugell, va estar a un pas de desaparèixer enguany. Els seus amatíssims organitzadors i els calellencs en general (que *en general* són arribats difícilment als 100 habitants a l'hivern), estan literalment tips de les servituds que els ha comportat l'auge del gènere. Un dels pocs pobles més o menys tranquils de la costa, amb majoria d'estiuejants pacífics i sense *tours operators* ni *boïtes* estridents, es veia invadit cada primer dissabte d'agost amb motiu de la tradicional Cantada. Els uns hi acudien per afecte envers l'havanera, però d'altres buscaven simplement una barrila renyida amb l'esperit de la vetllada. (...)

Però en la present edició sembla que no s'han produït els mateixos excessos. La continuïtat sembla assegurada, tot i que els afeccionats continuaran enyorant els temps daurats en què eren pocs i ben avinguts».

Per raó del replantejament, la XIII Cantada del 7 de juliol de 1979 va traslladar-se al primer dissabte de juliol, com continua sent costum fins avui. Van actuar-hi el Terra Endins, el grup Baix Empordà de Begur, La barretina de Malgrat de Mar, el Grup Port Bo i el grup Roses Canta.

La XIV Cantada va desenrotllar-se el 5 de juliol de 1980. Van participar-hi el Peix Fregit, el Grup Port Bo, el Cavall Bernat, Roses canta i La barretina. El corresponsal del *Punt Diari* Josep Bofill escrivia a la crònica d'aquell any:

«— Aquestes no són les havaneres que hom pretenia per aquest poble de Palafrugell —, manifestava un palafrugellenc

Programa de mà i escenari de la XV Cantada de Calella, l'any 1981. La bella Lola i El meu avi hi foren cantades a cor pels grups i pel públic en un ritual que ja forma part de la vetllada.

d'avançada edat, i... – la invasió de barcelonins només ens ha portat una massificació i comercialització d'una cultura que era plena d'improvisació, espontaneïtat i recull de trobades amigables i informals –».

Patricia Gabancho apuntava a *El Noticiero Universal* del 5 de juliol de 1980: «La Cantada de Calella és una petita transgressió anual a la intimitat que necessita l'havanera per a rutllar com cal».

La XV Cantada del 4 de juliol de 1981 reünja al Port Bo, amb la innovació de l'escenari damunt

l'aigua, La barretina, el Terra Endins, el Grup Port Bo, el Peix Fregit. En aquella ocasió escrivia Jaume Pol Girbal a *El Correo Catalán* del 12 de juliol: «A la vora del mar es va produir un agombolament d'embarcacions. Hi havia embarcacions molt fines i elegants, hi havia simples electrodomèstics flotants, hi havia cosa modesta i cosa espantosa. Costava imaginar el nombre de lletres de canvi i la suma de companyies de finançament que es trobaven, a més de les companyies d'assegurances, involuntàriament implicades en aquella invasió, molt bonica per als retratistes, però molt sorollosa i bastant perillosa pel que fa a les responsabilitats d'un accident».

La XVI Cantada va escaure's el 3 de juliol de 1982. El dia abans, Patricia Gabancho escrivia a *El Noticiero Universal*: «Les havaneres han superat la

llegenda i s'han convertit en punt obligat de la concentració turística. (...) El món de l'havanera és un altre, un altre el seu clima, i ells ho saben prou bé, però el consum –fins i tot de la música nostàlgica– té les seves servituds».

La XVII Cantada del 2 de juliol de 1983 va reunir els grups El bergantí de Malgrat de Mar, el Peix Fregit, el Port Bo remodelat amb les veus joves i el Terra Endins.

La XVIII Cantada correspon al 7 de juliol de 1984 i la XIX al 6 de juliol de 1985, amb la intervenció dels grups Mar Endins de Barcelona, Quatre Veus de Granollers, Terra Endins de Girona, Els Pescadors de l'Escala i el Grup Port Bo.

El present llibre apareix doncs l'any en què la Cantada d'Havaneres de Calella de Palafrugell celebra el seu vintè aniversari.

Grups d'havaneres

La barretina. Malgrat de Mar.
Antoni Serrano. Tel. 761 04 46

El bergantí. Malgrat de Mar.
Joan Ripoll. Tel. 761 07 96

Grup Cérvol. Banyeres del Penedès.
Societat Nova. Tel. 67 74 05

Cantaires del Montgrí. Torroella
de Montgrí. Àngel Valentí.
Tel. 75 83 90

Grup Cantem. Torroella de Montgrí.
Josep Clausell. Tel. 75 91 67

Grup Cap de Creus. Cadaqués.
Jordi Ferrer. Tel. 25 84 69

Cavall Bernat. Barcelona.
Josep Lluís Ortega Monasterio.
Tel. 250 11 64

Grup El Ciervo. Sabadell.
Pere Ayguadé.
Tel. 717 16 67 / 710 00 03

Grup Estel de Mar. Vilafranca del
Penedès. J. M. Picas.
Tel. 890 04 10

L'Espingari. Montcada i Reixac.
Joan Perarnau. Tel. 564 20 97

La família Picarol. Sabadell.
Josep Alguersuari. Tel. 725 40 44

La Flor Blanenca. Blanes.
Francesc Ravés. Tel. 33 12 04

Les Gavarres. La Bisbal.
Ramon Mercader. Tel. 67 74 05

Gavines del Ter. Montesquiu.
J. M. Castany. Tel. 855 02 34

Grup l'Horitzó. Granollers.
Emili Galo. Tel. 870 36 66

La barretina, de Malgrat de Mar.

El bergantí, de Malgrat de Mar.

Colla Jacomet. Sant Feliu de
Guíxols. Jordi Riera. Tel. 32 15 23

Grup Llímerol. Barcelona.
Jaume Forn. Tel. 203 34 65

Els Llops de Mar. Sant Feliu
de Guíxols

Grup Marejol. El Vendrell. Felip Nin.
Tel. 67 02 78 / 66 06 73

Peix Fregit, de Palafrugell.

Port Bo, de Palafrugell.

Mar Endins. Barcelona. Francesc Salses. Tel. 330 31 32

Grup Noves Arrels. La Cellera de Ter. F. Colléll. Tel. 42 04 32

Oreig de Mar. L'Escala. Ferran Català. Tel. 77 04 35

Peix Fregit. Palafrugell. Pere Savalls. Tel. 30 05 73

Els Pescadors de l'Escala. L'Escala. Simeó Català. Tel. 77 04 43

Els Pescadors del Maresme. Mataró. Vicenç Badia. Tel. 798 18 96

Grup Port Bo. Palafrugell. Alfons Carreras. Tel. 30 03 71

Quatre Veus. Granollers. Andreu Tura. Tel. 870 11 42

Grup Rems. Barcelona. Joan Savalls. Tel. 255 88 79

Retorn. Pineda de Mar. Josep Coll. Tel. 762 39 54

Roda de Berà. Roda de Berà. J. M. Vives. Tel. 65 70 40

Roses canta. Roses. Josep Joli. Tel. 25 62 13

El Taper. Palafrugell. Gabriel Castelló. Tel. 30 27 35

Terra Endins. Girona. Salvador Donato. Tel. 21 38 00

Terra Nostra. Vidreres. F. Mas Jané. Tel. 85 02 28

El Trull. Valls. Jordi Toda. Tel. 60 36 68

Grup Ventijol. Palamós. Josep M. Badés. Tel. 31 40 88

Veus de Besalú. Besalú. Josep M. Bassols. Tel. 59 02 78 / 59 01 54

Veus de Ponent. La Fuliola. Rafael Utgés. Tel. 57 00 35

Veus de la Plana. Centelles. Albert Bartolomé. Tel. 881 11 31

Bibliografia

- Àlbum de Habaneras.** Néstor Luján, Xavier Montsalvatge, Josep M. Prim. Barcelona, 1948.
- Calella de Palafrugell i les Habaneres.** Joan Pericot, Frederic Sirés, Ernest Morató. *Edicions Port Bo, Palafrugell, 1966.*
- 50 Habaneras.** Ricard Balil, Bettina Lozoya, Isabel Rocha i Antonio Lozoya. *La Gaya Ciència. Barcelona, 1979.*
- Les havaneres.** Núria Bassa Camps. *Edicions Pub-21, Col·lecció Activitats núm. 2, Institució Garbí. Barcelona, 1980.*
- Quadern d'Habaneres.** Lluís Racionero, Josep Bastons, Ricard Viladesau, Josep Martinell. *Dasa Edicions S.A. Figueres, 1983.*

Agraïments

L'autor vol agrair la col·laboració i la informació rebudes per a l'elaboració d'aquest llibre per part de Josep M. Badés, Ricard Balil, Salvador Balil, Lluís Carreras, Fonso Carreras, Josep Carreras, Ferran Català, Simeó Català, Salvador Donato, Alejandro Ferrer, Mineu Ferrer, Jordi Ferrer, Raquel Gifre, Joan i Nené Maristany, Tomàs Palet, Càstor Pérez, Joan Pericot, Txiqui Ramon, Jordi Riera, Franciscó Rovira, Pere Savalls i Mèlio Vicens.

Procedència de les fotografies i il·lustracions

Són de Carles Mitjà las fotografies de les planes 17, 35, 45, 50, 53, 58, 59 i 65. Pertanyen a l'Arxiu d'Imatges de la Diputació de Girona les fotografies de les planes 25, 29, 30, 31, 37, 38, 39, 62, 63, 72, 73, 77, 81, 82, 84, 86, 87, 88, 91, 92 i 93. La fotografia de la plana 48 és de Joan Català Roca. Les de les planes 18 i 19 són de Xavier Miserachs. Les de les planes 56 i 64, de Monique Grandó. Les de les planes 21 i 57 són obra de L'Esquirol, artista escalenc. Les de les planes 68 i 69 són de Josep M. Martínez.

La fotografia de la plana 27 ha estat reproduïda del llibre «Josep Vicens i Juli, Xaxu», les de les planes 10, 11 i 33 de la GEC i les de les planes 54, 60 i 61 del llibre «Imatge de Josep Pla».

Les fotografies de les planes 13, 14, 43, 46, 47, 48 i 49 han estat cedides amablement per Joan

Pericot, les de les planes 41 i 42 per Joan i Nené Maristany, les de les planes 78 i 79 per Jordi Riera, la de la plana 15 per Francisco Rovira i la de la plana 53 per Raquel Gifre.

Els gravats de les planes 9, 23 i 60 han estat reproduïts del llibre «Calella de Palafrugell i les havaneres» i són obra de Joan Pericot, el de les planes 20 i 75 és reproduït de la portada del llibre «50 habaneras» i el de la plana 32, obra de Josep M. Prim, és reproduït del llibre «Àlbum de havaneras».

El gravat de la plana 67 és la reproducció d'un dibuix al carbó, datat de 1932, de l'artista cubà Víctor Manuel.

Els cartells de les planes 76 i 77 són de la col·lecció particular de Jaume Fabre.

El plànol de la plana 4 ha estat realitzat per Enric Marquès.

Quaderns de la Revista de Girona

«Quaderns de la Revista de Girona» és una col·lecció de llibres d'abast popular dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel

color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell, i Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, la cultura i les tradicions de les nostres terres. La segona vol oferir una panoràmica sobre el passat i el present dels pobles gironins. Se'n publiquen sis títols a l'any.

Últims títols publicats

2 - Cornellà de Terri

Per Jaume Portella

(Sèrie Monografies, núm. 1)

L'any 1986 és el mil·lenari del primer document medieval on s'esmenta Cornellà de Terri. Amb aquest motiu s'ha editat aquest llibre. La història, els homes, les tradicions –amb el cèlebre ball del cornut– i el patrimoni artístic –en què les capelles romàniques constitueixen una de les principals riqueses– en són els protagonistes.

3 - Rutes d'art sacre (1939-1985)

Per Josep Maria Marquès

(Sèrie Guies, núm. 2)

Exhaurida la primera edició.

Catàleg de l'arquitectura, pintura, escultura, vitralls i orfebreria aplicada des del 1939 a la construcció i decoració de temples i a l'elaboració d'objectes litúrgics.

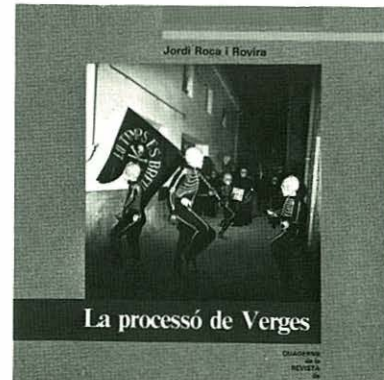
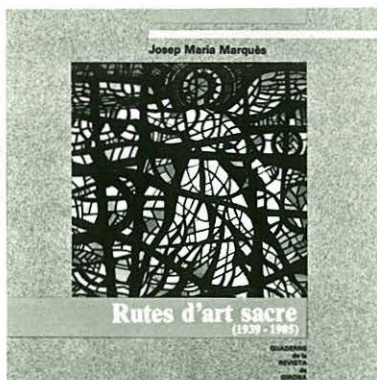
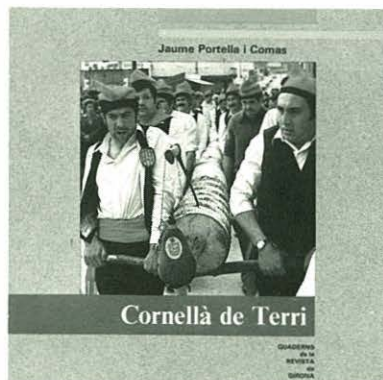
4 - La processó de Verges

Per Jordi Roca

(Sèrie Monografies, núm. 2)

La dansa de la mort de Verges, aquest «tesor únic» com la qualificà Xavier Fàbregas, no comptava amb cap estudi que en donés a conèixer a un públic ampli els orígens, la descripció i el significat dels personatges i els elements que la componen. Això és el que fa l'autor, actual director de la processó.

95

Rectificacions

L'autor vol fer constar que el quadern és una edició de l'any 1986 sense retocs i que, posteriorment, ha publicat sobre el mateix tema:

Això és l'havanera (La Campana 1995)
Dos o tres cosas que sé de ella, pròleg a la segona edició de *Las más bellas habaneras*, de Ricardo Balil i Bettina Lozoya (Ed. Librum 1995).

L'havanera viscuda, conjuntament amb Josep Bastons i Carles Casanovas (Ed. Pòrtic 2004).

Malgrat la popularitat massiva que ha aconseguit l'havanera els últims anys, la bibliografia sobre el tema era reduïda i en alguns casos inassequible. Aquest quadern, fruit d'un laboriós treball de camp, ve a cobrir un buit existent.

Xavier Febrés, periodista i escriptor afincat a Palafrugell, ha publicat els llibres *Frederic Escofet, l'últim exiliat* (1979), *Vous avez la mémoire courte...* (1981), *L'art de mirar-se el melic a Catalunya* (1982), *El Pirineu, frontera i porta de Catalunya* (1984), i *El Mediterrani ciutat* (1986).

GUIES

DIPUTACIÓ
de
GIRONA

CAIXA D'ESTALVIS
PROVINCIAL
DE GIRONA